

SAĞITIM ÖYKÜLERİ

ÖYKÜ 1

HEMEN ŞİMDİ YAKALAYIP İŞLETTİM

1950 öncesi Uşak'ta iki veya üç tane aktar dükkanı vardı. Bunlardan birisi şu andaki Meydan sokakta 3 numarada Korukçu'nun dükkanı idi. Korukçu soyadı mıydı yoksa lakabı mıydı bilmiyorum? Adı Mustafa idi.

Korukçu Mustafa 1960 lı yıllarda İzmir'e taşındı. Basmane istasyonunun yanında Gaziler Caddesinde 10. veya 15. dükkanda ticari çalışmasını sürdürdü.

Uşak'ta herhangi bir şey,

Veyahut adını duymadığım bir baharat veya ot aradığında,

"*Gorukcu'ya git,*" denirdi.

Herhangi bir dükkana yanlışlıkla giren bir kişi, diyelim ki bakkala tuhafiyecinin, kırtasiyeciyeye nalburun sattığı bir nesneyi sorarsa dükkan sahibi çoğunlukla;

"*Gorukcu'nun dükkanı mı burası...*" derdi.

Evde odasını toplamayan çocuğa, evi dağınık olan kadına, düzensiz olan bir işe, içi karmakarışık olan bir çantaya "*Gorukçu'nun dükkanı gibi, sıçan eniğini kaybetse bulamacak*" denirdi.

Sonuçta Gorukçu'nun Dükkanı çok dağınık idi. Herşey üst üste idi.

Dükkana girdiğin zaman neyin nerede olduğunu göremezdin.

Sen görmezdin ama Mustafa Amcaya ne istersen iste, anında istediğin şeyi elini uzatarak bulup, sana verirdi.

Günlerden bir gün gelin kaynanasına mı, yoksa kaynana gelinine mi büyü yapacaktı. Veyahut umarsız bir hasta için sözde bilge(!) bir kişi bir dizge hazırlayıp o kişinin eline vermiş. Elindeki dizgeyi alan kişide Korukçu'nun dükkanına koşmuş. Dizgeyi Mustafa Amca'ya vermiş.

Dizge, şundan şu kadar. Bundan bu kadar diye sıralanıp gidiyormuş.

Mustafa Amca Arap abecesiyle yazılı olan dizgedeki nesnelere teker teker vermiş.

Dizgenin sonunda da "*Şeytan Sidiği,*" yazıyormuş.

Mustafa Amca alıcıya dönüp sormuş.

"*Burada Şeytan Sidiği yazıyor,*" demiş.

Alıcı;

"*Evet biliyorum,*" deyince;

İçinden "*Günah benden gitti,*" deyip eline boş bir şişe alarak dükkanın arkasına geçmiş. Dükkanın arkasında elindeki şişeye bi güzel işlemiş.

Alıcının eline vermiş.

Alıcı elindeki şişeye şöyle bir bakmış. Avucunun içindeki şişeyi biraz daha sıkıp, Korukçu'ya uzatarak,

"*Mustafa Amca ama bu sıcak,*" deyince;

"*Eeee... Nasıl olacaktı?... Hemen şimdi yakaladım. Tuttum kulağından sıcak sıcak işettim. Sana da sıcak sıcak verdim. Böylesi daha kuvvetlidir. Daha ufuveti kaçmadı,*" demiş.

Mustafa Amca "Şeytan Sidiği" isteyenini boş döndürmemiş.

Şeytanı yakalamış, kulaklarından tutup işetmiş.

Şeytan sidiğinden umar bekleyen kişinin eline sıcak sıcak verivermiş.

Şeytan Sidiğinden umar bekleyen kişi umarına şeytan sidiği ile ulaşmış ulaşmadığını bilmiyorum.

Bildiğim tek şey bu öykünün günümüze dek gelmesidir.

Dilden dile dolaşmıştır.

Öykünün gerçek olup olmadığını da bilmiyorum.

Yaşayan bugün de belirli bir yaş diliminde olan, Uşaklı'yım diyen çok kişinin çözümsüz bir sorunda "Git Korukcu'dan şeytan sidiği al," diye öneride bulunmalarıdır.

Yaşamda her anlatılan gerçek mi?...

Yargı sizin.

ÖYKÜ: 2

KULAĞINDAN DUVARA ÇAKILAN ADAM

Her mesleği peygamber zamanında yapan kişiye o mesleğin piri denir.

Hazreti Davut demircilerin piridir.

Hazreti Hamza Pehlivanların,

İdris Nebi terzilerin piridir.

Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Her mesleğin de o kentte her dönemde bir büyüğü, bir piri vardır.

Buna "Gonca Usta," denir.

Uşak'taki sıcak demircilerin 1960 öncesi Goca Ustalardan biri de "Tille=İbrahim Torlak," tır.

Uşak'ta Erkek Sanat Enstitüsü 1950 sonrası açıldı. Açıldığı yılın sonunda yapılan işleri sene sonunda sergilemişler. Goca Usta Tille'nin de bu serginin açılışına katılarak onurlandırmasını istemişler.

"Ustam ... Gel... Gez... Bi bak bakalım çocukların yaptıkları işlere," demişler.

Goca Usta Tille sergiyi gezmiş. Sergilenen işlerden kimini beğenmiş, kimini beğenmemiş. Pulluklara, çapalara, çeşitli işlere bakmış.

"Eh işte," demiş.

Sıra inşaat küreklerine gelince eline aldığı kürekleri, (kendisini, kendi dükkanında sanıp,) fiydırı fiydırıvermiş.

Çevresinde bulunanlar;

"Ustam ne oldu," deyince;

"Çeliğini güzel vermişsiniz. Sapını ortasına getirmişsiniz. Ama bu kürek toprağı alıp atarken toprağın yarısı yere dökülür. Üstünde birşey kalmaz. Bunun kalıbı tutmamış. Eğimi yetersiz," demiş.

Bakmışlar dediği doğru..

"Ustam senin dükkanındaki kalıplardan birini verde örnek çıkaralım," denince;

Bende kalıp malıp yok. İnsanın eli ve gözü kalıptır," yanıtına karşılık okul müdürü;

"Ustam... Bunları senin çırakların olarak düşün,daha çocuk bunlar. Bunlara bir şeyler öğretmemiz gerekir," deyince;

"Öğret o zaman, Öğret... Yağız bir at düşün. O ata arkasından bak. O atı kuyruksuz düşün. Yaptığın küreği kuyruksuz atın tam arkasına yapıştır. İşte o zaman at ile kürek arasından su sızmamalı. Bunu elinle gözünle yakalayıp çocuklarına çıraklarına öğretmeye çalışır," demiş.

Okul müdürü Koca Usta Tille'nin gözlemlerine hayran olmuş.

Haklısın ustam deyip bu eller öpülesi eller deyip Koca Usta'nın elini öpmüş.

Sağıtım öyküleri diye başladım. İkinci öykü olarak "Koca Usta=Tille," nin anılarından birini aktardım.

Bu öykünün sağıtımla ilişkisi ne diyebilirsiniz.

Anlatayım.

Okulda öğretmen öğrencilerinin sözcük dağarcığını arttırmak için sormuş.

" ' T ' harfi ile başlayan birer sözcük söyleyin," demiş.

Her konuda farklı önerilerde bulunan bir öğrenci öğretmenin gözünü çıkarırcasına parmağını kaldırıyormuş. Öğretmen bu öğrenciye öncelik vermedikçe çocuk yerinde duramıyormuş. Sonunda öğretmen çocuğa söz vermiş. Çocuk yanıtlamış.

"Şişe öğretmenim," demiş.

Öğretmen;

"Güzel çocuğum 'T' harfi şişenin neresinde," deyince çocuk yanıtlamış.

"Tıpasında öğretmenim... Tıpasında," demiş. Sınıf kahkahaya boğulmuş.

Ben sizi kahkahaya boğmadım ama Koca Usta Tille'yi anlatmaya çalışalım.

Şimdi sıra geldi sağıtım bölümüne.

Günümüzde çocuklar kışın okula gidiyorlar. Ek olarak yaz kış kursa devam ediyorlar. Zaman bulunca da eğlenceye dinlenceye gidiyorlar.

Ellerinde çeşit çeşit diplomaları oluyor.

Sonrada iş arıyorlar. Çek senet görmeden işletmeci, elleri çekiç kumpas tutmadan mühendis, kadavra görmeden de doktor oluyorlar.

1960 öncesi her kentte olduğu gibi Uşak'ta da ister ilkokulda olsun ister orta okulda veya lise de kesinlikle her çocuk herhangi bir işkolunda çıkarılığa giderdi.

Ben ilkokul yıllarımda üç yaz dörderden toplam oniki ay terzi çıraklığına gittim. Oniki ayda terzi olamadım. Ceket dikemedim. Fakat çok güzel pantolon dikebilirim.

Pantolon dikmesini öğrenmekle birlikte kişilerle iletişimi de öğrendim.

Müşteriye nasıl davranılacağını öğrendim.

Bedesten girişinde kahve ocağı çalıştıran Çavuş'a (Ahmet Çavuş) bedestene giren çekingen köylülerin veya Yörüklerin içinden en zavallılarını seçip onlar bedestenden geçerken "*Dağ başımı burası, ayakkabılarını çıkarsana*" diye bağırarak, ayakkabılarını ellerine aldirttiğini gördüm.

Bu şakaların bazılarını çirkin, bazılarını da gülünç buldum.

Tüm bunları 10-12 yaşlarımda yaşayarak öğrendim.

Şimdiki çocuklar da her şeyi öğreniyorlar.

Ama bilgisayar başında, sanal alemde.

Tille'nin dükkanı salt sıcak demirci dükkanı değildi.

Orada hiçbir şey sanal değildi.

Orası yaramaz çocukların, işe ve okula eğilmeyen gençlerin eğitim yeriydi.

Tille'nin demirci dükkanı psikolojik sağıtım merkezi idi.

Yaramaz çocuklara; "*Seni Tille 'ye çıraklığa veririm ha...*" denirdi.

Tille olayların tümünü nasıl çözümlerdi, çocukların tümünü nasıl eğitirdi bilemiyorum.

Yalnız bildiğim iki olayı anlatayım;

Uşak'ın ilk otellerinden birisinin sahibinin oğlu yaramaz mı yaramazmış.

Eve dama girmezmiş. Okulda da okumamış. Kendi işlerine de eğilmemiş. Getirmişler bunu Tille'ye çıraklığa vermişler.

Çocuk birinci gün gelmiş. Eh bir şey yok. İkinci gün gelmiş. İkinci günü Tille çocuğu körüğün başına geçirmiş.

Çek babam çek.

Çek babam çek...

Çocuk sabahtan akşama körüğün başında, ateşin karşısında, kaskara olmuş. Kan ter içinde kalmış.

Ertesi günü uyanamamış. Uyanınca da evden çıraklığa gidiyorum diye çıkmış. Sokakları boydan boya gezmiş. Akşama eve dönünce Tille "nin yanından, çıraklıktan geliyor gibi davranmış.

Oysa ki annesi ve babasına ustası Tille, o an haber ulaştırmış. Oğullarının ustasına gitmediğini biliyorlarmış.

Hiçbir şey dememişler.

Üçüncü günü sabahleyin zamanında uyandırıp çocuklarının Tille'nin yanına yollamışlar.

Dükkana gidince ustası Tille çocuğa sormuş.

"Oğlum dün neden gelmedin?"

"Hasta idim ustam,"

"Geçmiş olsun. Hastalığın ne idi?"

"Üşütmüşüm usta,"

"Geç şöyle dükkanının arkasına. Kapı önüne ayaz çarpmasın. Daha fazla üşüme."

demiş. Çocuğu dükkanın arkasına almış. Şöyle alınına dokunmuş. Ateşine bakmış.

"Oğlum senin ateşin yok. Hastalığın ne ise söyle de istersen doktora da götüreyim."

deyince çocuk kekelemeye başlamış.

Tille bu kez;

"Oğlum... yalanın ucunu bırakırsan arkası kesilmez. Ben yarın gelemeyeceğim deseysin ben sana izin verirdim. Benim dükkanımdan kaçan çocuğu ben affetmem" deyip çocuğun başını duvara dayamış. Kulağından tutmuş. Eline kocaman bir çivi almış. Çiviyi kulağının yanından duvara çakarken her çekiş vuruşunda tırnaklarıyla da çocuğun kulağını sıkıştırıyormuş. Çocuğu öyle etki altına almış ki kendini kulağından çivi ile duvara çakılı sanmış.

Duvardaki çivinin yanından kulağını çekememiş.

O korku ona değil ondan sonra gelen birkaç kuşak çocuğa da yetmiş.

Bizim çocukluğumuzda fazlaca şerlenen (yaramazlık yapan) çocuklara

"Seni Tille 'ye çıraklığa verelim de kulaklarından seni de duvara çaksın, çaksın da akıllan" derlerdi.

Tille'nin dükkanı salt demirci dükkanı değildi. Topluma uyum sağlayamayan kişilerin sağıtım merkezi idi.

Salt çocukların değil.

Koca koca adamların bile...

ÖYKÜ : 3

BUNDAN SONRA KABAK SUYU...

1950 hadi biraz daha uzatalım 1960 öncesi her yerleşim biriminde olduğu gibi Uşak'ta da kişiler 50 yaşın üzerinde yaşlı, 60 yaşın üzerinde kendisi ve çevresi tarafından ihtiyar sayılırdı.

Bedensel ve zihinsel gücünde bunu gerektiriyordu. Bu nedenle işten, aştan ellerini çekerlerdi.

Evin bir köşesinde önlerine konacak yemekleri beklerlerdi. Sorun çoğunlukla beslenme yönteminden kaynaklanıyordu. Toplumda bu yaş geçenler yüksek kolestrollü ve kemik erimeli idi.

İşte böyle Uşak'ta yüksek kolestrolde kalp, sigaradan akciğer sorunu olan babalarını çocukları doktora götürmüşler.

Doktor sormuş;

"Amca günde kaç paket sigara içiyor. Haftada kaç gün et yiyor," deyince çocuklarından önce kendisi atılmış.

"Hak geçmesin diye eşitliyorum. Günde üç paket sigara içiyorum. Üç öğünde yemek yiyorum. Adımı et bulamıyorda ot yiyor deyus, dedirtemem," demiş.

Doktor bildiklerini aktarmış. Ne yapması gerektiğini söylemiş.

Amcada bildiğini sürdürmüş.

Nefesi tikanıp kalınca tekrar doktora gitmişler.

Gene aynı sözler yinelenmiş.

Tekrar doktor, tekrar aynı şeyler.

Tekrar doktor, tekrar aynı şeyler.

Tekrar doktor ,tekrar aynı şeyler olunca doktor son sözünü söylemiş.

"Amca bak bu kaçınıcı gelişin. Söylediklerimin hiç birisini yapmadın. Verdiğim ilaçlar etkisini göstermiyor. Artık bundan sonra senin sorunun kabak suyu. Bundan sonra senin hastalığını "Kabak suyu çözümler," demiş.

Kulakları az duyduğundan hasta amca yeniden sormuş. Doktordan önce hastanın çocukları babasının kulağına eğilip söylemişler.

"Kabak suyu... Kabak suyu. Doktor bundan sonra kabak suyu içsin diyor," demişler.

Eve gelmişler. Aylardan nisan veya mayısmış. Havalarda ısınmaya başlamış. Amca ölümden korkmaya başlamış. Çocuklarına söylemiş.

"Bağ damını hazırlayın. Benim yatağımı yorganımı , kabı kacağı bağa taşıyın. Oraya bi de soba gurun. Anneniz gelirse gelsin. Gelmezse ben orada suyunu içeceğim kabakları kendim yetiştireceğim. Şu meytambal öksürükten, nefessizlikten kendi yetiştirdiğim kabakların suyunu kendi elimle içeyimde kurtulayım," demiş.

Oğlanları babalarının kararına kahkaha ile gülmüşler.

Bakmışlar babaları kararlı, babalarının isteğini yerine getirmişler. Adam bağının bir kenarına sebze ekmiş. Yanındaki çeşmeden de bunları hergün sulamış. Hergün bakımını, çapasını yapmış.

Günlük güneşlik havada gezmiş dolaşmış.

Oğlanları her gün bağa et götüremediklerinden ette yememiş.

Kabakları pişirmiş pişirmiş suyunu içmiş.

Bahçe ile uğraşırken sigarada aklına gelmemiş. Yorgun düştüğü için erken yatıp erken kalkmış. Uykusu düzene girmiş. Bu işlemler beş altı ay sürmüş. Hergün kabak suyu içmeyi de unutmamış.

Ne öksürüğü kalmış, ne de nefes darlığı.

Yeniden doktora çıktığında kolestorolünün düştüğü görülmüş.

Bizim amcaya doktorun önerdiği kabak suyu, iyi gelmiş.

Oysa ki doktor ona "Kabak Suyu" önermiş miş...

Doktorun önerdiği « Kabak Suyu'nu » bildiğimizi sanıyorum.

Bu öykü bir çok kentte anlatılır.

Uşak'ta da bol bol anlatılır. Bu öyküyü biliyorsanız yinilemiş, bilmiyorsanız anlatmış olayım.

Su kabağı gövdesinin üzerinden 9-10 cm çapında dairesel bir delik açılır.

Anadolunun bir çok yerinde bu şekli ile su kabağı maşrapa olarak kullanılır.

Ölüleride yıkarlarken maşrapa yerine bu şekildeki su kabağını kullanılır.

Doktor amcaya, su kabağından yapılan bu maşrapadan dökülen suyu önermiş.

O da kabakları patlıcanları biberleri domatesleri kendi yetiştirmiş. Bol bol yemiş.

Temiz havada bol oksijenli ortamda, gezip tozup çalışmış.

Kendince sorununu bol sulu kabak yemeğinin suyunu içerek çözümlenmiş.

Her sorunun bir çözüm yolu yok mu?...

ÖYKÜ 4

BİR DE TILLE'NİN DİŞ ÇEKME ÖYKÜSÜ VAR...

Hep söylüyorlardı. Araya yıllar girdi. Adını unuttum. Adını unuttuğum koskoca o adam dişçiden çok korkarmış.

Korktuğu da başına gelmiş.

Korkmasına karşı öyle bir ağrımış ki kendisini dişçinin yolunda bulmuş.

Tıptış tıptış yürümüş, dişçinin kapısına dek gitmiş, içeriye girememiş. Kapıdan dönmüş.

Dişçi dediğin ney ki. O günlerde ya berber, ya da usta çırak ilişkileriyle mesleğini öğrenmiş Çallı bir diş teknisyeni. Onlarda da o zamanlar için yerel duyumsuzlaştırma (lokal anestezi) ne gezer.

Yöntem şu idi;

Otur şuraya.

Aç ağzını.

Biraz daha aç. Aç, aç, aç...

Sonra yöntem şu idi. Bir eliyle hastanın omzundan bastırılırken, diğer eliyle hastanın ağzına soktuğu kerpetenle dişin birisini söküp alırlardı.

Bazen sökülen diş, ağrıyan dişin yanındaki de olabilirdi. Zaman zaman kök kırılıp çenenin içinde de kalırdı. Al bakalım sana bir sürü sorun daha.

Dişlerin çekiminden öte onarımı da başka bir sorundu. Günümüzde ki teknik mi vardı.

Hastanın ağzındaki çürük dişi oymak için oyuğun içine bir eliyle yı tutarken bir ayağı ile de bu alete devir veren pedalı çevirmeye çalışırdı. Pedala ne denli basarsa o denli devir. Vın... Vın vııııııı. Vın... O kadar.

Bu dişçiden(!) pardon berberden diş ağrıyan kişi korkmasın da ne yapsın.

Gerçi berberler salt diş çekerdi. Dolgu ve diğer sorunlara çözüm olamazlardı.

İşte böyle. Berbere veya dişçiye(!) giden o kişi gittiği yerin kapısından dönmüş.

Gelmiş Tille'nin dükkanının önüne. Af uflardan kapının önünde duramayan o kişiyi

Tille görmüş.

"Nedir bu af uflarınj," deyince o kişi konuşamamış. Parmağı ile dişini işaret etmiş.

Tille;

"Sen merak etme... Her işin bi goleyi va... Şöle salamından, incesinden şurdan Çarıkcı'dan (urgan, ip ve benzeri ürünler satan komşusu) bir iki metre bi gırnab al gel. Kendi işini kendin gö," demiş.

Dişinin sızısından duramayan kişi söylenenleri bi koşu gidip alıp gelmiş.

Tille;

"Ağrıyan dişinin aralarından geçirip kendin bala bakam o gırnabı dişine," demiş.

Adam elindeki çok ince ve sağlam gırnabı ağrıyan dişinin arasından zar zor geçirerek bir düyüm atmış.

İbrahim Usta (Tille) ağzını açtırmış. Şöyle bir bakmış gırnabı dişin köküne doğru biraz daha indirirmiş. Kırnaba bir düğüm daha atmış.

Arkasından da;

"Gel bakalım şuraya. Şimdi burada üç beş dakika böyle beklersen dişinin ağrısı falan kalmaz. Yanlız ağrının örse akması için kırnabın bir uçunu örse bağlayam," demiş.

Kırnabın diğer ucunu 40-50 cm uzaklıkta ki örse sıkıca bağlamış.

O arada kendi işini yapıyorcasına çıraklarına körüğü çektirmiş.Ocaktaki kalın araba dingilini kızıl derecede ısıtmasını sürdürmüş.Çırakları örsün başında toplamış. Ocaktan aldığı ucu kızıl korlu kalın demir dingili örsün üzerine koyarcasına,

"Ha aslanlarım maşallah!..." diyerek adamın yüzüne doğru birden bire uzatıvermiş.

Gözünün önünde kor kızıl demiri gören kişi içgüdüsel bir hareketle birden bire başını geriye çekince kırnabın ucundaki ağrıyan çürük dişte ağzından dışarıya fırlayıvermiş.

İbrahim Usta oyunun bir parçası olan kızıl kor araba dingilini dövmekten vazgeçip yeniden ocağa sürmüştü.

Dişi sızlayan adama dönüp;

"Ya sadeç ne oldu sana," deyip sözünü tamamlamadan, dişi sızlayan adam ağzının bir kenarından akan kanı silerek;

"Oh beee... Bu iş hem çok zor, hem de çok kolaymış," diyebilmiş.

Bu olay Uşak'ta yıllar yılı anlatılırdı.

Dişi ağrıyan kişi dişçiye gitmekten korkarsa,

"Öyle ise seni Tille'ye götürelim," derlerdi.

O günlerde arastalarda Koca Ustalar sanatlarını sürdürürlerken güncel sorunlara çözüm ve güldürülerde üretirlerdi.

Güzelliklere güzellik katarlardı.

Günümüzde arastalar da, Koca Ustalar da kalmadı.

"Centerler,Maksi Marketler," var...

ÖYKÜ-5

KERPETEN YAĞI ÇALIVERSİN...

Hacı Demircilerin Ömer (1945) 5-6 yaşlarında dükkanlarının içinde cızıklamaya başlamış. Helva kazanının başında helvanın tavını bekleyinAmca ayakları arasında cızıklayarak dolaşan oğluna "Oğlum sabret... Biraz sonra beraber gidelim," dediysede laf anlatamamış. Ömer'de dişinin sızısından duramamış.

"Baba dişim!..."

"Baba hıı hıı..." dedikçe

"Hadi oğlum tamam...Hadi gitte Berber Amcan dişine biraz kerpeten yağı çalıversin," demiş.

Küçük Ömer'de tıpış tıpış komşu dükkanda ki Berber Amcasına dişine kerpeten yağı çaldırmaya gitmiş.

"Amca babam dedi. Dişimin sızısına acık kerpeten yağı çalıvecen," demiş.

Berber Amcası;

"Gel bakalım benim Paşa Ömer'im gel. Gel otur şu koltuğada senin dişine bi kerpeten yağı çalıverem.Çalıveremde dişinin arısı marısı galmasın," demiş.

Bi güzel oturmuş koltuğa. Eline kerpeteni almış. Kerpetenin ucuna biraz kolonya dökmüş.

"Aha şimdi bu kerpetenin ucuna döktüğüm yağ dişinin sızısını hemen geçirir," demiş.

Ağzını açtırmış.Simsiyah olan, nerede ise salt kökü kalan çürük dişe dayamış kerpeteni, sökmüş atmış çürük dişi.

Ağzının içine bir parça pamuk koyup, sökülen dişi de pamuğa sarıp küçük Ömer'in eline vererek;

"Al bunu bakalım. Şöyle evinizin sarayına at... Atarken de 'Allah Dede albenim çürük dişimi. Ver benim salamından altın dişimi.! Demeyi unutma," demiş.

Böyle bir olay belki de sizin başınıza gelmiştir.

Sizin başınıza gelmedi ise benim başıma geldi.

Benim de çocukluğumda çürüyüp ağrıyan ilk dişimi Berber Cansız Hakkı Amca (Hakkı Canbul) çekmişti. Dua edip çürük dişimi saraya attım. Ama altın diş dilemedim.

Belki de o nedenle çekilen dişimin yerine altın diş gelmedi.

Ömer'in çekilen dişi yerine sağlamından altın diş gelip gelmediğini sormadım.

Benzer bir olay yaşadıysanız, dişinizi evinizin çatısına atarken altın diş dilediyseniz, altın diş gelip gelmediğini siz daha iyi bilirsiniz.

Çünkü benim dişimi Cansız Hakkı Amca kerpetenle çekti ama ucına kerpeten yağı damlatmadı. Dişimi kerpeten yağsız çekti.

Siz de bilirsiniz ki eksik verilerle doğru sonuçlara varılmaz.

Bir işi yaparken "O da eksik oluversin," deme alışkanlıklarımızla birlikte, bir de toplum olarak "Boş ver!.. Bize bi'şe olmaz abi..!"lerimiz olmasa....

SAĞITIM YÖNTEMLERİ ÜZERİNE

1960'lı yıllarda tekrar tekrar sahnelerde oynayan Sermet Çağan'ın Ayak Bacak Fabrikası isimli oyununda iç ve dış anamal çevrelerinin açlık sorununa çözüm önerip bulacaklarına, kendilerinin nasıl daha fazla para kazanma yöntemleri aradıkları anlatılır.

İç ve dış anamal çevreleri, açlıktan fiğ tohumunu öğütüp yiyerek sonuçta topal olan bir topluma fiğ tohumu yememeyi önereceklerine, koltuk değneği satma yollarını ararlar. Sorun daha da artınca açlık sorununa çözüm yöntemlerini bulacaklarına bu ülkeye takma Ayak Bacak Fabrikası kurmayı öngörürler.

Toplumun kör inançları vardır.

Kentin içinde bulunan gölde ki balıklar kutsaldır. Kutsal olan bu balıklar gölde o denli çoğalırlar ki balıklar yüzerken sırtları birbirlerine sürtmektedir. Açlıktan fiğ tohumunu öğütüp onu yiyen halk topal kalmasına karşın bu balıkları yemezler. Yiyemezler.

Çünkü balıklar kutsaldır.

Topal topal dolaşırlar. Topallara yeni topallar eklenir. Açlık katlanır da katlanır. Kutsal balıklara kutsal oldukları için dokunamazlar.

Her kentte olduğu gibi bu kentin de delisi vardır.

Kentin delisi her gün kutsal göle gider, kutsal balıklardan birini tutar yer.

Kentte sağlam kalan topal, olmayan tek kişi işte o kentin bu delisidir.

Oyun; "*İnsan aç kalmaya görsün inançlarını bile yer...*" sözüyle tamamlanır.

İnsanların kör inançlara itilmesinin, kör inançlara bağlanmasının gerekçesi nedir.

İnsanların kör inançlarını yemesi ve yenmesi için deli olması mı gerekir. ..
Bundan önce ben size beş sağıtım öyküsü anlattım.
Bundan sonra da sağıtım dağıtan kişilerden söz edeceğim.
Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz.
Umarsızlık döngüsünün dışına çıkamayanlar bunlardan umar beklmelerini
kınamak sorunu kökten çözer mi?...
Kişilerin umarsızlığını çıkarları için kullananlar yok mu.
Kendi bilgi ve becerilerini umarsız kişilere karşılıksız verenler ve alanlar karşılıklı
mutlu değil mi?
Mutluluk satın alınabilir mi

Doğruyu güzeli ve gerçeği bulup mutluluğu yakalamaktan öte mutluluk var mı?

Sıra şimdi diğer kişi ve olaylarda...

UŞAK'TA DOKTORLAR YERİNE SAĞITIM DAĞITANLAR

MÜMİNLERİN FADİME

Anlatan : Doğan Özkaraman Doğ: 1931 Ölüm : 08.11.2003

Anlatım Tarihi : 16.09.2003

Anlatılan : Fadime Özkaraman=Annesi (Müminler'in Fadime)

Doğum Yılı : 1904 Ölüm Yılı : 1952

Kimden el aldığı : Bilinmiyor.

Oturduğu ev : Baba evi : Akarca Cami çevrisi

Kendi evi: Şu andaki Hükümet Binasının kuzey yönündeki boş
arsanın bulunduğu yer.

Doğan Özkaraman'ı Uşak Lisesinde 1958-1975 yılları okuyan tüm öğrenciler ,
Uşaksporla ve futbolla ilgilenen tüm uşaklılar bilirler. Çükü Futbol hakemi ve Uşak Lisesinin
Beden Eğitimi Öğretmeni idi.

Fadime Özkaraman annesidir. Annesinin kimden el aldığını bilmemekle birlikte
dedesinin bazı şifa dağıttığını anımsamaktadır.

Annesinin şifa dağıttığı konulardaki anlatımları ise ;

AVKIRMA : Köpekten korkan çocukların korkusunu

“Avkırverem,” diyerek kurtardığını inanırdı/inandırırđı. Okuyup üflerdi. Ne
okuduğunu bilmiyor.

RASTIK SÜRME : Getirilen küçük çocuklara siyah bir taştan (*Rastık taşı olsa gerek*)
çok az kazır, onu tükürüğü ile karar çocuğun yüzüne ve karnına sürerdi.

Getirilen çocukların sorunlarının ne olduğunu ve neye iyi geldiğini bilmiyor.

TEMREYE TÜKÜRME : Temrenin etrafını bir kalemle çizip okuyup tüü tüüüü tü
diyerek tükürüyor gibi yapardı. Temre geçerdi.

İNCİLEME : İltihap toplamış derideki yaralara okuyup üfleyerek evde bulunan
büyük bir inci tanesini yaranın üzerine sürerdi. Yaranın temiz tutulmasını söylerdi. Yara
geçerdi.

SARILIK KESME : Sarılık olan kişilerin burnunun yukarisından kaşlarının
arasından küçücük bir çizikle kesip kan akıttırdı.

KURŞUN DÖKME : Takıntısı bulunanların sorunlarını çözmeye veya geleceği
üzerine yorum yapmak için bu yöntemi kullanırdı.

SITMAYI OTAMA : Sıtmalı olan kişinin kendisinin sidiğini kendisine içirtirlerdi.
Köpek bokunu bir şeylerle karıp hap şekline getirerek, bilgisi dışında sıtmalı kişilere hap
olarak attırırlardı.

SİĞİL KURUTMA : Dualar okurdu. Her okuduğu dua kadar mazıları bir ipe tesbih
gibi dizerdi. Tesbih gibi dizilen mazıları bir yere asarak kurutmasını söylerdi.”*Mazılar
kurudukça siğillerin geçecek ,*” derdi. Mazılar kuruyunca da siğillerde geçerdi.

KİMLERE SAĞITIM VERDİĞİ : Aklınıza gelebilecek geniş bir yelpaze içinde
herkes gelirdi. Lise Müdürü Ali Bey de gelmişti. Devlet Demir Yollarının o dönemlerdi bir
doktoru bile annesini anneme okutturmaya getirmişti. Niçin getirdi. Ne okundu bilmiyorum.

KEKİK YAĞCI ÜSEN'A...

“Geldi kekik sular...”

“Geldi kekik suları...”

“Geldi kekik suları...”

“Geldi kekik suları...”

Belirli bir ses tonu ile söylenen bu sözler Kekik yağcı Üsen'a'nın sokağımıza gelişinin habercisi idi.

Kekik yağcı Üsen'a iki koltuk değneği ile Uşak'ın tüm sokaklarını dolaşırđı.

Koltuğunun altındaki değnekleri iki eliyle yöneterek yürüyebiliyordu.

İki koltuk değneğine vücudunu taşıtarak baştan başa Uşak'ı dolaşıp kekikyağı satıyordu.

Hangi sokaktan hangi gün geçeceğini uşaklıda bilirdi.

Anneannem Üsen'a'nın kekikyağı ile kekik sularına abone idi.

Hatta bana;

“Yarın bizim sokaktan geçmezse gula pazarı günü(.....)sokaktan geçer.Bakarak olda bana haber ver,” derdi

Gerçekten de öyle olurdu.

O gün o sokaktan kesinlikle geçerdı.

Kekikyağcı Üsen'a üzerine boynundan geçirip giydiği özel giysisi veya önlüğünün önünde ve arkasında ki üçer sıradan her sırada üçer cepten önde dokuz arkada dokuz cepte sıraladığı 350 gramlık şişelere doldurduğu kekik suları dışında omuz hizasındaki küçük ceplere 50 şer 100 er gramlık şişelerdeki kekikyağlarını Uşak'ın tüm sokaklarını dolaşarak satardı.

Anneannem kekik suyundan her akşam kesinlikle bir fincan içerdı.

Hazımsızlığa mide üşütmesine kekik suyu.

Öksürüğe, şekere damlatılmış bir damla kekikyağı...

Soğuk algınlığına pamuğa çok az damlatılmış kekikyağı ile çizilen ızgara.

Yüksek ateşli olanlara,terleyip sağıtıma kavuşmaları için ayaklarının altına çok az kekikyağı sürülürdü.

Kekik suyu veya kekikyağı daha başka ne işlere yarardı.

Her soruna çözümdü.

Ben kekikyağına “**Kocakarı Kolonyası**” derdim.

Duyanlarda gülerdi.

Günümüzde kekik suyu ve kekikyağı yeniden gündemde.

Hem de elit kitle arasında.

Kendisini koltuk değneklerine taşıtan Üsen'a Uşak sokaklarında kekikyağı ve kekik suları ile sağlık dağıtıyordu.

Bedensel özürlü Üsen'a başkasına bağımlı değildi.

Üsen'a ekonomik özgürlüğünü kekikyağı ve kekik suyu ile kazanıyordu.

Kekikyağcı Üsen'a,

uşaklının sağlık dağıtımcısı idi.

GÖBELEZ HASİBESİ

Yıkık Minarenin doğu yönünde ki sokakta Göbelez Hasibesi ismi ile anılan kısa boylu kısık sesli bir teyze vardı.

Hacamat yaptıracıklar, vücudunda yara olanlar ona baş vururlardı.

O günlerde çocuk ,büyük uşaklının yarısından fazlası hacamat olurdu.

Anneannem her ilk baharda hacamatla kesinlikle kan aldırırđı.

Göbelez Hasibesi'nin ürettiği iki çeşit merhem vardı.

1-Ak Merhem

2-Gara Merhem

Göbelez Hasibesi'nin Kara Merhemi iltihap toplayan yara, dışa baş verip akıntı yapmıyorsa bu iltihabı toplayıp bir noktadan yaranın baş verip iltihabın dışarıya akması için birebirdi.

Ak Merhemi ise iltihaplı veya iltihapsız bir yaranın kolayca sağıtımı içindi.

Yarası olan kişiyi gören konu komşusu veya arkadaşları o kişiye "*Göbelez Hasibe'ye gidip bi merhem gerdırsan ya ,*"derlerdi.

Göbelez Hasibesi'nin Ak ve Gara merhemi bu sorunlar için kesin çözüm idi.

Hacamatı ne işe yarıyordu bilmiyorum.

TELLAK ZÖRA

"Ağrıya sızıya kulunca yele bele ..." *"Ağrıya sızıya kulunca yele bele ..."*

"Ağrıya sızıya kulunca yele bele ..." *"Ağrıya sızıya kulunca yele bele ..."*

Uşak'ta Pazar o yıllarda çarşambaları kurulurdu. Çingilli Hamam'da Tellak olan Zöra (Zehra) Teyze Çarşamba günleri hamamda olmazdı.

Böylece ona kese yaptıracak kadınlar kendi aralarında Çarşamba günleri;

"Bu gün Zöra Teyze yoktur.Hamama gitmeyelim," derlerdi.

Çarşamba günleri Zöra Teyze pazarda bir aşağı bir yukarı pazarın ortasında gidip gelerek durmadan belirli bir makamdan türkü söylercesine,

Ağrıya sızıya kulunca yele bele!...

Ağrıya sızıya kulunca yele bele!...

Yukarıdaki söz dizisini sıralardı.

Sattığı yakıları da kendisi yapardı. Dovala Çeşmesi'nin karşı sırasında biraz daha yukarılardaki evinde yaptığı yakıları çarşambaları pazarda kendisi satardı.

Çarşamba günü dışında kişilere yakı gerekirse bir yakınlarını eczaneden önce Tellak Zöra teyzenin evine yollarlardı.

Yakıyı nasıl yaptığını bilmiyorum.

Yakıyı döktüğü kağıtların eski çimento torbalarında oluştuğunu biliyorum. Bunlar rast gele kesintilerinden ve üzerlerindeki yazılardan belli oluyordu.

Ne olursa olsun.Zöra Teyze'nin yakıları evine dek aranıyordu.

Sorunlara da sağıtım oluyordu.

SÜLÜKCÜLER

Hızlı ve tiz sesler

Mayıs sülükleri....

Sülük alın ha.... Sülük!....

Sülükcü geldi. Sülükcüüü!....

Arkasında sözcüklerin üzerine basa basa tek düze sesle bu kez ağır ağır,

Geldi mayıs sülükleri. . . .

Geldi mayıs sülükleri . . .

Şifalı sülük... Mayıs sülükleri. . .

Tek düze sesle sıraladığı bu seslerden sonra elindeki 350 lik rakı şişelerini birbirlerine çarparken çıkardığı,

Şıkır. . . şıkır. . . şıkır. . .

Şıkır. . . şıkır. . . şıkır. . .

Sesleri gelirdi.

Sürekli aynı sesler, aynı söylemler

Bu söylemler mayıs ayından da önce mayıs ayından da sonra Uşak'ta pazar yerinde bir kaç sülükcünün elleri sülük dolu şişeleri satmak için söyledikleri özel bestelerdi.

1960 yılı öncesi Uşak'ta bunlar pazarın demirbaşı idi. 1960-70 arası azaldı sanıyordum. Ama azalmamış. 1992 yılında Karahallı Belediye başkanı çağrısı üzerine Karahallı'ya bir panele konuşmacı olarak gitmiştim. Belediye Başkanı Sayın Nihat Süzek bey o gün Karahallı'nın pazarı olduğundan bize Pazar yerini gezdirdi.

Başkan Tıp Doktoruydu.

Yanımdaki panelist arkadaş Başkana "*Bunu Tıp diliyle nasıl açıklarız,*" dedi.

Başkanda;

"Halk Kültürü,nasıl önüne geçeriz," diye yanıtladı.

Ben sülükcüler tükendi sanıyordum. Sülükten şifa ummak günümüzde de sürüyormuş.

Anneannem sağlığında yaz başlangıcında hacamatla kan alırdı.

Babam hacamat yaptırmazdı.

Sülük tuttururdu.

Büngüldek camisinin yakınlarından yukarıya doğru çıkarken sağ tarafta kocaman çift kapılı bir ev vardı.

Kapılar açılınca avluya giremezdin. Avluda çukurlaşmış,çapı 3-5 metreye ulaşan, tabanı millenmiş,içindeki su kirlenmiş bir çukurla karşılaşırdın. Babam 1950 öncesi mayıs yaklaşırken pazardan sülük bulamazsa beraberce buraya dek gider, buradan sülük alırdık.

Evin sahibi birikmiş bu suyun içinden sülükleri birer birer tutar şişeye koyup verirdi.

Sofu Caddesindeki son evlerden biraz önce ki çeşmenin adı Sülüklü Çeşme idi.

Eğlence Köyünün yakınında su birikintisine Sülüklü Göl denirdi.

Uşaklının yaşantısında sülüğün yeri vardı.

Babam sülük vurulunca, Ebem (Anneannem) hacamat olunca;

"kanım temizleniyor, dinçleşiveriyorum,"

derlerdi.

"Şimdi kan ver dinç kal"

demiyorlar mı.

Bu konuda son söz tıp biliminin...

Benim görevim bildiklerimi ve duyduklarımı sizlere yazılarımla anlatmak.

Değil sülükleri elle tutmak; fincanın içine konulan ve babamın sırtına yapıştırılan sülükleri görünce bile benim içim bir tuhaf olurdu.

Ben sülükleri hiç sevmem.

Herkese sülüksüz bir dünya dilerim.

TARHANA ÇORBASI

Karasaban

Kara toprağa

Kara çizgi çiziyor

Alnımın yazısı gibi

Ak alnıma

Yazı yazan

Kara yazı yazıyor

Anamın yazgısı gibi

Büyük birader

Alaman'dan çağırıyor

Sekiz kardeş

Sekiz eş

Bi o kadar da çocuk

Bi kazanda tarhana yetmiyor.

Eskilerden

Gurbet diye İstanbul'a giderdik.

Giderdikte üç beş ayda dönerdik.

Dön dönebilirsen

Gavurun işi

Aklı gibi bitmez ki...

Alıştı artık

Hanım da çocuklarla bir oldu.

Tarnaşya

dönüp

bakmaz ki...

Yılmaz SUNUCU

UŞAK'TA UYUZ SALGINI

İkinci Dünya Savaşı sonrası bir çok kentteki gibi Uşak'ta da uyuz salgını oldu. Uşak'ta herkes uyuz oldu dersem ayıp olur. Her evin yarısı uyuz oldu dersem belki az olur. Bizim ailemiz dokuz kişi idi. 4-5 yaşlarında benimle birlikte yarımız uyuzduk. Uyuzu bize okuldan ablamlar mı, yoksa askerden gelen ağabeyim mi getirdi bilmiyorum. İçinde bulunduğumuz koşullardan, babamın bilgisinden, annemin çabalarından yararlanıp tümümüz uyuz olmadık. Olanlarımız da kolayda atlattı.

Ama ben kolay atlatamadım. Çünkü;

Babam biliyordu. Annem beceriyordu. Dükkanımızda sattığımız kükürdü farklı maddelerle karıştırarak o günün yokluğunda ve koşullarında özel uyuz ilacı yapıp bizleri üç günde bir annem hamama götürüp ilaçlıyordu.

Bunun için annem hamamcıya haber verir sabah ezanından sonra ablamı ve yaşım küçük olduğu için beni, babamda ağabeylerimi hamamda kendilerinin yaptığı pomatla ilaçlardı.

Özel yapılan pomat sürülünce öyle bir yakardı ki çığırıp zıplamaktan nerede ise başım hamamın tavanına vururdu.

İşte öyle bir anda annemin elinden bir koptum, soluğu sokakta aldım. Oradan da koşa koşa çırıl çıplak eve geldim.

Elbiselerimi ve ayakkabılarımı ablamlar sonradan ellerinde eve getirip beni evde giydirdiler.

4-5 yaşlarımda kaybolmadan evimizi buldum. Sabah çok erken olduğundan acıdan ve sızıdan korkup koşarak ta eve geldiğimden yolda beni o şeklimle hiç kimse görmedi.

Veyahut bana öyle geldi.

Uyuz çıbanlarının başları hamamda yumuşayıp döküldüğü için ilacı annem bize hamamda sürüyordu. Bu yöntemle ilaç etkili oluyordu. Bu yöntemle benim de canım çok yanıyordu. Sağıtımı tamamlamak için hazırlanan pomattın belirli bir zaman süresince sürmek gerekiyordu. Her ilaçlanmamdan üç gün sonra yeniden hamama gitmemiz gerekiyordu. Pazarlık sonunda 4-5 yaşlarındaki ben üstün geldim.

Annem beni hamama götürmekten vazgeçti. Evde ilaçlamayı kabul etti. Belki de ben evde ilaçlanmayı kabullendim.

Gedeye (ince uzun salona) büyük bir çarşaf serdi. Beni çırılçıplak soydu. Çarşafın üzerine oturttu. Vücudumdaki yaralara ilaçları sürmeye başladı. Birkaç dakika sonra yangılar artmaya başladı. Başka bir yaraya sıra gelince yangılar daha da artıyordu. Annem hem beni tutup hem ilaç süremediği için ablamları çağırdı.

Bir süre sonra ben hepsinin elinden kurtulup evimizin önündeki merdivenleri ikişer üçer atlayıp çırılçıplak sokakta koşmaya başladım.

Bu kez beni sokakta olan herkes gördü. Görenler utanmadan birde evlerinin içinde olanlara da haber veriyorlardı. Onları da çağırıyorlardı.

Onlara da seyrettiriyorlardı. Bu kez annem hamamdaki gibi peştamallı değildi. Oda arkamdan gelmeye başladı. Ben koşa koşa üç sokak ötedeki dayımlara dek gittim. Beni dayımın hanımı Şemsi Annem karşıladı. Her tarafımı hem çimbişledi, hem çırıl çıplak kıcımlı tokatladı. Arkasından da okşayıp öptü. Çırılçıplak olan ben onun kucağından ve iki elinin arasından kurtulamadım.

Bir süre sonra Şemsi Annemin yanına annem de geldi. Elinde hazırladığı pomat kavanozu vardı.

Bir süre benim yüzüme güldüler.

Şemsi Annem beni kucağından indirmedi. Hala sımsıkı tuttu.

Annemde bir güzel ilaçladı.

Annem “Şemsi Yenge her tarafını batırdık. Esvapların müzmahal oldu,” oldu dedikçe ;

Şemsi Annem ;

“Hacer sen benim enterimi düşünme. Sen önündeki işini bitir.,” dedi.

Şemsi annemin elinden kolay kurtulamadım ama, annemin ve babamın özel çabalarıyla ben de, bizim aile uyuzdan kolayca kurtulduk.

O günün koşulları da uyuzdan kurtulmanın yolu dükkanımızın yanındaki eczacı Salim Beyin önerdiği kükürtlü bu pomatı düzenli ve yeterince sürmekmiş.

Evde öyle dediler.

Uyuza okutup üfleme değil...

1941 doğumlu Halil KOZAK anlattı.

"Ben 3-4 yaşlarında idim. Fan fin fon diye konuşan beyaz gömlekli kişiler ev ev dolaşırlar bizi çırlıçıplak soyarlar gri bir merhem sürüp 4-5 saat bekletirlerdi. Bu merhem sürürünce çok yakardı" dedi.

Bizi fan fin fon diyenler değil, annem ve babamın özel uğraşları sağlığınıza kavuşturdu.

Ana baba gibisi var mıdır?..

Uşaklı temizliğe çok meraklıdır. Fan fin fon diyenlerin yanında sanırım ana ve babaların temizlik tutkusu uyuz ve benzeri illetlerden bizi kurtardı.

Temizlik her şeyin temeli değil mi?

Alın size bir geçcek öyküsü daha:

Bizim evde her hafta geçcek yünürdü. Şerafettin 4-5 yaşlarında iken, annesi geçcek yürken Şerafettin sokaktan gelmiş. Üstü başı müzmahal olan Şerafettin'i soymuş. Üzerindekileri yıkamış. Çamaşır zembiline bi bakmış ki Şerafettin'in ne donu kalmış, ne de göneği. Şerafettin kalmış orta yerde cızcıbil...

Tutmuş Şerafettin'i anası kollarından. Geçcek taşının yanındaki küpün içine koyuvermiş.

Böylece Şerafettin'in de cııldaklığı örtülmüş. ..

Donu ve göneği kuruyuncaya dek Şerafettin orada şamakonluk etmiş. Benim donum göneğim yok diye hiç de bunalıma girmemiş. Bu olayı bana gülerek, gülümseyerek kendisi anlattı.

Günümüzde öyle mi? Deodorant temizlik sanılıyor. Markasız giyinmek bile şimdiki çocukları bunalıma sürüklüyor.

Okuyucuya not:

***Anlamakta güçlük çektiğiniz yerel ağızla yazılmış sözcüklerin anlamlarını bu yapıtın

“ Örnekleriyle Uşak Ağız Sözlüğü” bölümüne bakarak öğrenebilirsiniz

*** Yukarıda anlatılan olayda ki Şerafettin ismi gerçek ve bir dönem Uşak'ta sağtım dağıtan “İnneci Abdullah,”ın oğludur.

ASALAKLAR

DAN KURTULMA

BİTTEN PİREDEN KORUNMA...

*“Bite, pireye tahta kurusuna . . .
Sivrisineğe kara sineğe,
Hamam böceğine yakarcaya,
Karıncaya örümceğe,
Deveye dombaya,
Daha olmazsa kaynanaya görümceye.
Hepsinin kökünü kazır.
Yolu yöntemi var.
Dut pireyi yakala.
Dök gözünün ortasına.
Öldürmezse paranız geri.
Boş yok, boşa para yoookkk!...*

En azından üç ayrı yerde üç kişi çarşamba günleri kurulan pazarda, dükkanımızın önündeki yolda, sinilere yığıldıkları pembe renkli keskin kokulu tozu kağıt külahlara doldurarak yukarıdaki söylemleri tek düze bir ses tonu ile bağırarak satardı.

Onların söylemlerini bende sürekli dinlerken ezberledim.

Bu söylemleri ezberime aldıktan sonra 7-8 yaşlarımda ben de DDT sattım. Sattığım DDT ler onların sattığı gibi açıkta değil küçük kutularda idi. Boynuma asarak önümde tuttuğum tablaya sıraladığım DDT leri satmak için, öncelikle akraba ve tanıdıkların dükkanlarına ve evlerine giderdim.

Başlardım ezberlediğim yukarıdaki söylemdeki sözcükleri türkü gibi söylemeye.

O yıllarda peltektim."R" leri, "Ş"leri, söyleyemedim.

Karıncaya yerine "Gayınca" derdim. Örümcekte görümceye dönerdi.

O yüzden bana, ramazan davulcusunun manileri örneği söylediklerimi yiniletir dururlardı.

“Oğlum Yılmaz kayınna ile görümceyi öldürüyor mu? diye sorarlardı.

Ben “Evet öldürüyor,” deyince de “Ver öyleyse bir tane daha,” derlerdi.

"Dutup gözünün içine dök, öldürmezse paranız geri," dedikçe kahkahadan kırırlardı. Biz ve yakınlarımız uyuz olduk ama bitlenmedik. Evimizde pire de olmazdı. Yaz gelirken evimizin her yerini belediyeye ilaçlatmazsak tahtakurusundan duramazdık.

Biz bitlenmedik ama iki ev ötedeki komşumuzun kızları sürekli bitlenirlerdi. Anneleri onları bittten temizlerdi. Bizde onları camdan bakarak izlerdik.

Anneleri yaz veya kış bahçelerinin güneşli bir köşesine oturur, kızlarını yanına yatırır, başını kucağına alır saçlarının tellerini teker teker ayıklayarak bulduğu bitleri iki elinin tırnakları arasında sıkıştırıp öldürürdü. Yanında olduğum zamanlar "çıt" sesini duyardım. Çoklukta annem izin vermediği için yakından izleyemedim. Çok uzaktan izlerken baş parmaklarının tırnaklarını üst üste getirdiğini gördüğüm an "çıt" sesini duyuyor gibi olurum. Biz hiç bitlenmedik ama annem işi sağlama bağlamak için ablamları hamama götürmeden önce önüne oturtur, uzun saçlarını ince dişli tarakla tarardı. Tarağı hamam tasına koyduğu

gaz yağına batırarak tarardı. Ebemin (anneannemin) hamam bohçasının en öncelikli demirbaşı ince dişli kemik bu taraktı.

Bu anlattıklarım size ilkel gelmesin. Ben size ikinci dünya savaşı sonrası bittin korunma yollarını yöntemlerini anlattım. Milenyumdan üç yıl sonra 10 Aralık 2003 te BBC televizyonlarında dünya izledi.Bizde izledik. Dünyanın en uygar ülkesi ABD'nin yetkili kişileri Irak saldırılarından aylar sonra yakaladıkları Saddam'ın saçlarının arasında bit aramadılar mı?

Uygarlık ve insanlık bu olsa gerek!

TENY ALARDAN ŞERİTLERDEN SOLUCANLARDAN KORUNMA

Bittin pireden tahtakurusundan korunma yöntemlerimizi anlattım.Tenyalardan, solucanlardan korunma yöntemimizi de anlatayım. Günümüzde beslenme uzmanlarının salık vermesi üzerine haftada en az bir kez baklagillerden yememiz gerekiyormuş.

O günlerde lahana, ıspanak, pırasadan başka kışın Uşak'ta sebze olmazdı. Etten sonra, mercimeğe ve fasulyeye sıra gelirdi. Biz kış aylarında ayda bir kaç kez nohut yerdik. Bazen babam önceden anneme söyledi.

"Yarın biraz nohut ıslat," derdi.

İşte o zaman annem pişireceği yemekten çok az nohut ıslatırdı.Annem bu nohutları suda daha uzun süre tutardı.Akşam yemekten sonra meyve sinisinin üzerinde meyvelerin arasında bir kase ıslanıp yumuşamış nohutlar gelirdi.

Babam seslenirdi;

"Hadi bakalım çocuklar. Şu nohutları halledelim de içimizde solucan molucan, gurt murt kalmasın ," derdi.

Her birimiz en azından onar yirmişer ıslanmış yumuşamış nohutların kabuklarını soyar, sası sası yerdik.

Benim hoşuma da giderdi.

Yıllar sonra öğrendim. Çiğ nohutun içinde bağırsak asalaklarını düşüren etken madde..... maddesi varmış.

Bunu farmakoloji uzmanları söylüyor.

Biz içimizde ve dışımızda kurt beslemezdik.

Elimizdeki olanaklarımızla onları hallederdik.

Çiğ nohutla bile.

İnsan yeter ki kararlı olsun.

Kurtulamayacağı asalak yoktur.

Bu asalaklar,

kurtlar bile olsa...

UŞAK'TAKİ SAĞITIM YÖNTEMLERİ ÜZERİNE KISA KISA SAPTAMALAR

Sağitim yöntemlerini anlatırken konuyu öykülerden başladım. Kentimizde yıllardır kulaktan kulağa aktarılan, söylenceleri anlattım.

Örnek olarak aktardığım söylenceleri daha da çoğaltabilirim. Söylencelerden sonra sağitim dağıtan kişileri anlattım. Her mahalleden bir iki örnek olarak sayıyı o gün için yedi mahalleden oluşan Uşak'ı 10-15 kişi ile sınırlamak istedim. Olmadı. Kime “*o gün için mahallenizde sağitim dağıtan kimler vardı*” diye sorsam, ya bir yakınlarını ya da kendi sokaklarındaki komşularını anlattılar.

Örnekler çoğalınca seçimde ikircilikli kaldım.

Gene de ben size saptadığım ilginç örnekleri aktarayım.

ÖRNEK 1

Önce kendi çocukluğumdan bir örnekle başlayayım.

Sokağımızın cami çeşmesinin batı yakasına bitişik Gıcı'ların evi vardı. Kapıdan girince sağ taraftaki odadaki maketin üzerinde evin dedesini sürekli oturur görürdüm. Dede her zaman önündeki kitaplardan bir şeyler okur, bir şeyler yazardı.

Temreye ve siğile de okurdu.

Beş altı yaşlarımda elimde termeler oluştu. Annemle birlikte bu kez elimdeki termeler için onlara gittik. Hasan Dede beni önüne oturttu. Temrenin etrafını kopya kalemi suya batırıp batırıp bir güzel sınırladı. Kopya kalemini ıslata ıslata üzerine bir şeyler yazdı.

Okudu üfledi, temrenin üzerine “*tüüü tüüüüüü*” diyerek bir güzel de tükürdü. Zaman içinde elimdeki terme geçti.

Yıllar sonra ayak parmaklarımda ekzama çıktı. Doktora gittim. Doktor permanganat banyosu verdi. Permanganat suya atılınca tam kopya kalemi rengi oluşturuyordu.

Permanganat banyosu yaptım.

Ayağımdaki ekzamalar da geçti.

ÖRNEK 2

2004 yılı başında Gıcılar'ın Hasan Dedenin torunu Hacı Mehmet Ağabeyin (Hacı Mehmet BOZ) iş yerindeydim. Uşak üzerine geçmişten bilgi ve belgeler topluyorum. Onun da bilgisini danışırken makam odasını fabrikasından bir görevli tıklattı.

“*Üç kadın o iş için seni soruyorlar beyim?*” dedi.

Hacı Mehmet Ağabey;

“*Gelsinler... Gelsinler. Yılmaz yabancı değil*” dedi.

Üç kadın içeriye girdi. Hacı Ağabey;

“*Hayrola*” deyince kadınlardan birisi en geç olanının elini tuttu. Hacı Mehmet Ağabeye uzattı. Genç kadının elinin üzeri siğilden görünmüyordu. Ellerinde çam dalı da getirmişlerdi.

Hacı Ağabey makamından kalktı. Üç kişilik kanepeye geçti, yanına genç kadını oturttu. Elini elinin içine aldı. Başladı bir şeyler okumaya. Okumasını bitirdi. İkinci kadının elinde çiçek demeti gibi duran küçücük çam dalını aldı. Bu kez “*tüüü tüüü tüüü*” diyerek hem kadının elindeki siğillere tükürür gibi yaptı, hem de çok hafif çam dalındaki yaprakları siğillerin üzerine vurdu. Döndü diğer kadınlara;

“Sizin neyiniz vardı” dedi. Kadınlardan birisi “Ben anasıyım” dedi.Diğeri de “Ben gayınanasıyım” dedi.

O zaman Hacı Ağabey;

“Hadi kızım geçmiş olsun öyle ise” deyip elindeki çam dalını siğillerine okunana verdi. Verirken de; “Al bunları al... Eve gidince evinizin sarayına at. Bu dalların kurumasiyla birlikte elindeki siğillerinde kuruyacak” dedi.

Kadınlar “Allah razı olsun... Allah razı olsun... Teşekkür ederiz...” diyerek yüzlerinde mutluluk, dudaklarında gülücüklerle çıkıp gittiler.

İşlerinin arasına çok büyük sanayi kuruluşlarının yönetimi arasında Hacı Ağabey bu üç kadını makamına buyur edip birisinin siğiline okuyup üfleyip kadınları yüzlerinde ki mutluluk gülücükleriyle uğurlamıştı.

Döndü bana;

“Bu bana Hasan dedemin vasiyeti. Dedem babama değil de elini bana verdi. Ocaklığımızı sürdür dedi, bende onun vasiyetini sürdürüyorum. Bu da bana bu denli işimin arasında mutluluk veriyor. Kadınların yüzündeki mutluluğu gördün mü” dedi.

Gerçekten de kadınların yüzündeki mutluluğu görmek gerekirdi.

ÖRNEK 3

Bu olayı Hacı Mehmet BOZ Ağabeyin küçük kardeşi Sadık BOZ başka bir yönü ile anlattı.

Sene 1950 öncesi imiş.

Dedesinin ve babasının sağ olduğu yıllar dükkana o zaman ilçemizin en büyük memurlarından biri girmiş. Selam verip Hacı Hasan Dede’yi sormuş. “Ne yapacaksın” diye sorulunca; suratını göstererek “bakın şunlara, aylardır geç mi yor. Şunlara bir okutacaktım” diyerek bir eliyle yüzünü gererken diğer elinin parmağı ile de yüzündeki sivilceleri gösteriyormuş.Hasan Dedenin oğlu Ziya Amca usul usul dükkandaki üst düzey memurun arkasına geçmiş, babasına karşısına almış. İki elini biraz yukarıya kaldırarak bileklerinden ellerini havaya doğru sallamaya başlamış. Bir yandan da kafasını havaya kaldırırken kaşlarını da yukarıya dikiyormuş. Dedesinin yanında babasını seyreden torun Sadık gülmek için dudaklarını ısırırken kanatmış.

Yetkili memur dükkanın içindeki dolabın camından arkasındaki Ziya Amcanın babasına yaptığı hareketleri görmüş. Sinirlenerek dönmüş. Aynı hareketleri kendisinde yaparak;

“Ne arkamdan böyle böyle oynayıp duruyon. Çaresiz kaldım düştüm kapınıza. Hem ne korkuyonuz. Hem benim babam da kabakulağı çekiverir. O da ocaktı...” demiş.

Adamın yüzündeki anlatımlardaki gerçekçiliği sezen Hacı Dede “Geç... geç... Bey şuraya” deyip dükkanın arka tarafında uygun bir yer göstermiş.

Bi güzel yüzündeki sivilcelere okuyup, üfleyip, tükürmüş. Olayı o gün izleyen torun Sadık bu konuyu bana anlatırken tekrar o anları yaşadığı için anlatımını sözün yanında babasının el, kol ve yüz hareketlerini ile aynen yapıyordu. Sorununa umar arayan yetkilinin davranışlarını, dedesinin önce korkusunu ,sonrada rahatlamasındaki davranışlarını vücut dili ile yeniden yaşayarak anlattı.

Hem de birkaç kez.

ÖRNEK 4

Küçükken benim ellerimde de siğiller oluştu. Onları da okuyup üflettik. Okuyup üfleyen kişi siğillerimin üzerine tükürdü ama çam dalı ile vurmadı. Bir ağaç dalına elimdeki siğiller kadar çentik açtı. Çentik sayısına eş “Kulvallahı” okudu. “Tüüü... tüüüü... tüüüü...”

deyip siğillerime tükürdü. Sonra da elindeki çentikli ağaç dalını bana verip “*Hadi bunu evinizin sarayına at. Bu kurudukça siğillerinde kuruyacak*” dedi. Gerçekten de bir süre sonra elimdeki sivilceler kurudu.

ÖRNEK 5

Siğil üzerine bir öyküde Ayşen SUNUCU anlattı. Ayşen Hanım’ın öyküsü de şu;
“*Hamama gidince bir kadının sabununu onun görmez yanından al. Siğillerine sür.Siğiğleri geçer,*” demişler. Hamama gittiği bir zamanda hamamda şöyle uygun anımı aramış. Kadının birinin sabununu onun görmez yanından almış. Siğiline sürmüş. Sabununu yerine koyarken kadın yaptıklarını görmüş.

“*Siğillerine sürdün değil mi*” diye de çok kızmış.

Ayşen hanımın siğilleri kadının görmesine karşın gene de geçmiş.

ÖRNEK 6

Bir öykü de Doğan ÖZKARAMAN’dan

“*Antepli medresesinin çeşmesinden su dolduran bir kadının görmez yanında testisine tuz atıver*” demişler. Cebimde bir avuç tuzla günlerce uygun zamanını beklemiş.

“*Acık tatca bi kadın geldi. Kadını teyze deye deye lafa tuttum. Görmez yanından testisine tuzu usulca koyarken göreceği tuttu. Beni gördü. O tat kadın beni bi dövdü, bi dövdü,*” diye anısını aktardı.

Arkasından da ekledi.

“*Dayağı yedim ama testisine de tuzu koymuştum. O ister görsün ister görmesin benim elimdeki siğiller zaman içinde geçti,*” dedi.

Sizin de siğil üzerine benzer anılarınız var mı?

Sizce bu yöntemlerden hangisi daha etkili...

Siğil üzerine öyküleri burada kapatıp size bir soru sorayım. 1960 dan önce Uşak doğumlu olup da Göbelez Hasibesi’ne Ak Merhem, Gara Merhem kardırmayan var mı acaba...

Tellak Zöra’dan yakı, Üsen’a’dan kekik yağı veya kekik suyu almayan olmuş mudur?

Bu soruyu ilk sorduğunuz kişiden olumsuz yanıt alırsanız sorunuzu ikinci üçüncü kişilere sürdürünüz. Bakınız ne ilginç anılarla karşılaşacaksınız.

Toplumsal olaylarda sonuca tek denekle ulaşılmaz.

Ben şimdi size yaptığım soruşturmalardan bazılarını aktarayım.

Bakalım ilginç bulacak mısınız.

ÖRNEK 7

Anlatan; Sefa Bakar, Uşak Paşa Caddesi doğumlu.

Anlatılan; “*Hasibe’na (Hasibe anne) Hasibe’na nazar değenlere üzelik tütütverirdi. Yarası olanlara kızarmış zeytin yağı sürüverirdi. İshal olanlara gaveye limon sıkıp içirtirdi. Kabakulak olanlara ocakta odun yakıp isini boğazına sürüverirdi. Her işi bilirdi. Kırığa çıkığa bile bakardı,*” diyerek konuşmasını sürdürdü.

“*Hatta önünde duran bıçağı,*

Tebbet Yarabbi

Defet Yarabbi

Uhrüş Uhrüş...” diye okuyup bıçağı kapının arkasına atıverirdi,” dedi.

Arkasından da konuşmasını sürdürerek;

“Her işi bilirdi. Bana güçlü kuvvetli olsun diye eşek sütü bile içirmişti” deyip bastı kahkahayı.

Sefa Bakar’ın Hasbe’na’sı her işi iyi biliyormuş ama

“Tebbet Yarabbi

Defet Yarabbi

Uhruş... Uhrüş..” dedikten sonra bir de

“Kapı arkasından geldinse uhruş

Ocak başından geldinse uhruş

Tavan arasından geldinse uhruş...” demezmiş.

Oysaki mahallemizde herkesin hala dediği ve samur saçlı olmasına karşın adı “Kel Hala” olan Mahallemizin Kel Halası, kurşun döktükten sonra suyun içinden aldığı binbir yerinden ok gibi fırlamış kurşun parçasına bakarken ;

“Uhruş yarap bi...

Uhruş....

Kapı arkasından geldinse uhruş,

Ocak başından geldinse uhruş,

Tavan arasından geldinse uhruş...” derdi.

Bende çocukluğumda bu olayları izlerken sürekli bir kapı arkasına, bir de ocağın bacasına arkasından da tavan arasına bakardım.

Gelen giden var mı diye.

Kel Halaların salonlarının tavanı yoktu.Oda kapısı açık olunca salonun tavansızlığından çatıdaki kiremitlerin arasından ay ışığını seyredirdim.

Çatının kiremitleri arasından sızan ay ışığı farlılaştıkça oralardan bir şeylerin “uhruş” tuğuna yorumlardım.

Gene de aklım hiçbir şeyi almazdı. Tabi ki ben o zamanlar çok küçüktüm.

Küçücük yaşla ne Sefa Bakar’ın Hasibe’na, ne de mahallemizin Kel Halası veya mahallenizde ki bilgili diğer analar gibi her şeyi bilmem olası mı...

Hasibe’na lar ve Kel Hala’lar o zaman için her şeyi bilirlerdi.

Günümüzde bile erki eline geçirince her şeyi salt kendileri bilenler yok mu....

Ben nereden bileceğim.

ÖRNEK 8

Anlatan; Halil KURTARIR. 1959 Uşak doğumlu. Kurtuluş Mahallesi Çevrim Sokakta oturmuş. Şeker Fabrikasından emekli.

Anlatılan ; Uşak’ta ki bir saatçi

Gözleri iltihaplananların gözlerindeki iltihapları özel aletleriyle ameliyat ederdi. Diye anlattı.

ÖRNEK 9

Anlatan :Akşit KOCAOĞLU

Anlatılan Mehmet KOCAOĞLU

Bu yapıtımı basına vereceğim günlerde Akşit KOCAOĞLU ile karşılaştım. Yapıtıma şöyle bir göz atarken Göbelez Hasibesini okuyunca başladı gülmeye. Gereğini sordum.

Anlattı;

1940 öncesi Uşak’ta salgın bir hastalık olmuş. Kaymakam tellal bağırtmış. Askerliğini Sıhhiye Bölüğünde yapanları çağırılmış.

Toplananların içinde sağlık konusunda en bilgili Mehmet KOCAOĞLU imiş. Göbelez Hasibesi’de o dönemde Kaymakamlıkta kurulan bu bölümde “*gelive gidive*” işlerine bakmış. Akşit şöyle anlattı. Hatta İğneci Abdullah’ta iğneciliği o dönemde pekiştirmiş.

. Kocaoğlu Mehmet Amca’yı çok yakından tanırım. Bu yönünü hiç duymamıştım. Uzun süre Uşak’ta bakkaliye toptancılığı yaptı. 1970 öncesi Pekmez Hanının içine girince giriş kapının karşısında ta dipte ki dükkan onun dükkanı idi.

Burada bir gurup uşaklı askerde öğrendiği sağlık konusunda ki bilgilerini uşaklının sağıtımı için de dağıtmışlar.

ÖRNEK 10

Anlatan; Şerafettin DEMİRKOL

Anlatılan ; İğneci Abdullah (Babası)

1970 öncesi Uşak’ta iğneci Abdullah’ın iğne vurmadiği kişi nerede ise yoktu.

İğneci Abdullah doktorların hastalarına verdiği veya eczacıların hastalara önerdiği iğneleri kadın erkek çoluk çocuk kim olursa olsun vuruverirdi. Bazen kendisinin de iğne önerdiği olurdu.

İğne vurmaya geldiği evde gerekiyorsa ikinci bir kişiye yanındaki penisilini yapıverirdi. O dönemde iğneci Abdullah’tan başka İğneci Ömer, Kalfalı Mustafa ile bayanlardan bisikletle dolaşan kısa boylu birisi ve İğneci İsmet vardı. Bunlar Uşak’ın sağlık savaşımclarıydı.

Bu iğnecilerden başka diğer branşlarda Ortaköylü Sünnetçi, kırığa çıkığa bakan Çolakların Teyze, Ortaköylü Çıkıkçı diye sıralanıp gidiyordu.

Annemin ikinci annesi Elif Ana içinde kırığa çıkığa bakar derlerdi.

Dedemde bu söylemi güleräk gülümseyerek onaylardı.

“*Sadece kırığa çıkığa bakmaz.Yandıran yaka, eşek g..tü bile daka*” diyerek konuyu kökünden alaya alırdı.

Bu bölümden önce anlatılan sağıtım dağıtan kişilerden başka Uşak’ta ki sağıtım yöntemlerine değinen kişilerin anıları;

ÖRNEK 1

Fatma ve İsmail ALTUNTUĞ (Banaz’lı emekli iki öğretmenler)

“*Sarılığa nohutu kavururlar kendisinin sidiği ile kararlar onu yedirirlerdi. Üşütenlerin yatağına eşek boku sererler onun üzerine yatırırlardı. Yeni doğan çocuklar kızılaca olmasın diye köpük helva veya bala yatırırlardı*” diye anlattı.

ÖRNEK 2

İsmail Hakkı Besci 1944 Uşak Aybey Mahallesi doğumlu;

“*Yaralara berelere tatlı hamur çalarlardı. İşlemeyen yaraya soğan sararlardı*” dedi.

ÖRNEK 3

Ömer Demirci, 1942 Uşak doğumlu

Bizim mahallede bir teyze vardı. Ağzımda alf çıkmıştı. Kağıttan bir huni yaptı. Aflın tam üzerine usulca üflerek bi toz koydu. Sonradan öğrendim o toz köpek boku kurusu imiş.

“Nezle olan kişinin başına kendi donunu geçirir onunla yatırırlardı. Soğuk algınlığı olanın vücudunu ispirotoda eritmiş aspirin sürerlerdi” diye anlattı.

ÖRNEK 4

İsmi söylemek istemeyen birisi.

“Oğlan kardeşim küçükken saçkıran olmuştu. Hamamda birisi gördü. O tavsiye etti. Taze işkembe aldık. Onu başına takke gibi geçirdik. Kardeşimin saçkıranı geçti” dedi.

ÖRNEK 5

Mehmet Keyvanoğlu Uşak doğumlu. Şu anda Uşak'ta saatçilik yapıyor.

“Bizim mahallede Raziye Akarca isimli komşumuz ve akrabamız bir teyzemiz vardı. Çelimsiz doğan çocuklara “Aydaş Aşı Bişiriverem deyip, Üç yolun ortasına saç ayağının üzerine koyduğu kazanın yanına, çelimsiz çocuğun anası, kucagında ki çocuğu ile kazanın başına gelirdi. Yoldan geçenlerde sorarlardı.

- *Teyze ne bişiriyon?*

- *Aydaş aşısı.*

- *Allah kabul etsin deyip ellerindeki çalı çırpı parçasını kazanın altında ki ateşe atarlardı*

Bu yöntemle çocuğun anası da Raziye ana da kazanın üzerinde çocuğu kazanın üzerinde kucaklarında sallayarak çocuğun daha sağlıklı olacağına inanılırdı” dedi.

ÖRNEK 6

Raziye Dönmez, Eşme Doğumlu

Eşmeli Hacı Fatma Ebeyi (Fatma BİLGİN'İ) ANLATTI.

“Benden sonra bile doğum yapanların doğum ebesi o idi. En zor doumları o yaptırdı. Yağ tavasından elleri yanıp parmakları bitişen yeğenimin parmaklarını o tedavi etti. Kolları eli hareket etmeyen kuzenimin ellerini parmaklarına masajla o hareket kazandırdı. Hacı Ebe Eşme'nin şifa kaynağı idi” diyerek övgü ile söz etti.

Sizde benzer olayları veya duyularınızı anımsıyor musunuz?

Orta yerde sorun var. Bu sorun çözümlenecek. Olanaklar belli.

Ne yapmak gerektiğini siz söyler misiniz...

ÇOCUK VE OYUN

Çocuk nerede olursa olsun, hangi koşullarda bulunursa bulunsun çocuktur.

Düş dünyasını kendisi yaratır.

Onun yarattığı düş dünyasını yakalayamayız.

Sekiz yaşındaki torununu görmeye gelen dede ertesi gün torununu oynaması için yanına alıp parka götürmüş. Yolda yürürlerken;

“Oğlum dikkat et düdüdü geçiyor” deyince

“Dede o düdüdü değil 2009 model Megan” yanıtını almış.

Çocuğun zekası ve bilgisi küçümsenir mi..

Resimlerini izlemeye gittiğim ana okulu öğrencilerinden birisi kocaman bir yuvarlak çizip kırmızıya boyamış. Çocukla aramızda şu konuşmalar geçti.

“Buraya ne resmi çizdin”

“Oyun oynayan çocukları”

“Çocuklar nerede?”

“Öğlen yemeğine gittiler, akıllım...” dedi.

Kocaman kırmızı yuvarlağı göstererek ;

“Bu nedir?” deyince, bana kızarak;

“Bilmiyor musun... Güneş o... Güneş” dedi konuşmasını sürdürdü

Bu kez aramızda ki konuşmalar,

“Neden bu denli büyük çizdin”

“Sen güneşin büyük olduğunu bilmiyor musun”

“Çok kırmızı çizmişsin”

“Güneş çok kırmızıdır da ondan. Hem çocuklar karanlıkta kalmasın. Çok çok oynasınlar” dedi. Başka soru sormadan;

“Çocuklar karanlıkta kalmasın, çok çok oynasınlar” sözlerini yineledi durdu.

Neredeki çocuklar.

Resimde bile olmayan aç ve yorgun çocuklar.

Evlerdeki köylerdeki kentlerdeki çocuklar,

“Çok çok oynasınlar,”

“Şeker bile yiyebilirsiniz”

ÇOCUK VE OYUNCAK

Çocuklarımdan birisi 3 yaş öncesi sürekli çaydanlıkla oynadı.

Çaydanlık onun düş dünyasında her şey idi.

Bazen araba gibi yerde düüt düüt diye sürüklüyor. Bazen su doldurup etrafı suluyor. Sanırım o anda elindeki çaydanlık itfaiye aracı oluyordu. Bazen çekiç gibi kullanıp bir yerlere çivi çakmaya çalışıyordu. Bazen de çapa gibi kullanıp çaydanlığın imbiği ile toprağı kazıyordu.

Kimi zaman sapına ip bağlanıp yerlerde sürüklüyordu.

Bahçeli olan evimizin bahçesinin bir köşesinde epeyce kum yığın da vardı.

Bir yıl boyunca bu kumu elindeki çaydanlıkla bahçeye taşıyıp dağıtarak bitirdi.

Annem torunun kumla oynamasına hiç kızmadı, bizleri de kızdırtmadı.

Üç kardeş olan annemler tüm kardeşler gibi birbirlerine benzemiyorlardı. Annem torunun çaydanlık ile oynamasından kumları dağıtmasından mutlu oluyordu. Bir gün büyük teyzem bize geldi. Anname;

“Hacer paşa dölü mü bu... Çaydanlığı verivermişsiniz eline” diye bizi kınadı.

Annem saygısından dolayı ablasını dinledi dinledi. Sonunda patladı.

“O benim kuzumun kuzusu... Ciğerimin paresi. Bu çaydanlığı eskitip evdekini alıp oynamaya başlarsa gene ses çıkarmayacağım. Eve bir yenisini daha aldırtacağım. Çaydanlık benim kuzumun kuzusundan daha mı kıymetli. Sen bu işe karışma abla” derken sesi hem çatallaştı, hem de çok yüksek çıktı.

Annemin ablası ile yüksek sesle konuştuğunu ilk kez duyuyordum.

Bu olaydan annem çok sinirlendi. Teyzem çok gücendi.

“El gada çocuk için benim hatırımı yıktın Hacer” dedi.

UŞAK'TA ÇOCUK OYUNLARI VE OYUNCAKLARI

ÇOCUKLARIN KENDİ ÜRETTİKLERİDÜDÜK ÇEŞİTLERİ...

1. Taze Soğandan Düdük Yapmak

Taze soğanın yeşil yapraklarının ezilmemişleri koparılır. Bu yaprakların orta kısımlarından 4-5 cm lik kısmı çıkarılır. Silindirik yapısı bozulmamış olan orta kısmın çapı daha dar olan yönü baş parmak ile işaret parmağı arasına alınarak silindirik yapısı birbirine birleştirilerek düz bir şekle dönüştürülür. Bu silindirik yapının birbirine birleştirilmiş kısmı ağızımızın içine gelecek şekilde iki dudağımızın arasına alınır. Nefesimiz bu taze soğan yaprağı parçasının içinden geçecek şekilde üfürülür. Nefesimiz taze soğanın yaprak parçasının içinden geçerken düdük sesine dönüşmezse bu sıkıştırdığımız kısım biraz daha sıkıştırılır veya açılır. Bu kez yeniden daha az veya daha fazla hava üfleyerek nefesin düdük sesine dönmesi denir.

Soğan yaprağının ucunun açıklığı, nefesimizin şiddeti birbirine uygun şekilde ayarlanarak nefesimizin sese dönmesine çalışılır.

Bu uğraşlardan sonra hala da düdük sesini çıkaramazsak, başka bir soğan yaprağından başka bir düdük yapılır.

Taze soğan yaprağından yapacağımız düdüğün boyu ve çapı yaptığımız düdüğün ses tonunu değiştirir.

Çapı ve boyu farkı olan taze soğan yaprakları farklı sesler çıkarır.

Çapı küçük olanlar ince, büyük olanlar kalın ve çok ses çıkarır.

Doğada da öyle değil mi?

2. Söğüt Ağacından Düdük Yapmak

İ

İkbaharda ağaçlara özsü yürümeye başladığında çapı 1-2 cm arasında söğüt dalları kesilir. Düzgün olan bir bölümü hemen budak arkasından dairesel bir şekilde düzeltilir. Buradan 5-6 cm uzaklıkta ki yer budak çıkıntısı olmayan bölüm salt kabuğu çizilecek şekilde dairesel kesilir. Bu 5-6 cm lik kısım dizin üzerine konulup dairesel şekilde döndürülerek elimizdeki bıçağın sapı ile ağır ağır vurulur. Bu vurma hareketi ile kabuğu odunsu bölgeye bağlayan liflerden koparmaya çalışılır. Bu kısım avuç içine alınıp hafif sıkılarak sağa sola döndürme hareketleri yapılarak yırtılıp yarılmadan çıkarılmaya çalışılır. Bu silindirin milimetrelilik olarak dar olan kısmı baş ve işaret parmağı arasına alınarak ezilir.

Ezilen bu bölüm yeşil kısımları bıçakla soyularak kabuğun beyaz kısmı bırakılır. Bu kısmı ağza alınarak üfürülür. Nefesimiz sese dönüşmezse ağızımıza aldığımız kısım dudaklarımız arasında tükürükle yumuşatılır. Daha da olmazsa beyaz kısım bıçakla biraz yontularak inceltir. Daha da sonuç alınmazsa o atılıp aynı yöntemle bir başkası yapılır.

Bunlarda taze soğan yaprağından yapılanlar gibi çap genişliğine göre farklı çaplarda farklı sesler verirler.

3. Söğütten Borazan Yapmak

Söğütten borazan yapmak için önce yukarıda anlatılan düdüğün yapılması gerekir. Bu düdüğü borazana çevirmek için biraz daha kalın bileğimizin kalınlığını geçmeyen söğüt dalları alınır. Budaksız olan bölümlerinin kabukları helezon şeklinde odun tabakasına dek çizilerek kabukları çıkarılır.

Helezon şeklinde çıkarılan bu kabuklar yeniden kendi üzerine koni biçiminde sarılır. Koniyi meydana getiren şeridin başı ve sonu gül dikenini veya başka bir gereçle sabitleştirilir. Koninin

tepesi daha önce yaptığımız söğüt düdüğün gireceği kadar açık bırakılmış olması gerekir. Buraya daha önce söğüt kabuğundan yaptığımız düdük yerleştirilir.

Söğüt düdüğün sesinin tonu ve tınısı koniye dönüşmüş söğüt kabuklarından geçerken daha da yükselir.

Farklı boyutta yapılan koniler ve düdüklerden farklı sesler elde edilir.

4. Söğütten Dilli Düdük ve Flüt Yapmak

Ağaçlara su yürümeye başladığı günlerde çapı 1-2 cm arasındaki söğüt dalları alınır. Budaksız olan bölümlerinden 10-15 cm lik kısmı kesilir. Bu söğüt dalı parçasının her iki yönü dairesel düzeltilir. Bir yönü flütün nefes verilen yönünün alt kısmı gibi kabuğu ve odunsu bölümü azar azar kesilip atılır. Flütün alt kısmına benzetilir. Sonra bu kesilip atılan son bölümünün tam üzerine gelecek yönü söğüt dalının kesitine paralel kesilir. Bu bölümden bir cm yi geçmeyecek uzaklıktaki bölüm düdüklerin üst kısmındaki delik örneği azar azar kesilip atılır. Alttaki eğiklik ve üstteki oyuk flüte benzer şekilde ve söğüt dalının çapı ile orantılı şekilde gelince bu delikten 2-3 cm ötesi kabuğu tamamen kesecek şekilde dairesel olarak kesilir. Bu işlemden sonra bıçağın sapı ile hafif hafif vurularak kabuğun lifleri odunsu bölümden ayrılmasına çalışılır. Sonra bu kısım avuç içine alınarak ağır ağır sağa sola döndürme hareketleri ile kabuk çıkarılır. Çıkarılan kabuk kurumaması için bir bardağın içindeki suya konulur. Sonra odunsu kısmın üst kısmında ki çentik daha da oyularak genişletilir. Oyulan kısmın büyüklüğü sesin farklı çıkmasına neden olur. Çok fazla oymak hiç ötmemesinin de nedenidir. Sonra bu kısımdan baş kısmına doğru olan bölümden küçük bir parça çıkarılır. Böylece üfürdüğümüz zaman açtığımız çukura nefesin geçeceği kanal açılmış olur.

Kabuğunu takıp bekçi düdüğüne benzer bu oyuncağımızdan üfürdüğümüz zaman çok güzel bir düdük elde etmiş oluruz.

Kalan kısmın yeşil kabuğunu çıkarabilirsek bu kısımdan üzerinde delikler açarak bu deliklerin derinliğini artırıp birbirleri ile bağlantısını sağlayabilirsek flüt elde etmiş oluruz.

Yaptığımız düdüğü flüte çevirmek biraz beceri ve yeterince uzunlukta budaksız söğüt dalı ile olasıdır.

5. Akasya Yaprığından Farklı Bir Düdük Yapmak

Bunu isimlendirirken Akasya yaprağından dedim ama siz akasya yaprağından öte buğday yaprağına varıncaya dek çeşitli yapraklardan yapabilirsiniz. Çocukluğumda bizim sokağımız baştan sona akasya yaprağı ile donandığı için arkadaşlarla birlikte biz akasya yaprağından yapardık.

O nedenle akasya yaprağından dedim.

Akasyanın bileşik yaprakları üzerindeki tek bir yaprak alınır. Başparmaklarımızın tırnakları kendimize bakacak şekilde birleştirilir. Başparmakların birleştirildiği an ortasında çok küçük bir açıklık kalır. Yaprığın eni kendimize bakacak şekilde boşluğa gergin şekilde yerleştirilir. Bu gerginlik bozulmadan hafif yumruk olmuş elimiz ağzımıza yaklaştırılır. İki parmak arasındaki boşluktan aradaki yaprak titreşim yapacak şekilde üflenir. Farklı bir düdük sesi çıkmazsa yaprağın parmaklar arasındaki yeri hafifçe değiştirilerek gerginliği artırılır.

Düdük sesini sağladıktan sonra nefesimizi farklı şekillerde göndererek becerimize göre farklı melodiler çıkarabiliriz.

Yaşamda da becerisi yüksek olanların düdükleri daha güzel ötmüyor mu?

6. Gazoz Kapağından Düdük Yapmak

Gazoz kapağı 1960 öncesi çocuk oyunları içinde en çok kullanılan araçlardan biri idi.

Bunlardan birisi de Gazoz Kapağından düdük yapmaktır.

Gazoz Kapağından düdük yapmak için önce kapağın içindeki mantar çıkarılır. Sonra gazoz kapağının kenarları bir çekiçle düzeltilir.Kapak daire şekline dönüştürülür. Sonra bu teneke kenarları küçük daire çapı üzerinde katlanarak yarım daire şekline getirilir.Daha sonra bu yarım daire çapına dik yarı çapının ortasından uygun büyüklükte çivi ile bir delik açılır.Bu delik çapı etrafında katlanan gazoz kapağının her iki yönünde de olması gerekir.Açılan bu deliklerden sonra birbiri üzerine katlanmış olan yarım daireler birbirlerinden 25-30 derece birbirlerinden ayrılır. Yaptığımız bu düdüğü öttürebilmek için dilimiz hafif arkaya bükük olarak dudaklarımız arasına alınır. Bükük olan dilimiz çapı değmelidir.Sonra hızla üfürülür. Gazoz kapağının ağızımızdan fırlaması için dişlerimiz ve dudaklarımızla kontrol edilir. Dişlerimiz ve dudaklarımız arasındaki düdük ne sık ne de gevşek tutulmalıdır.

Hafif bükük şeklindeki dilimizin gazoz kapağının yarıçapına değış şekli dudaklarımızın arasındaki sıkışıklığı ve nefesimizin miktarını ayarlayarak ilk sesi elde edebiliriz.İlk sesi sağladıktan sonra yarım dairelerin birbirlerine uzaklığını açılan deliğın büyüklük veya küçüklüğünü ayarlayarak çok güzel sesler elde edebiliriz.

Öttürmede başarılı olan birisinin ağızında bu düdük nefesini de ayarlayabilirse bülbül sesine dönüşür.

Daha da başaramazsak yeni bir gazoz kapağından aynı işlemleri sürdürerek yeni bir düdük yapılır.

Daha da başarılı olamadıksa ağız düdük öttürebilecek bir kişi bulunarak düdüğün onun ağızında ötmesi sağlanır.

Bu ülkede herkesin düdüğü her zaman ötmüyor ki.

Ve yahut bu ülkede düdük öttürmeyi kolay mı sanıyorsunuz....

7. Kayısı Çekirdeğinden Düdük Yapmak

Çocukluğumuzda kayısı çekirdeğinden düdüğü biz sokak çeşmelerinin karşısında yapardık.

Günümüzde sokak çeşmeleri yok. Olsa da çeşmelerin başı yok."Çeşme Başı," deyimini belki de ilk kez duyuyorsunuz.Bu deyim bırakalım,çeşmelere dönelim.Günümüzde çoğunlukla suya gereksinim duyulan bir yerde yeden 80-100 cm yükseklikte bir boru dikiliyor.Bu borunun ucuna bir dirsek, dirseğe de bir musluk, oluyor sokak çeşmesi.Bu şeklindeki sokak çeşmelerinin başında da kayısı çekirdeğinden düdük yapmak çok zor. Oysa ki biz arkadaşlarla çeşmelerin başına toplanarak kayısı çekirdeğinden çok kolay düdük yapardık.

Anlatayım. Yaşamınızda ilk kez yapsanız bile sizde çok kolay yapacaksınız. Herhangi bir yerde kayrak denilen cinsten bir taş bulunuz.

İrice bir kayısı çekirdeğini alıp bu kayrağın üzerine su dökerek çekirdeğın yuvarlak yönünü ıslak kayrağa sürtünüz. Bu sürtmeyi onlarca kez sürdürünüz. Sürtmeler sonunda kayısı çekirdeğinin içini görmeye başlayacaksınız. Sürtme işlemini çekirdeğın her iki yönünden çekirdeğın içi 4-5 mm lik dairesel bir delikten görülecek şekilde tamamlayınız. Çekirdeğın içindeki kısım görülmeye başlayınca çekirdeğın her iki yanındaki deliklerin eşit olması için deliğın küçük olan yanını biraz daha kayrağa sürtünüz. Sonra evinizdeki özellikle çorap şişlerinden birini alınız.Açtığımız deliklerden şişi sokarak çekirdeğın içini bu deliklerden temizleyiniz. İki tarafı delik çekirdeği içinde bir şey kalmayacak şekilde yıkayınız.İki tarafı delinmiş içi temizlenmiş yıkanmış kayısı çekirdeğini ağızınızda dişiniz ve dudaklarınız arasına yerleştiriniz. Soluğunuz çekirdeğın deliğinden geçecek şekilde nefes alıp verdiğiniz zaman tiz sesli bir düdük elde etmiş olacaksınız.

Nefes alıp vermede ki beceriniz ve nefesinizin şiddetiyle farklı sesler çıkarabilirsiniz.

Bu artık sizin becerinize bağılı.

Çekirdeğın dişiniz ve dudaklarınız arasında kalmasına özen gösteriniz. Dikkati elden bırakmayın.

Nefesinizi içinize çekerken çekirdek boğazınıza kaçmasın.

Zorlukları ve tehlikeleri öğrenmek te çocukların görevi.
Boğazınıza kaçmasın dediysem bunu tehlikeli bir oyuncak olarak görmeyin.
Her konuda “*dikkat*” her zaman güzeldir.

8. Kağıttan Düdük Yapmak

Eni 2, boyu 8 cm dolaylarında bir kağıt kesilir. Bu kağıt önce ikiye katlanır. Kat yerinin ortasından tırnakla çapı 0,5 cm ye yakın bir delik açılır. Sonra katlı kısımlarının ikisi de ters yönde bükülerek kağıt dörde katlanmış olur. Sonra katlanan bu kısımları 90 derece açılır. Böylece katladığımız kağıt kesitinden bakınca “T” şeklini almış olur. Sonra delik açtığımız kısım işaret parmağımız ile orta parmağımız arasına alınır. Sonra avucumuz içinde kalan parçaları arasından parmaklarımız arasındaki kağıdın arasına üfurecek şekilde dudaklarımıza yaklaştırılarak kağıdın arasına üförlür.

Kağıdın boyu, açtığımız deliğın büyüklüğü , küçüklüğü, parmaklarımızın sıkışıklığı üförlüğümüzün şiddeti çıkan sesi farklı kılar.

Açtığımız deliği yan yana ikiye çıkararak kağıdın biraz aşağısına ve yukarisına üföruerek nefesimizi de farklı kullanarak farklı sesler çıkarabiliriz.

9. Kağıttan ve Taraktan Ağız Armonikası Yapmak

Her çeşit ve tarakla sonuca ulaşabilirsiniz ama başarılı bir sonuca varmak için erkeklerin cebinde taşıdıkları yarısı sık diğeri yarısı seyrek dişli tarak ile pelür kağıdını gerek olarak kullanırsanız en iyi sonuca ulaşrsınız.

Bunun için pelür kağıdının boyu tarak boyuna eşit olarak kesilir. Kesilen bu pelür parçası tarağın üzerine konur. Kağıt dudaklarımıza deyecek şekilde tarak ağzımıza yanaştırılır. Kağıdın üzerine dudaklarımız ve kağıt titreyecek şekilde üföruşsek nefesimizle oluşturduğumuz melodi tarak üzerindeki pelürdende geçerken titreşimi daha da artarak söylediğimiz melodi ağız armonikasına benzeyen bir titreşimle çevreden rahatlıkla dinlenebilir. Dinlenmekten öte bu düzeneği kullanan kişinin becerisine göre çıkan melodiler çevreden zevkle dinlenebilir.

10. Kökeni Fıy Fıy Olan İsimsiz Oyuncak Yapmak

Burada anlatacağım oyuncak düdük değıl. Ağızla öttürölmez. Diğeri oyuncakların arasında anlatabilirdim. Ama bu da bekçi düdüğü denli olmasa da biraz inlemeye . biraz vınlamaya benzer bir ses çıkaran oyuncak olduğundan burada anlatmayı uygun buldum.

Bu oyuncuğın kökeni düğme ve iplikle yaptığımız oyuncuğa dayanır.

O nedenle önce düğme ve iplikten yapılan Fıy Fıy’ı anlatayım.

İki ve dört delikli pijama mümkünse palto düğmesi alınır. İki delikli ise deliklerin oluşturduğu köşegenlerin uçlarındaki deliklerden iplikler geçirilir.İpin iki ucu düğüm yapılır.İpin uzunluğu 60 cm yakın olmalıdır. Düğümleince 30 cm ye yakın bir uzunluk kalsın. Halkaya dönüşen bu ipin her iki ucu her iki elin orta veya işaret parmaklarına geçirilir.

İpin ortasında kalan düğme biraz gevşek bırakılarak ip düğmenin ağırlığından da yararlanarak sallanarak ipin kendi üzerinde yeterince sarılınca ip gerilip salınarak düğmenin kendi etrafında bir sağa bir sola dönmesi sağlanır.

Bu dönme hareketiyle havaya çarpan düğme dönme hızına göre farklı bir vınlama sesi çıkarır.

Bu oyuncakta düğme yerine basık sekiz şeklinde tahtadan bir parça yapılarak sekizin gözlerinin tam ortalarından delinerek havanın geçmesi sağlanır Düğme deliği gibi bu tahta düzenek te sekizin boğum noktasından iki delik delinerek ipler buradan geçirilirse vınlama sesine ıslık sesi de eklenmiş olur.

Havanın geçtiği delikler büyütölerek tahtanın içinde bir boşluk yaratılırsa, elde edilen ses daha ayrıcalıklı olur.

ELİMİZİN EMEĞİ UÇURTMALAR

1-Zinili Kuş (Sinili Kuş) Uçurtma

Uşaklı uçurtmaya genel görünüşe bakarak isim vermiştir. Her gün üzerinde birkaç kez yemek yediği sini (zini)ye benzediği için ismine

“ **Zinili Guş,**” demiştir.

1970' lere dek uçurtmalar dükkanlarda satılmadığından , gazeteler armağan olarak vermediğinden her kentte olduğu gibi Uşak'ta da çocuklar uçurtmalarını kendileri yaparlardı.

Çocuklar kendileri yaparlardı ama bir de mahallelerde uçurtmayı en iyi yapan çocuklar vardı. Onlar isteyenlere 10-20 kuruştan Zinili Guş yapiverirlerdi.Bunun en azından 5 kuruşu uçurtma için kırtasiyeciden aldığı renkli kağıtlara giderdi. Yapıştırıcı için her zaman zamk bulunmazdı. Onun yerine her evde bulunan un biraz duruca karılarak yapıştırıcı yerine kullanılırdı.

Uçurtmaların çitasının yapımında özel bir gereç ve beceri gerekiyordu. Uşak'taki evlerin çoğunlukla ikinci katları “*Bağdadi*” denilen yöntemle yapılmıştı. Bağdadi duvarların genel yapısı sıriklarla çakıldıktan sonra bu duvarların her iki yönünün iki parmak aralıklarla 4-5 cm enindeki çam tahtaların çakılması ve bu tahtaların üzerinin samanlı sarı çamurla sıvanmasından oluşuyordu.

Bu yöntemle duvarların arasında hava boşluğu kaldığından yalıtım kalitesi yüksek ve hafif bir malzeme kullanılmış olurdu.

Duvarlara çakılan tahtalara “*Yarma Tahta,*” denirdi.Yarma Tahta çam ağaçlarının tomruklarının veya kalaslarının balta veya benzeri araçlarla 1-1,5 cm kalınlığında boyuna yarılmasıyla elde edilirdi.Bunların üzeri çam ağacının damarlarına göre yol yol olurdu. Bağdadi tahtası adını alan bu tahtalar yıllarca duvarlarda da kaldığından çok kurumuş ve hafif olurlardı. Lifleri boyunca yarıldığı için bunları yeniden çita şeklinde parçalamak çok kolaydı.

Uşak'ta köhne evler veya evlerin bahçelerinde köhne fırın evleri pek çoktu.Oralardan bu tahtaları bulmak ta kolaydı.

Bağdadi tahtalarından çıkarılan ince çitalar dizin üzerine dayayıp bıçakla bastırılarak bıçağın altından çekilirken dairesel döndürmelerle kurşun kalem kalınlığına ve düzgünlüğüne getirilirdi.

Kurşun kalem kalınlığında 30-40 cm boyundaki üç çita alınıp boyları ve orta noktaları özenle işaretlenirdi. Orta noktaları üst üste gelince kalınlık yapmaması için ikisi bir yönden birisi iki yönden çita kalınlığının ¼ kadar daha oyulurdu. Orta noktada üçüapmış....ya gelecek şekilde bağlanırdı. Bağlamadan sonra çitalar birbirlerinden daire oluşturacak şekilde ayrılarak bağlanırdı.Ortadaki ipten asılarak çitaların oluşturduğu dairenin yere paralel durmasına bakılırdı. Yere paralel durmazsa ağır olan tarafın ağırlık nedeni ortadan kaldırılırdı.

Bu işlemden sonra orta noktadaki ipten tekrar tekar tutulup yapım aşamalarında uçurtmanın dengede olup olmadığı kontrol edilirdi.Sıra kağıt kaplamasına gelirdi. Kağıt kaplama uçurtmayı (Zinili Guşu) yapanın beğeni ve becerisine göre çok farklılıklar gösterirdi.

Çıta uçları birer santimetre boşlukta bırakılıp kağıt dışında kalan bu bölüm yeniden ipe dolanıp ipe yapılacak ilmikle kağıt şeritlerle süslenirdi.

Kuyruğuna takılan kağıt şeritlerin arasına birkaç jilet bağlanarak uçurtmanın havada uçarken başka bir çocuğun uçan uçurtmasının ipi havada bu jiletler yardımıyla kesilmeye çalışılırdı.

Varsayımlara dayanarak kendilerine mahallede örnek aldıkları ağabeylerinin başka mahalleden birkaç çocuğun uçurtmalarını bu yöntemle nasıl iplerini jiletle kestiği anlatılırdı. Bu varsayımlardaki öykümmeler kulaktan kulağa yayılırdı.

Böylece çocuklar düş dünyasında kendi mahallesinin ve örnek aldığı ağabeyinin üstünlüğünü kanıtlamış olurdu.

2-Sandıklı Guş

Görsel olarak Türkiye'ye televizyon geldikten ve 1990 lar dan sonra da uzak doğu malları sınırlarımızdan hızla girmesinden sonra uçurtmanın sandığa benzeyenini değil kurda kuşa çiçeğe böceğe benzeyenini bile gördük.

Şimdiki kuşak için farklı uluslar arası olacağını sanmıyorum.Çocukluğumuzda “Sandıklı Guş,” bizim için çok farklı bir nesne idi.

Sandıklı kuşun temel gereçleri uçurtmanın aynısı idi. Bunda çıtalar dikdörtgen prizma şeklinde bağlanırdı. Dikdörtgen prizmanın yanal yüzeylerinden karşılıklı iki yüzey tamamen, diğer iki yüzeyde yarısına dek kağıtla kaplanırdı.

Uçurtmadaki gibi buna kuyruk takılmazdı. Kağıtla kaplı olan yöndeki tabah kenarlarından birisinin tam orta noktasından uçurtulacak ip bağlanırdı.

Bağlanan ip asılarak koşulup prizmanın öndeki tabanından hava akımının girip arkasından çıkması sağlanırdı.

Birazda esinti varsa farklı bir cinsin gökyüzünde uçuşu ilgi ile izlenirdi.

Farklı bir oyunağa, farklı bir uçurtmaya sahi olmanın mutluluğu yaşanırdı.

3-Cimcili Guş (Şeytanın Uçurtması)

Şeytan uçurtmasının adı Uşaklı çocukların dilinde “**Cimcili Guş**,” tur. Şeytan uçurtması A4 boyutundaki kağıtlardan veya defterlerin ortasından çıkarılan iki sayfadan yapılır.

Elimize aldığımız kağıt bir ucundan bükülerek kare şeklinde gelmesi için fazlalığı kesilir. Elde kalan köşegeninden katlanmış kağıt kenarları bu kez köşegeni ile çakışacak şekilde geriye doğru katlanır.Elimizde üçgene dönüşmüş dörde katlanmış karenin köşeleri bu kez de geriye doğru katlanır.Kare şeklindeki kağıt bu katlama yöntemleri ile üst üste altı kat olmuş olur.

Katlanmış olan kağıdın yüzey genişliği en fazla olan kısmının üzerinde masaya koyduğumuz zaman “**Şeytan Uçurtması=Cimcili Guşu**,” görmüş oluruz.A4 kağıdından veya defterin orta sayfasından kalan kağıtta şerit şekline getirerek **Şeytan Uçurtmanın (Cimcili Guşun)** kuyruğunu tamamlamış oluruz.

İpten terazisini bağlayıp terazinin orta noktasından da uçurtma ipini bağlayınca **Şeytan Uçurtmamız(Cimcili Guşumuz)** uçmaya hazırdır.

İlk denemede uçmadığından söz etmeyin.

Eğer yaptığınız bu basit uçurtma uçmuyorsa katlamalarını her iki yönden de neden milimetrik yapmadınız.

Avuç içi büyüklüğündeki bir kağıdın katlamalarındaki milimetrik farklılık ağırlık merkezini kaydırıp dengesini bozmaz mı...

4-Zıplangeç (Dart)

Dart denilen bu oyun veya oyuncak günümüzde hipermarketlerde ve kırtasiyecilerde satılıyor. Çocuklara oyuncak olarak alınan bu gereç büyükleri günlük sıkıntılarından tekdüze yaşantıdan kurtulmak için de kullanılıyor.

Psikoterapi, gönül eğlencesi,efkar dağıtma,günlük tekdüze çalışmalardan kurtulma. Her neyse....

Dart veya zıplangeç bu sorunların çözüm yolu.

Bunu da nerden çıkardın demeyiniz.Büyük ticari kuruluşların üst yöneticilerinin odalarında “Dart,” baş köşede yer alıyor da ondan.

Dartı veya çocukluğumuzdaki adıyla zıplangeci neden uçurtmaların arasında anlatıyorum.

Biz bunu iki şekilde oynardık ta onun için.

1-Duvara çizdiğimiz veya duvara koyduğumuz hedef tahtasına vurmak için.

2-Havaya hızla fırlatıp havaya uçarak çıkmasını ve döne döne inmesini seyrederken çimenlik veya toprak bir zemine saplanmasını seyretmek için.

Bu zıplangeçide kendimiz yapardık.

Yapma yöntemi ise kurşun kalemin yarısı uzunluğunda kurşun kalemden daha kalınca çita hazırlardık. Bu çitayı hazırlama yerine bu ölçülere uyan sert bir ağacın dalından da yararlanırdık. Seçtiğimiz ağaç dalının veya hazırladığımız çitanın bir ucuna toplu iğne veya cam çivisinin sivri ucu dışarıda kalacak şekilde ters olarak çakardık.

Çitanın veya ağaç dalının diğer ucunu boyunun 1/3 kadar birbirine dik iki yarıkla yarardık. Buraya kare şeklinde kestiğimiz kağıdı önce bir köşegeninden katlar düzeltip sonra diğer köşegeninden katlardık.

Köşegenlerin birleşim noktasından tutup sıkıştırarak kare şeklindeki kağıdı dört köşeli yıldız şekline dönüştürürdük.

Köşegenlerin birleşim noktasında oluşan ucu çitanın yarıklarından 2-3 cm kadar içeriye girecek şekilde sokardık.

Bir ucunda toplu iğne veya cam çivisi , diğer ucunda kare şeklinde kağıttan oluşan dört kanatlı kuyruğu ile Zıplangecimiz (Dartımız) hazır olmuş olurdu.

Zıplangecimizin kağıttan kuyruğunun çatallarını hafif hafif bir yana bükerek hızla havaya attıktan sonra süzüle süzüle yere inmesini seyretmek farklı bir zevkti.

Bir de yere düşünce yan gelip yatmazsa. Yere saplanıverirse .

Bu oyun arkadaşlarla kyasiya yarışmak için oynanmazdı. En yükseğe kim atabilecek. En güzel süzüle süzüle kimin zıplangeci inecek, yere düşünce yan gelip yatmadan hangimizin zıplangeci saplanıp kalacak onu izlemek için yapardık.

Süzüle süzüle yere inip yeterince yere saplanan kendimizin ise , deyme keyfimize.

Tutup atıp 12 den vurmak ikincil bir oyundu.

Ender olarak onu da oynardık.

Özgürlük gökyüzünde idi.

Atıp tutmak ve 12 den vurmakta değil...

Mutluluğu zıplangecimiz gökyüzünde yükselirken yakalardık.

Kıvrıla kıvrıla, süzüle süzüle inerken mutluluğu yaşardık.

ELİMİZİN EMEĞİ DİĞER OYUNCAKLAR

1. 2-3 mm kalınlığındaki telden 8-10 c' çapında bir çember yapın. Teli kesmeden çemberin yarıçapını tamamlayın. Teli yarı çapa dik olarak bükün. Yarı çapa dik olarak büküğünüz teli 10-15 cm uzaklıktaki yerden 8-10 cm çapında bir çember daha yapın. Bu iki çember böylece merkezlerinden dingille dingillerinin ortasından elinizdeki teli çengel yapıp dingile kenetleyin. Telin kenetleme noktasından boyunuza göre uzaklıktaki noktadan teli aynı yöntemle kıvrılarak bir çember daha oluşturun. Çemberin çapını siz seçin. Bu çember , direksiyonu da olan iki tekerlekli arabanızın direksiyonu olmuş olur.

2. Bu kez dingille birbirine bağlı iki tekerleği iki kez yapın. Bunları dingillerinden ön ve arka tekerlekler diye birbirlerine telle bağlayın. Tekerlekler arasında şase görevi gören teller üzerine uygun bir karton kutu yerleştirin. Karton kutuyu uygun bir yerinden delip boyunuza göre uzunlukta direksiyon çemberi yapılmış teli dingillerden birine çengelleyip bağlayınız. Kamyonunuz taş veya toprak doldurmaya hazırdır.

3. Şase görevi gören tellerin üzerine karton kutu yerine özel yapılmış kapılı ve pencere kartondan bir kaporta yapıp koyarsanız bu kez kamyonunuz otobüse dönüşür. Yolunuz açık olsun.

4. Arabalar otobüsler, kamyonlar bitti. Şimdi sıra farklı bir oyuncağa geldi. Hiç açılmamış çam kozalakları alınır. Yeşil renkli bu senenin ürünü olursa daha iyi olur. Büyükçe bir bıçak yardımı ile üzerini biraz düzeltin. Ucuna kafası kesilmiş uygun bir çivi ters olarak çakın. Alın size Uşaklı çocukların söylemi ile çok güzel bir **kirman**. Yaygın adı ile topaç. Oynayacağımız topaçları da biz böyle açılmamış çam kozalaklarından yapardık. Topaçları kendimiz de yapsak, çarşıdan da alsak ucundaki çivileri çıkarırdık. Çiviler çıkınca bıraktıkları boşluklara birkaç sinek öldürüp doldururduk. Çiviye yeniden yerine çakardık. Çiviye çıkarıp boşluğa sinek doldurup çiviye yeniden çakarsanız o topaç sinek gibi vınlıyarak çok güzel döner.

Bu özel bir bilgidir, haberiniz olsun.

Her oyunun bir inceliği vardır. Biz çocuklar bu oyuna da inceliği koymuşuz.

Bilişim ve iletişim çağındaki günümüz çocuklarının bu bilgiyi bildirdiklerini sanmıyorum. Biz içinde bulunduğumuz koşullara göre çok şeyler biliyorduk.

Attık mı kaytana doladığımız kirmanımızı havadan ters olarak, kirmanımız arı gibi vızıldar, sinek gibi uçarak dönerdi. Ben günümüz çocuklarının kirman (topaç) çevirdiğini bile görmüyorum. Bu ince ayrıntıları nereden bilecekler.

5. Ellicikli çember;

Günümüzde sokaklarda çember çeviren çocuklar görmüyorum. Biz çemberlerimizi takım halinde çevirirdik. Sokak sokak değil takım halinde mahalle mahalle kentimizin tümünü dolaşırdık.

Yaptığımız işe bir farklılık ekledik. Bunun için de çemberin elciğini içten takar elciğin ucuna çemberin üzerine de tamamen kapatarak elciği çembere kenetledik.

Buna da "**Elcikli Çember**" derdik.

Amaç farklı bir şey yaratmak değil mi?

Böylece kendimize göre farklı bir şey yaratmış olurduk.

Sokak Sinemaları

Okulların Köşesi, camilerin önü, Pazar yerlerinin en kalabalık yerleri onların mekanları idi.

Başarlardı kendi besteledikleri türkülerini söylemeye. Her filimin türküsü o filme özgü idi. (Bunlardan aklımda kalanlar ise;

*Seyret şimdi göreceksin,
Ebü Müslim Horasani
Elinede almış baltayı
Bak kesiyor aslanı
Diye sürer giderdi.
Bir başka film içinde;
Mekke Medine Hicaz Şam Bağdat: Mekke-i Mükerrreme
Efendimiz Peygamberimiz Mezarı Şerii Bak gör seyret.,
Salavat getir. Sevabına gir.
Tekrar tekrar seyret sevabını yenile.
Seyrini yedile Haccını tamamla.*

Bu uyaksız sözleri bile türkü formunda söylüyorlardı. Kendi besteledikleri bu türküleri ellerindeki fotoğraf makinesi gibi küçük aygıtın geçirdikleri 10-15 cm çapındaki karton bir dairenin etrafında bulunan ondan fazla diaları dürbün gibi gözümüzü o aygıtı dayayıp seyrettirirken söylerlerdi. Dürbün gibi iki gözümüzle bakmamıza karşın görüntüde tek resim olurdu. Her kartonun etrafındaki ondan fazla görüntüler belirli bir konuyu tamamlayan farklı resimlerden oluşurdu.

Her kartonun film gibi ilginç isimleri vardı. Bunları o gün için 7,5 kuruşa seyrederdik "Simit 10 kuruştı" iki film seyredip 15 kuruş verirse üçüncüden para almazlardı.

Belirli yaşta büyük olanlara farklı cebinden çıkardığı özel filmleri de izletirdi.

Bu filmlerdeki resimler günümüz renkli basında çıkanlardan daha arlı resimlerdi.

Seyyar sinamacılar okul köşelerini, cami önlerini, pazarların en hareketli yerlerini tutmakla beraber köy köy dolaşırlardı. Hatta bazıları "Haç" şeklinde özel yaptırdığı bir tahtanın yere paralel duran kısa kısmına 3-4 tane aygıtı birden koyup 3-4 kişiye birden farklı filmler izlettirirdi.

Bu 3-4 kişiye aynı anda farklı farklı o filmin kendi bestesi özel türkülerini dinlettirirdi. Aygıtın içine düşercesine iki gözünü aygıtı dayayan kişinin türküyü dinlemesi için sıra ana gelince o kişinin kafasına bir eliyle de vururdu.

Bu "*Dikkat et söyledğim bu türkü senin seyrettiğin resimlerin türküsü*" demektir.

Okuma yazması bile olmayan bu kişiler "onlar" başarıda biz başaramaz mıyız dedik. Bu filmcilik işine birkaç arkadaşla birlikte bizde başladık.

Yaptığımız şu idi;

Lokum veya pişmaniye kutularının üstü elips şeklinde açık olanları bulurduk. Daha olmazsa üstündeki deliği kendimiz açardık. Bu karton kutunun her iki yanını delerek sopa geçirirdik. A4 kağıtlarını boyuna katlayıp keserek bunların 5-6 tanesini birbirine ekledik. Eklediğimiz bu kağıtları karton kutunun içindeki sopalara sarardık. Sonra da üzerine konu oluşturacak ilginç resimler yapıştırırdık.

Sopaları çevirirken karton kutunun önündeki elips boşluktan gördüğümüz resimlere göre bizde bir şeyler uydururduk.

Kutudaki sopalardan biri dolduğu zaman bu kez resimleri diğer sopaya sarardık. Mahalledeki çocukları toplar düzeneği sinema diye seyrettirirdik.

Ama hiç kimseden para almazdık, daha doğrusu alamazdık.

Para ile göstersen ya diyenlere;

Yiğitlik edip "Bu da bizden olsun" derdik.

Sizler de bu konuyu "Bu da bizden" olarak öğrenmiş oldunuz.

Belki de biliyordunuz, her neyse bu bölümde sizlere altı çeşit oyuncak anlattım.

Konunun başında da söyledim.

Çocukların düş dünyasına sınır koyulamaz ki...

GAZUZ KAPAKLARIYLA OYNANAN OYUNLAR

Uluslar arası sermayenin ürünü gazlı ve kolalı içitler ÷lkemize 1960 lardan sonra geldi.

Kolalı içkiler 1960 yılına dek ÷lkemizde bilinmiyordu.

Gazlı içitler salt sade gazozdu.

Hamamda yunulup yıkandıktan sonra soğuklukta, yazlık sinemalar gösterim arasında içilen yerel sade gazozla farklı bir yaşantı olarak değerlendirilirdi. Bu gazozları her kentte yerel girişimciler kendi olanaklarınca üretiyorlardı.

Uşak'ta değil kazalarında yerel gazoz üreten atölyeler vardı.

O dönemlerde gündüzleri elektirik olmadığından buralarda üretim insan gücü ile idi.Makinalara elle verirel şişeler ikinci bir kişinin presin kocaman volanını elle çevirmesiyle gerçekleşiyordu.

Yapılan işlem şişeye verilen CO 2 ten ve sudan hemen sonra şişeye kapak takmaktı.

Yöntem bu olunca günlük üretim 5-10 bazende 40-50 kasayı geçmiyordu.Her yerleşim birimi kendi ürettiğini kendisi tüketiyordu. O günün koşullarında en yakın yerleşim birimine bile pazarlama olanakları yoktu.

Gazozların meyveli şekle dönüşmesi ve pazarlamanın çevreye açılması bu sektörde 1960 yılından sonra Bursa'da Uludağ ,İzmir'de Cinci Bir ve Sen-Sun gazozları ile başladı. Gene aynı yıllarda meyva aramalı ilk gazlı içit Fruko markasıyla meyveli gazoz şeklinde , arkasından da diğer markalar ve kolalı içitler ÷lkemize girmeye başladı.

O dönemlerde kahvelerde veya sinemalarda satıcı gazozun kapağını açıp alıcıya sununca elindeki kapağı su dolu bir tenekenin içine atardı.

Burada toplanan kapaklarını kilo ile gazoz üreticisine yeniden satardı.

Çocuklarda okulların, kahvehanelerin önünden ve çarşıdan pazardan gazoz kapağı toplayıp bunları kilo ile gazoz üreticilerine satarlardı.

Onlarda bunları yıkarlar kalınca bir zımba ve çekiçle tek tek içine vurarak düzeltirler gerekiyorsa mantarını değiştirirler tekrar kullanırlardı.

Kenarlarının tırtıkları bozulmuşsa , fazla ezikse kullanmayıp atarlardı.

O günlerde gazoz kapağı değerli idi.Sokaklarda kolay kolay bulunmuyordu bulununca da para ediyordu.

Çocukların bir kesime bunları paraya çevirme oyun aracı olarak kullanırlardı. Bu oyunlar çeşitli şekillerde idi.Her gazoz kapağının kendine göre bir değeri vardı.Sarı renkli olanlarının değeri bir birimdi. Bazı gazoz üreticileri büyük kentlerdeki gazoz üreticilerinden kapak alırlardı.Bu kapaklar üzerindeki isim ve markalarını kırmızı yağlı boya ile boyarlardı. Biz bu kırmızı kapaklara onluk derdik. On kapak yerine geçerde. Çeşitli nedenlerle çeşitli kentlerden edindiğimiz kapakların farklı değerleri vardı. 2 lik, 5 lik., 10 luk, 50 lik, 100 lük gibi.

Az bulunan çok çok bulunan az değerli idi. Az bulunan fakat ezilip bükülerek şeklini yitiren ezikliğinin ölçüsüne göre değerinden biraz yitirirdi.

Birkaç arkadaş değerli kapak edinmek için farklı bir yöntem bulduk.

Kırmızı kapakları ince kum ve su ile ağır ağır ovarak üzerindeki kırmızı boyayı yoğaltıp altındaki farklı şekil ve yazıları çıkarırdık. Böylece 10 luk olan kırmızı kapaklar 37apmı çıkan yazının veya şeklinin farklılığına göre ellilik veya yüzlük olurdu.

Düdük yapma yöntemlerini anlattığımız bölümde gazoz kapağından düdük yapma yöntemini anlattım. Düdük yapmaktan öte gazoz kapaklarından farklı oyunlarda oynardık. Bu oyunlar kitlesel katılımlarla karşılıklı guruplarla oynanırdı.

Arkadaşlarla birlikte karşımızdaki guruplara karşı oynamanın tadını çıkarırdık.

Berberce karşımızdakilere gücümüzü göstermeye çalışırdık. Gurubun bir parçası iken kişiliğimizde korurduk.

Sıra bu oyunlarımıza geldi.

1-GUMURLU (ÇUKURLU)

Herhangi bir evin duvarının kenarına 15-20 cm çapında yarım daire şeklinde çukur kazılır. Kazılan çukurun çapı duvara yapışık , derinliği 10-15 cm olmalıdır. Bu çukurdan 2,5-3 metre öteye evin duvarına paralel bir çizgi çizilir. Çocuklar eşit sayıda iki guruba ayrılır. Oyunda gurupların ya tek bir kasası olur veya her gurupta her çocuğun eşi bellidir. Herkesin kasası kendisindedir.

Çeşitli yöntemlerle gumuru (çukuru) bekleyecek olan gurup belirlenir. Diğer gurup sıra ile avuç dolusu gazoz kapaklarını duvara paralel çizgiye basmadan eğilip uzanarak gumura atmaya çalışır.

Gumura girenler artı, dışarıda kalanlar eksi değerdedir. Gazoz kapaklarının sayısal değeri burada da geçerlidir. Gumurun kenarı maç sahalarının kenarları gibi bir çizgi ile belirgenleştirilirdi. Çizginin üzerinde kalanlarının içeriden veya dışarıdaki oranları o gazoz kapağının içeride veya dışarıda olmasını belirlerdi. İçeride veya dışarıda olma kararını her iki gurubun tüm üyeleri uzun ve heyecanlı tartışmalarla sonuçlandırırldı. Bir an herkes konuşur hiç kimse birbirini dinlemezdi.

Sonunda karara varılırdı.

Çizgi üzerindeki tek bir gazoz kapağının içeride veya dışarıda kararı sonucu tamamen değiştirirdi.

Gazoz kapakları gumurun içinde ve dışında olma durumuna göre artı veya eksi olarak değerlendirildiği gibi pratik olarak gumurun dışında kalan gazoz kapakları gumuru bekleyenlerin. Gumurun içinde kalan gazoz kapaklarının sayısına eş gazoz kapağında gumuru bekleyenlerce atışı yapanlara verirlerdi.

Oyuncular sıra ile gumura atış yaparlardı.

Oyunda atış yapan yenilmiş durumda olabilirdi. Gurubun son atış yapmanı çizgiye basmadan eğilip kollarını uzatarak avuç dolusu 50 lik , 100 lük gazoz kapaklarını lop diye gumurun içine oturtabilirse bu anda birkaç tanesinde gumurun sınır çizgisinde kaldı ise;

Bakın siz o zaman şamataya.

Bağırış çığırış neşe ve kahkahaların bolluğundan çevredeki evlerden mahalleli anneler pencerelerini açarak “*Yeter be... Kafamız patladı,*” derlerdi.

Oyunun en tatlı ve en doyumsuz noktası evlerden mahalleli annelerin ve amcaların o anda oyuna sesleri ile renk kattıkları andı.

Amaç kurallar içinde yarışıp enerjiyi yoğaltmak değil mi?

Bu konuda “**Gumurlu,**” çok güzel bir oyundur.

Olanca çocuk oyuna , yeterince komşu anne ve amca oyunun sonundaki şamataya katılırlardı.

Dünya çok seslilikle güzel değil mi ?

2-TEK Mİ?... ÇİFT Mİ?...

Gumurludaki kurallar burada da geçerlidir.

Gazoz kapaklarını atan gurup gumuru bekleyenlere sorar.

Tek mi , çift mi ?

Bekleyen gurup kararını verip tek veya çift der.

Gazoz kapakları gumura atılır. Gumurun içindekiler sayı değerleri ile sayılır. Dışarıda kalanların sayı değerleri içerdekilerden çıkarılır. Sonuç bulunur.

Sonuç gumurun başındakilerin atıştan önce verdikleri karara uyuyorsa gumurun başındakiler kazanır. Atılan gazoz kapaklarının gumura girenlerinin tümü gumurun başındakilerin olur.

Yanıldırlarsa yandırlar. Gumurun içine atılan gazoz kapaklarının sayı değerine eş gazoz kapağını atanlara vermek zorundadırlar.

Bu oyunda kaybetmek ve kazanmak büyük sayılarla olur. O nedenle bu oyunu oynayanlar bir sepet gazoz kapağı ile oyuna başlayıp boş sepetle eve döndükleri olmuştur.

Bu oyunu hırslılar oynar.

Çocukların içinde de hırslıları oluyor.

Hırs her zaman olumlu sonuçlar doğurmuyor.

Çünkü hırs doruk noktasına ulaşınca oyunu çocuklardan önce mahallenin amcaları veya teyzeleri aşağıdaki yöntemle oyunu sonuçlandırırıldı.

Tek veya çift kararını verdikten sonra her iki grup kendi kararına göre

„Tek gele bana gele, tek gele bana gele, tek gele bana gele...“

Diğer grup da

„Çift gele bana gele, çift gele bana gele, çift gele bana gele...“

diyerek sokağı çınlatırlardı.

İşte bu arada pencereler açılır.

„Yeter be kafamızı patlattınız“ diye bağırılınca oyun dağılırdı.

3-ÇİZGİLİ

Bu oyun bilye , misket ,cız ,cicoz diye de isimlendirilen oyunun oynanmasına benzer.

25-30 cm çapında uygun bir yere daire çizilir. Bu dairelerden 2,5-3 metre öteye düz bir doğru çekilir.

Bu oyun bireyseldir. 3-5 veya daha fazla kişi ile oynanabilir.Çocukların elinde “Kayrak” denilen avuç içi büyüklüğünde 2-3 cm kalınlığında taşlar bulunur. Bu taşlara kayrak denilmesine karşın granit taşından köşeleri keskin olanları olursa oyunda daha başarılı olunur.

Oyuncular sıralamaları yapmaları için dairenin yanından çizgiye doğru ellerindeki kayrağı atarlar. Attığı kayrağı çizgiye en yakın olanı birinci, en uzakta olandı sonuncu olarak sıralanırlar.

Dairenin içine her oyuncu kararlaştırılan değerde gazoz kapağı koyar. Herkes onar tane koyalım derlerse isteyen birliklerden on tane, kimisi onluktan bir tane koyabileceği gibi kimisi de 20 lik veya daha büyük değerde gazoz kapağı koyup üzerini çizginin içindekilerden alır.

Dairenin içine kararlaştırılan sayıda gazoz kapakları konulup oyuncular arasında da sıralama yapılıncaya oyun artık başlar. Oyunun başlaması için çizginin diğer tarafından kayrağı oyuncuların sıra ile dairenin içindeki gazoz kapaklarını çıkarmak için atarlar.Çıkan gazoz kapağı çıkaranın olur. Kayraklar ulaştıkları yerden alınmaz. Bundan sonra sıra ilk atışı yapana gelir. Bu oyuncu kayrağı kaldığı yerden alarak gazoz kapaklarını atışları ile çıkarmaya çalışır. Bu atışları dairenin içinden gazoz kapağı çıkardığı süre sürer. Dairenin içindeki gazoz kapaklarının tümünü toplayabilir. Ne zaman atışında gazoz kapağı çıkaramazsa sıra kendinden sonra olan oyuncuya geçer. Oyun bu şekilde sürer.

Atışı yapan oyuncunun kayrak taşı daire çizgisinin üzerinde veya içinde kalırsa kendisi veya herhangi bir oyuncunun “**39apmış**” demesi gerekir. Bu sözcüğün Uşaklının dilinde bir anlamı yoktur. Salt bu oyunda kullanılır. Bu sözü öncelikle diğer oyuncularından biri

söyledi ise kayrağı atan oyuncu sırasını yitirmez. Fakat atışını ayaklarını açıp kayrağı ayaklarının arasından ve arkasından yapmak zorundadır.

Kendisi “**Hımpış**” dediyse bu atış şeklinden kurtulur.

Güçler eşit olmazsa birinci olan sıra sıra atışlarla gazoz kapaklarının tümünü ütebilir (kıtebilir = kazanabilir)

Her oyun eşit güçler arasında oynanmalıdır.

Küçük çocuklar oynadıkları oyunlarında güç dengesini kendiliğinden oluştururlar. Birde ülkeler karşılıklı ilişki oyunlarında güç dengelerini demokrasi ve insan hakları ölçütlerinde oluşturabilseler.

Bu dünyadan daha güzel dünya olmaz mı...

4-GAZOZ KAPAĞI KOLLEKSİYONCULUĞU

Gazoz kapaklarını 1 lik, 10 luk, 50 lik, 100 lük diye değerlendirdik. Bu değerler 500 lük, 1000 lik te olabilirdi. Bunların arasında antik parçalar gibi değer biçilemeyenler de vardı. Bu değer mahallede hiçbir çocukta olmaması veya birkaç tane olmasına bağlı idi. O gazoz kapağından o kentte hiçbir çocukta yoksa ona değer biçilemezdi. Özgün antik bir parçaya benzerdi. Bazen aksi de olabilirdi. Değer biçilemeyen o gazoz kapağına “*Böyle bir gazoz yok. Bunu yapan kendi yapmış.*” denirse o zaman gazoz kapağının değeri sahte sikke örneği birden bire hiçe inerdi.

Çocuk dünyası bu.

Her şeyi çocuklar her yerde kendi dünyalarında kendi ölçülerine göre değerlendirirler. Kentimizde gazoz kapaklarından oyunlar yaratan çocuklar çok değerli buldukları gazoz kapaklarını oyuna hiç koymayarak koleksiyon oluştururlardı.

Okulda , sokakta , çarşıda diğer çocuklarla ellerindeki gazoz kapaklarını değişerek koleksiyonlarını genişletirlerdi.

Oyunda oyunun gazoz kapakları arasına şeftali çekirdeği ve süt kuzularının aşık kemiği de katılırdı. Şeftali çekirdeği ve süt kuzunun aşık kemiği gazoz kapağı denli değerli idi. Çünkü 1960 öncesi Bursa ile Uşak arasında ulaşım düzenli ve rahat değildi. Uşak ve çevresinde değil başka kentlerde şeftali yetişmiyordu. Bursa’dan yola çıkan kamyon birkaç günde Uşak’a geliyordu. O nedenle kamyonlar Bursa’dan şeftali getirmezdi. Uşak’a gelen şeftaliler İzmir üzerinden Uşak’a gelirdi. O da gelen üç beş kasa şeftalinin çekirdeği kente yayılınca az bulunan bir nesne olurdu. Bunun yanında Uşak’ta bol yetişen kayısıya göre şeftalinin çekirdeğinin farklı bir görünümü vardı.

Az bulunması, farklı bir görünümü olması onu değerli kılıyordu.

Süt kuzu aşık kemikleri de öyle.

Uşaklı erkek veya dana eti yer. O yıllarda kasaplarla birlikte Uşaklının kendileri dahil bir senede kestiği kuzu sayısı 100 dolaylarında. Bunlardan çıkan aşık kemikleride şekli ve azlığı nedeni ile değerli oluyordu. O nedenle şeftali çekirdeğide, aşık kemiğide gazoz kapaklarının yanında yerlerini alıyordu.

Gazoz kapakları içindeki ender bulunan kapaklar özel olarak koleksiyon için ayrılırdı.

Bizim İzmir’le bağlantımız olduğu için senede çokca İzmir’e giderdik. İzmir’den arkadaşlarıma en büyük armağan olarak gazoz kapağı getirirdim. Birinde bir tenekeden fazla gazoz kapağı toplamıştım. Annem bunları çok olduğunu söyledi. « *Götüremeyiz yük olur* » dedi.

Babam ; « *Boş ver nasıl olsa tren götüreceksin, götürelim,* » dedi.

Dünyalar benim oldu. Getirip arkadaşlara dağıttımda tümü bayram etti.

Kolleksiyonlarını genişlettiler.

Ekonomistler değerden söz ederken yarardan ve az bulunmaktan söz etmiyorlar mı ? Yaşamlarını bu kurallar üzerine oluşturmuş yorlarmıydı.

Biz o yıllarda 5-10 yaşlarımızda bu yasayı bilmeden uyguluyorduk.

FARKLIOYUNCAKLAR

I-PETLANGEÇ

Mürver veya kamış gibi içi boş ağaç dallarından 10-15 cm kesilir. İçeri daha ince bir dalla tamamen temizlenir. Boru şekline dönüştürülür. Boru şekline gelen dalın içine girebilecek sert ve sağlam başka bir dal parçası içi boş daldan 5-10 cm daha uzun olarak kesilir. Bu dalın ucu jüt ipi ile sarılarak bisiklet pompasının kolu şekline getirilir.

Jüt çuvalların ipleri veya pamuklu kumaşların parçaları koparılarak ıslatılıp yuvarlatılarak bilye şekline getirilir. Bilye şeklindeki ıslak parçalar boru şekline getirilen dalın önüne iyice sıkıştırılır.

Sol elin avucuna alınan önü ıslak bez takozla kapalı dalın önündeki takoz sol elin baş parmağı ile tutularak dışarıya çıkması önlenir. Bu durumda bisiklet pompası ile şişiriyorcasına diğer dal parçası ile önü ıslak bezle kapalı boru iyice şişirilir.

Son anda içine hızla hava verilirken aynı anda da sol baş parmak önden çekilir.

Öndeki ıslak jüt veya pamuk takoz patlama sesi ile ileriye fırlar. Patlama sesi çıkarması nedeniyle bu oyuncağın adı “Patlangeç”tir. Patlengeci başarı ile kullanan çocuklar patlama sesinden başka fırlayıp uzaklaşan ıslak pamuk bilye ile üç dört metre otedeki hedefi de vurabilirler.

Patlangencin sesi ile kulağımız , hedefi de vurabiliyorsak gözümüz ve gönlümüzde doyar.

Oyundan ve oyuncaktan amaç yaratmak, yaşamak ve doyuma ulaşmak değil mi?

2- FIŞKIRIK

Mürver ve karnış gibi bitkilerinin gövde ve dallarının dıştan boğumluğu olan yerlerinin içinde gövdeyi tamamen kapatan perde vardır. Gövde veya dalın içi tamamen boştur ama bu kısım perde ile kapalıdır.

Bu oyuncağı yapabilmek için dal boğum yerinin altından kesilir. Dal parçasının önündeki bu perde zedelenmeden patlangete yapılan işlemler aynen yapılır.

Önü perdeli olduğundan jütten takoz pazarlamaya gerek kalmaz. Düzenek hazırlandıktan sonra öndeki perde tam ortasından iğne ile delik açılır.

Delik olan yöne 2-3 cm kadar suya girecek şekilde suya daldırılır. Piston görevi gören dal geriye çekilerek içi su ile doldurulur.

İşte bu suyu istediğimiz yere fişkırtabiliriz.İster arkadaşlarımızı ıslatırız , istersek duvarlara adımızı yazarız.

Bu oyun bisiklet pompaları ile de oynanır. Çocukların kendi ürettikleri Patlangelerle oynamanın ayrıcalığı başkadır.Başarı o oyunu oynamakta değil oyunda gerekli olan araç ve gereçlerin de çocukların kendi el ürünleri olmasındadır.

3- RAKI řİŐESİNDEN ARAZÖZ YAPMAK:

O dönemlerde radyo yeterince evlerde olmasına karşı gramofon olan evler parmakla gösterilecek denli azdı.

Günümüzde her kahvehanede televizyon olmasına karşın o gün için gramofon bulunan kahvehane sayısı kentimizde iki veya üçtü.

Gramofonu uzun uzun anlatmayayım. Fakat kafa denilen parçanın ucuna takılıp plağın üzerinde dolaşan gramofon iğnesi diye isimlendirilen bir parçası vardı. Bu iğne 2 cm uzunluğunda 2 mm kalınlığında ucu çok sivri bir iğne idi. Bu iğneler bir süre kullanılınca uçları duyarlığını yitirir plağın üzerindeki titreşimleri alamazdı. O zaman ses daha boğuk ve daha bas çıkardı. O zaman iğne değiştirilir, yenisi takılır eskisi atılırdı. Bizde gramafonlu kahvelerin çöplerini karıştırır iğne bulmaya çalışırdık. Daha olmazsa kahvehanelerdeki ve tamircilerdeki amcalardan veya evlerinde gramofonları olan teyzelerden körelmiş gramofon iğneleri isterdik. Bu iğnelerden 3-5 tane edindiyse uzun süre işimizi görürdü. 70 lik rakı şişesini alır toprağın veya yumuşak bir zeminin üzerine yatırır tabanının hemen üzerine gramofon iğnesinin ucunu dayayarak küçük bir çekiçle ağır ağır vurmaya başlardık. Vurduğumuz yerde küçük bir nokta atıysak gerisi kolaydı. ekici gramofon iğnesine, iğneyi de şişenin tabanına yakın noktaya ağır ağır okşarcasına vurdururduk. Bu ağır ağır vuruşlarla şişenin tabanına yakın yere açılan nokta biraz daha genişlerdi. Her genişlemede küçük cam

parçalarını temizler vuruşlarımızı okşarcasına sürdürürdük. Sonuçta 7-8 yaşlarımızda cam şişeyi kırmadan delebilirdik. Bu deliğin sağına soluna yeter uzaklıkta iki delik daha açardık. Etti üç delik. Onların yanına iki delik daha açarak delik sayısını beşe çıkarırdık. Açtığımız bu delikler şişenin tabanını oluşturan çemberin bir yarısında kalmalıydı. Yarısında kalmalıydı ki kendimiz ıslatmayalım. Sonra şişeye su doldurur özellikle toprak olan sokakları seçerek oralarda şişenin ağzından üfürerek sokakları sulardık. Şişe boşalınca çevremizde bol olan sokak çeşmelerinin birinden şişelerimizi doldurup görevimizi tamamlardık. Sokakları ellerindeki şişelerle sulayan 3-5 çocuktan başka arkamızda en azından 5-10 çocuk daha bizimle birlikte o sokakları dolaşırdı.

Herkes şişe bulunabilirdi ama böyle arazöze dönüşmüş şişe yapamazdı. Özellikle bizden daha küçük çocuklar bizleri merakla izlerlerdi. Çeşmeden şişeyi doldurup sulayacağımız sokağa dek şişeyi götürürken şişenin ağzına baş parmağımızı kapatırdık. Şişenin ağzım parmağımızla kapayınca şişenin deliklerinden su akmadığı için, bizden küçük çocuklar eğilip eğilip bakarlardı. Şişenin deliklerinden neden su akıyor diye. Tam eğildikleri an parmağımızı çekiverirdik. İşte o an yüzü gözü su içinde kalan çocuk bu işe daha çok şaşardı.

Bu oyuncuğu eski gramofon iğnesi bulan eline ve sabrına güvenen her çocuk yapabiliirdi. Yapamayanlara ya öğretilir, ya da yapıverirdik. Çarşıları Belediyenin itfaiye arazözleri, sokakları da bizler sulardık.

Yediyüz gramlık şişelerle kocaman sokakları sulardık.

Bu da bizim için ayrı bir başarıydı.Başarıımızla kıvanmakta bizim doğal hakkımızdı.

Kıvanırdık ta...

KAYA PARÇASI
Ben kaya parçasıyım
Kayalardan kopup geldim
Sert,
Haşin...

Kırıldım
Küçüldüm
Özümü yitirmedim
Kaya parçası oldum
Sivri uçlu

Ben kaya parçasıyım
Eğilip bükülmedim.
Dalgalarla taşınmadım.
Aşınmadım.

Yusyuvarlak
Tostoparlak
Çakıl taşı olamadım.

Ben kaya parçasıyım
Sert
Haşin
Sivri uçlu

Gördüğünüz gibi...

Yılmaz SUNUCU

SOPALARLA OYNANAN OYUNLAR

1-Met Denek (Met Değnek)=Çelik Çomak

Çelik çomak oyununun Uşaktaki adı “*Met Denek,*”tir. Çelik Çomak oyununun her yerdeki kuralları Uşak’taki Met Denek’te de geçerlidir.

Yalnız çeliği/meti kapan grupta refleksleri çok kuvvetli olanlar ceketlerinin önünü arkaya giyip kolları ile ceketin etiketlerinden tutarak torba şeklinde açarlar. Düz ve sert gelen metleri diğer oyuncular kaleci çevikliği ile tutmaya çalışırken ceketlerini ters giyenler havadan gelenleri süzülerek inerken kendilerince estetik hareketlerle meti ceketlerinin torbalaştırdıkları eteğinin içine düşmesini sağlarlardı. Bu hareketlerini gösteriye dönüştürürlerdi. Hele bir de met çok yükseklere havalandı ise metin süzülerek inerken gösterilerini daha da arttırırlardı.

Bu oyunun en güzel yanı ceketini ters giyenlerin gösterileri veya çok uzaktan atılan metin tekrar değneğe doğru atılırken değneğe değmesiyle oyunu kazandıkları andaki neşeleridir.

Kaleci çevikliği ile sert gelen meti yakalamakta büyük başarıdır.

2-Yer Kazma

Bu oyunda çelik çomakla (met denekle) oynanır.

Burada oyuncular bireyseldir. Oyunu oynayacak kaç kişi ise (*En uygun sayı*) 6-8 kişidir. 4-5 metre çapında daire oluştururlar. Oyun alanı çayırılık ve toprak olmalıdır. Herkes kendi önüne 15-20 cm çapında bir çukur açar. Açtığı çukuru oyuncuların elinde değnekleri vardır ama oyunda bir met kullanılır. Ebe olan elindeki meti sıra ile oyunculara atar. Met kendisine atılan oyuncu elindeki değnekle meti olanca gücüyle havada vurarak ulaştırabileceği en uzağa ulaştırmaya çalışır.

Met uzaklaşınca tüm oyuncular ellerindeki değnekle ebenin önündeki çukuru kazarak daha da derinleştirirler. Meti almaya giden ebe meti alıp getirince elindeki metin bir ucunu kendi çukuruna değırdiğı an oyuncular artık o çukuru kazamazlar. Kendi çukurunun kazılmasını önlemekten vazgeçip elindeki meti başka birisinin çukuruna uzaktan atarak da olsa değıdirebilir. Veya eliyle içine koyabilir. O an met çukuruna değıen ebe olur. Oyuncular da ebenin çukurunu kazmaktan vazgeçerler. Kazmalarını sürdürülürse, fazladan kazılan kadar doldurulabilir. Ebenin elindeki meti oyunculardan birinin çukuruna koymaması için çukurun sahibi çukurunun başında olmalı değneğin ucu çukurun içine değımeli veya çok uzaktan da olsa elindeki değnekle kendi çukurunun hiç olmazsa bir ucuna dokunması gerekir. Kendi çukuruna, değneğini değıdiren oyuncunun çukuruna met konamaz.

Konsa da değnek ile değımenin önceliğı kimin olduğı tartışılarak sonuca varılır.

Ebe meti karşısındaki oyuncuya atarken ellerindeki değnekle oyuncularda meti uzaklaştırabilirler.

Ebe olanın çukuru olanca çaba ile hep birlikte kazılır. Hiçbir oyuncu kendi çukurundan uzaklaşmayarak çukurunu korumaya çalışamaz.

Eğer o andaki ebenin önündeki çukur yeterince kazıldığı kanısına varılırsa oyuncular ebenin çukurundan kendi çukurlarına doğru bir kanal açabilirler. Kanal uzanarak elindeki elinde ki değnekle degebilecek uzaklıkta ise işte o zaman oyuncu ebenin çukurunu kazmadan kendisine yakın olan kanalların bir ucuna elindeki değneği uzaktan değdirerek kazıyormuş gibi yapabilir.

Böylece ebeler değiştirildikçe yeterince kazanılan çukurlardan herkes kendisine doğru yolaklar açmaya başlar.

Oyuncu sayısınca oluşan çokgenin köşelerindeki çukurlardan sonra bu çokgenin köşelerinde toprakta açılan yolaklarla çizilmiş olur. Çukurlar yeterince kazılınca oyun bitmiş olur.

O zaman dek te en azından üç belki de dört saat geçmiş olur.

Çukuru en derin kazılmış olan oyunu kaybetmiş olur.

Yer kazanma oyunu çoğunlukla 10-15 yaş arasındaki çocuklar oynar.

Oynarken oyundaki hareketleriyle cinselliği çağrıştırırlar.

Ergenlik çağına girmek üzere olan bazı çocuklarca bu oyun erotik gösteriye dönüştürülür. Bu anda çocukların bir bölümü için ilginç ve zevkli bir oyuna dönüşürken bazıları içinde çirkin ve terbiyesiz oyun olarak ta nitelendirilir.

Herkes her şeyi aynı değerlendirecek değil ya...

Benden 8-10 yaş küçük bir hemşerim bu yapıtımın baskı aşamasındaki elimdeki çıktılara şöyle bir baktı.

Yer kazmayı gördü.

Kahkaha ile gülmeye başladı.

“Mahallede arkadaşlar sözleriyle ve hareketleriyle bu oyunda beni çok ağlatırlardı” dedi. Çünkü bu oyunun *“Yer kazma”* dan başka isimleri de vardı.

O hemşerimin ağlaması doğal.

İnsanların doğal tepkilerinden ikisi ağlamak ve gülmek.

Bana göre ağlamak da gülmek de yerli yerince güzel...

3- Gazık

Her oyunun belirli mevsimleri vardır. Diğer oyunların mevsimlerinden söz etmedim. Kazık sonbaharda oynanır. Çünkü sonbaharda yağmurlar yağmaya başlayınca her mahalledeki bor arsalardaki uygun yerlerin, parkların, çayırların uygun köşeleri yağmur suyu ile yeterince ıslanır ve kabarır. Bundan başka kış hazırlıkları her evde başladığı için kışlık odun alınmaya veya herkes kendi olanakları ile kışa hazırlanmaya başlar.

Kışlık odunların içinde meşe veya pınar (Pınar) odunları kazık oyunu için en uygun odunlardır.

Bu odunların çapı 3-5 cm. boyu 30-35 cm olanları seçilir. Uçları keser, tahra veya güçlü bir bıçakla kurşun kalem ucu gibi sivriltilir.

Kalınlı inceli kazıklar her çocuğun kendi istemlerine göre kendilerince yeterince hazırlanır.

Çocuklar kendi aralarında *“Gazık Oynıyalım”* diye karar verirlerse kazıklar evden alınıp getirilir. Bu oyunda oyuncu sayısı 3'ten az olursa oyun zevksiz olur. 7-8 kişiden fazla

olursa da oyunculara sıra biraz geç geleceğinden sıkıcı olur. En uygun sayı 5-6 oyuncu ile oynanan oyundur.

Uygun sayıda çocuk kazık oynanacak yerde toplanır.

Buradaki toprak sakız kıvamında ıslak olmalıdır. Burada 30-40 cm çapında bir alan saptanır. Bu alan oyunun rahat oynanması için düzeltilir.

Oyuncuların oyuna katılma sırası için çeşitli yöntemler kullanılır. Kazıkların saplanacağı yerde oyuncular halka şeklinde yerlerini alırlar.

Oyunda birinci olan çocuk elindeki kazığı kolunu omuzdan sallayarak çok iyi bir şekilde kazığı oyun alanına saplamaya çalışır.

Böylece sıradaki her oyuncu kazığı aynı yöntemle oyun alanına saplatırken kendinden önce yere saplanmış olan kazıklardan herhangi birine kendi kazığını vurdurarak o kazığı yerinden oynatmaya çalışır.

Yere saplanan kazık diğer kazığa yandan vururken onu yerinden söktürüp birkaç cm öteye uzaklaştırttı ise o kazık ütölmüş (kaybedilmiş) tür. Artık o kazık sahibinin değil yerinden hareket ettirenindir. Kazığı ütölen oyuncu oyuna başka bir kazık ile devam eder.

Kazığın kazanılması için yerinden sökülmesi yetmez. Birkaç cm yerinden oynaması gerekir. Kazık yan gelip yere yattı ise ve de ucunda hala saplandığı yerden koparttığı bir parça çamur varsa tüm oyuncular hakem heyeti olarak kazığın durumu üzerine karar verirler.

Oyun sırası yere yan yatan kazığın sahibine geldi ise kararda “daha düşmedi” diye çıkarsa bayram onundur. Sıra onda değilse sırası gelen oyuncu o kazığı hedef olarak kendi kazığını yere saplarken o kazığı vurdurarak onu 3-5 metre ötelere uzaklaştırmaya çalışır. Başarırsa o oyuncunun neşesi ile oyun alanı bayram yerine döner. Bu bayramın yaratıcısı çocuklardır.

Yere yatan kazığın ucunun üzerindeki küçük bir çamur parçası üzerindeki yorumlar dakikalarca sürebilir.

Oyunun en heyecanlı yeri de bu anlardır. Bu oyunda da çok başarılı olanlar olabilir. Onlar oyunun sonunda bir kucak kazığı (odunu) evlerine götürürler. Oğulları ile övünen anneler “Benim o’lan kışlık odunu gazıktan kazanıyo” diye övünürler.

Zaten anneler çocukların en küçük başarısından mutlu olmazlar mı?

Çocuklar oyunlardaki denli şen, güleç, neşeli ve sağlıklı...

Anneler her zaman mutlu olmalı...

*Hayatta bana sahip olduğun yaştayım.
Beni kucakladığın sarıldığın kızım dediğin yıldıyım.
Bunun farkına vardığımda, şiir hediye etmek,
Bu yılın ayrıcalığını küçük bir anı daha eklemek istedim.
17 Nisan 2004

BABAMA
Hayat bir gn kısa bir gn uzun
Zaman yanımızda koşar adım giderken
Hayatınızda BABANIZ var

Yaşanacak gnler aylar yıllar var.
Yaşanan gzel anlar.
Gzlerimizden yaşların eksik olmadığı dnler var.

Acımız tatlımız
Hayatımızın tuzu biberi
Babamın ruhu
Kardeşimle bende var.

Kurtlar sofrasında
Ne bir kurt
Ne bir kuzu
İnsan olmanın ayrıcalığı var.
17 Nisan benim doğum gnmdr
Babamdan aldığım insanlıkta var.

Arzum SUNUCU

**17 Nisan Benim doğum gnmdr
Yılmaz Sunucu*

HAMAMDA OYNANAN OYUNLAR

Cumhuriyet Meydanı 1960 öncesi pazar yeri idi. Bayramlarda beşiklerle donanır bayram yeri olurdu. 1940 öncesi orada 7-8 basamak yerin altına inilerek ulaşılan hamam varmış. Adıda **Çukur Hamam** veya **Çarşı Hamamı** imiş.

Hamam yanmış. Bulunduğu alan Cumhuriyet Meydanı olmuş. Söylentiye göre çarşının ortasına alan açılabilmek için hamam yakılmış.

Boğazda yalılar, ülkemizde ormanlar yanmıyor mu.../yakılmıyor mu...

Ziraat Bankasının yanındaki Özek sokakta bulunan Özen İş hanının yerinde 1970 öncesi Havuzlu Hamam vardı. Havuzlu Hamamın Cıngıllı Hamam (Özer Hamamı) gibi kadınlar bölümü ayrı erkekler bölümü ayrı idi. Özek Sokağa girince sağda önce erkekler bölümünün kapısı, Bireylül Caddesine dönmeden önce de kadınlar bölümünün kapısı vardı.

Bu hamam ismini, erkekler bölümünde bulunan havuzdan alırdı. Havuzun üst katında sıra sıra soyunma odalarının önündeki boşluktan havuz görünürdü.

Yüzmede yetenekli olanlar üst kata çıkıp buradan havuza atarlardı. Ben başaramazdım. Korkardım.

Suyu ısıtılmazdı. Hamama özel kaynağından gelen su cam olan çatıdan giren güneşin ve hamamın ortam sıcaklığı ile ısındığı denli ısınır.

O nedenle kışın havuzda yüzemezdik.

Buradan başka yüzmeye çalıştığımız yerler ise;

Tabakhane hamamının sokağındaki köprüünün karşısında Dıpbara'nın bahçesi idi. Dıpbara bahçesini sulamak için kuyudan çektiği suyu 2-3 m çaplı havuza toplardı. Üstü çardak kaplı bu havuzda 10 kuruşa sıcak yaz günlerinde yüzerdik. Bundan başka ılıcak su başının suyu 1 m yakın kemerle gelirdi. Suyun yeryüzüne kavuştuğu yerde 2-3 m çaplı taş örgülü bir havuzumsu yerde toplanırdı. Burada da yüzebildiğimiz denli yüzerdik. Bizimkisi aslında yüzmek değil bedenimizi ıslatmaktı.

Uşak'taki sular kaybolmaya başlayınca hamamın suyuda kayboldu. Havuzun tam ortasına artejyen kazıldı. Havuz gitti. Salt adı kaldı. Sonradan hamamda yıkıldı. İş Hanı oldu. Bu iki hamamdan başka birde Tabane (Tabakhane) Hamamı vardı. Burası gündüzleri kadınlara, akşamları erkeklere hizmet verirdi. 1970 öncesi evlerde banyo yoktu. O günlerin yapı tekniği evlerin içinde banyo olması alanaksızdı. Evlerin içine dek giren su da yoktu.

Uşak'ta benim bildiğim tek Dovala'da Akın Sokağın sonunda Nomenlerin evlerinde özel banyo vardı. O da evin arkasındaki bahçeye çıkınca sağ köşede ki hamam minyetür bir hamam şeklinde idi. Evin içinde değil.

Her şeyi ile iki üç kişilik bir hamamdı. Mermer kurnası küçük göbek taşı ve dışardaki külhanıyla tam bir hamamdı. Hamamdı ama külhanı yakıp suyun ısınması için üç beş saat beklerdin. Suyuda külhandaki kazana kova kova kendin taşırdın.

Bu hamam 1960 sonrası işlevsiz olduğundan yıkıldı. Keşke yıkılmayıp toplumun kültürünü yansıtan örnek yapı olarak kalsaydı.

Burası çevresindeki daha geniş bir alanla dört duvarla çevrilip çatısı kapandı. İçine motorlu dört dokuma tezgahı konuldu. Uşaklının motorlu dokumaya geçişiyle bu hamamda ömrünü tamamladı. Ben o hamamın 10-15 yıllık zaman diliminde bir kaç kez yakıldığını gördüm.

Orada yıkanmak kolay ve güzeldi ama suyu taşımak ve ısıtmak zordu. Benim bildiğim Uşak'taki evlerin iki üç odasında kesinlikle Gusülhaneler vardı.

Gusülhane odalarda yüklük denilen büyük yatak dolapların altındaki tahtalar açılınca kişinin yıkanacağı bir kabine dönüşen yerd.

Buralara su dışarıda ısıtılıp kova veya tenekelerle getirilirdi. Buralar ivedi yıkanmada veya Boy Abdesti almada kullanılırdı.

Uşaklı temizlenip paklanmak için hamama giderdi.

Hamama gidince de kesinlikle keselenirdi. Herkes kendisinin keselenmesinden öte kadınlar kendi bölümlerinde natır denilen, adamlarda kendi bölümlerinde tellak denilen özel kesecilere kendilerini keselettirirlerdi

Hamamda tellaklara veya natırlara keselenmek ayrıcalıktı.

Kadınlar hamama birkaç çocuklarıyla gittiklerinde yanlarında dolmalar, sarmalar götüremezlerse hiç olmazsa peynir ekmek götürürlerdi. O kadar çocuğu yıkayıp yümek için nerede ise akşam olurdu. Hamama Gelin kızlarını götürenler çoğunlukla darbuka götürmeyi de unutmazlardı. Hamamdan çıkınca gazoz içmek hem zevkli hem lükstü.

Natırlar ve tellaklar keseleme ve sabunlama görevlerini özel gösteriye dönüştürürlerdi. Onlar görevlerini gösteriye dönüştürürlerdi de biz hamama gidişimizi oyuna dönüştürmezmiydik.

Hamama gitmek Uşaklının yaşantısında "*Hadi hamam sefası yapalım,*" diyerek gündeme gelirdi. Çocukluğumda hamama gitmek benim için oyun gitmekten farksızdım.

Hamamda oynadığım oyunlara gelince;

1. Hamam Kesesi İle Sabun Köpüğünden Salkım Yapmak

Hamam kesesinin içine tükenmekte olan sabunları doldurup onları ıslatıp avuşturarak eriyip köpürmesini sağlardım.

Sonra kesenin ağzını biraz büküp ağzıma yaklaştırıp olanca nefesim ile keseyi şişirmeye başlardım. Keseyi şişirdikçe kesenin altından sabun köpükleri üzüm salkımı gibi uzardı.

Nefesimin gücü, kesenin içindeki sabunun eriyip köpürme derecesi, köpükten oluşan salkımın büyümlüğünü arttırırdı.

2. Hamam Taşı İle Sabun Köpüğünden Salkım Yapmak

Aynı işlemleri bu kez hamam taşı ile yapardım. Hamam taşının bir bez içine alıp bezi hamam taşının altında bir elimle iyice sıkıştırırdım. Hamam taşının üzerinde gerili olan bezi ıslatıp üzerine sabun sürerdim. Sonra hamam taşının bir kenarından bezin altına doğru üflerdim. Üfledikçe bu kez hamam taşının diğer kenarından sabun köpükleri salkım şeklinde uzayıp aşağıya sarkardı. Sabunu ve suyu yeterince ayarlarsan oluşan köpükte yere dek uzardı.

Köpüğün yere dek uzaması bu oyunu oynayan çocuğun başarısı idi.

3. Sabun Köpüğünden Balon Uçurtmak

Elimizi yeterince sabunlardık. Avucumuzda oluşan sulu sabun eriyini elimizin özel hareketleriyle işaret ve baş parmağımız doğrultusunda toplardık. Toplanan sulu sabun eriğini işaret ve baş parmağımızla oluşturduğumuz daire içinde kalın bir zar oluşmasını sağlardık. Sonra işaret ve baş parmağımızın arasında sabun eriğinden oluşan zara ağır ağır üflerdik. Bu üfürmenin şiddeti ile avucumuzun içinde sabun köpüğünden bir balon oluşurdu. Balon yeterli büyüklüğe gelince işaret ve başparmağımız arasındaki daireyi kapatarak balonu oluşturduk.

Yaptığımız balon voleybol topu büyüklüğüne ulaştığı olurdu. Bu kez avucumuzun açık tutarak avucumuzun içindeki balonun altına ağır ağır üfleterek balonu avucumuzdan kurtarırdık.

Balon havada uçmaya başlardı.

Havadaki balonu alttan ve yanlarından üfürerek istediğiniz yöne taşırdık.İstersek yeniden elimize alırdık. Bir kaç balonu havada dolaştırırdık. İstedığımızı elimize alırdık.Elimize aldığımız iki balonu birleştirebilirdik.

Oyun arkadaşlarla oynanınca daha güzeldir.

Yaşıtımız birisi hamamda varsa bu oyunu onunla birlikte oynamak daha güzel olurdu.

Oyunu arkadaşlarla yarışma şekline dönüştürmek daha güzel olurdu.

Bu oyunların tümünü hamam dışında da oynardık.

Sabun köpüklerinden balonların oluşması ve uzun süre yaşaması yeterince nem ve ısıya bağlı idi.

Yeterli ısı ve nem de hamamda olurdu. Bu nedenle bu oyunlar hamamda güzel olurdu.

Bende her hafta hamama giderdim.

Her gittiğimde de bu oyunları ben on yaşıma dek oynadım.

Şimdiki çocukların her hafta hamama gittiklerini sanmıyorum.

Çünkü onların evlerinde banyolar var.

Gitmelerde bu oyunları oynadıklarını sanmıyorum.

Çünkü onların bilgisayarları var.

Bilgisayarla herşeyi yapıyorlar.

İsterlerse bilgisayarlarında balon da yapabilirler.

Sıcacık yumuşacık balon sabun köpüğünden elle yapılır.

“Pıt,” diye elle patlatılır.

Bilgisayarlarda sabun köpüğünden yapılan balonları “pıt,” diye patlatılabilsede o balondan kopan küçük bir köpük parçası insanın gözüne kaçır mı...

İnsanın hoşuna giden küçük bir acımayı gözünde duyumsar mı?

Bilemiyorum.

Bazen küçük acılarda insana tat verir.

4. Duvara Çaput Yapıştırmak

Erkekler hamamında olsun kadınlar hamamında olsun hamamın bir köşesinde elimize sığmayacak denli çaput parçaları olurdu. Bunlar ne işe yarardı bilmiyorum. Yalnız bir bunların bir parçasını tellakların görmez yanından alır, soğukluk denen yere geçerdik.

Soğukluğun duvarları domur domur su olur. Elimizdeki çaput parçalarının ıslaklığına ne çok sulu, ne de tamamen sıkılmış duruma getirirdik.

Böyle çaput topaklarını olanca gücümüzle duvara şaplatırdık. Çaput parçaları duvara yapışıp kalırdı. Kimin çaputu duvarda uzun süre yapışıp kalırsa o kazanırdı.

Çaputu önce düşen kaybederdi.

Belki size masal gelecek ama duvara yapışıp hiç düşmeyenler de olurdu. Onları tellaklar uzun saplı süpürgelerle düşürürlerdi.

Çoğunlukla bize kızarlardı. Çok kızınca da bizi anadan üryan sokağa kovalarlardı.

İçimizde elindeki çaput topağını hamamın kubbesine atıp oraya yapıştıranlarda çıkardı. Oraya yapışıp kalan çaput topaklarını tellaklar da kolay kolay düşüremezdi.

TOPRAKLA OYNANAN OYUNLAR

Kutsal kitaplara göre Tanrı ilk insanı topraktan yaratmış.

Tanrı en değerli ürününü olan insanı toprakla oynayarak üretmiş.

Bilimsel veriler ilk canlının sulara oluşan tek hücreliler olduğunu anlatıyor. Tek hücrelilerin arkasında çok hücreliler , solungaçlılar, akciğerliler, omurgalılar, memeliler şeklinde gelişmiş.

Sularda oluşan ilk canlıların temel yapılarını oluşturan amino asitler ve mineraller toprakta var.

Toprak kutsal...

Ünlü ozan Aşık Veysel ;

“Benim sadık yarım **Kara Topraktır,**” demiyor muydu?..

Toprakla uğraşan kişi sağlıklı olur. Toprakta yalınayak yürümek kişiyi dingin kılar. Bilimsel veriler yalınayak yürümenin kişinin üzerindeki elektriksel yükü azalttığını kanıtladılar.

Toprak canlıya can veren , canlıların karnını doyuran anadır.

Toprak;

“Toprak , anadır,”

O nedenle çocuğun toprakla oynaması gerekir.

Apartmanlarda çiçek saksılarda yetiştiriliyor.

Çocuk saksıdaki çiçek mi?..

Apartman dairelerinde açılan çocuk yuvalarında kum havuzları var.

Yeter mi?..

Bizim kuşak çocukluğunda yeterince toprakla oynama olanağı buldu.

Biz anlattığımız oyunlardan öte elimize geçirdiğimiz oyuncaklarımızı da kendimizi de yeterince toprağa belerdik.

Özellikle yaz günleri toza toprağa belenen beni annem evin içine almadan önce bi güzel bahçede soyup , bi güzel yıkayıp yüyüp evin içine öyle alırdı.

Benzer yöntemi biz çocuklarımıza da uygulamaya çalıştık.

Toprak denli kutsal, toprakta oynamak denli güzel başka ne var...

Toprakla oynamaktan denli kişiyi daha başka ne dingin kılabilir.

Şöyle bir düşünüp beraberce bulmaya çalışalım.

Toprakta oynadığımız oyunlara gelince ;

1. Çanak Çömlek Patlatma

Yumruğumuzun iki katı büyüklüğünde çamuru çeşmenin başında killi topraktan sakız kıvamında karardık.

Kıvam ne çok sert nede çok yumuşak olmalı idi.

Bu oyunu oynayan arkadaş sayısı üç veya dört olmalıdır.

İki kişi az beş kişi fazla olur.

Çamurlar çeşme başında karıldıktan sonra mahallede merdivenlerinin taşları düzgün veya önü kayrak döşeli bir evin önünde toplanırdık.

Evin önünde elimizdeki çamurundan içi yeterince çukur bir çömlek yapardık. Sonra çömleği altından avucumuzun içine alıp sıra ile her iki kulağımıza yaklaştırarak ,“*Bi kulağım tencere, bi kulağım pencere,*” diyerek bağırdıktan sonra elimizdeki toprak çömleği ağızımıza yerleştirip “*Düüüuuuğğğkkk!*.. diye çömleğin içine bağırarak birdenbire çömleği olanca gücümüzle taş merdivene veya kayrağın düzgün yerine hızla çarpardık.

Çarpma ile çamurdan çömlek önümüzdeki taşa yapışırken tabanından büyük bir parça “*şap,*” diye kopardı.

Çömleğin tabanındaki açıklığı karşıdaki oyuncu kendi çamurundan bir parça ile yamayıp onarmak zorunda idi.

Çamuru iyi olanın, çömleği güzel yapanın taşa veya kayrağa çarparken atışını güzel yapanın çömleği de patlarken “*paaattt!*..” diye çıkan sesi de güzel olup , kopan parçada büyük olurdu.

Kopan parça büyük olduğundan karşıdaki arkadaş ta daha fazla çamurla açılan deliği kapamak zorunda kalırdı.

Sonunda sürekli kaybedip çamursuz kalan kilini düzgün seçmeyen, çamuru kararken yeterince emek vermeyen olurdu.

Daha başka kaybeden kim olurdu biliyor musunuz?

Merdivenin veya evinin önündeki kayraktaki oyunumuzda zamanında ses çıkarmayan mahalleli teyzemiz olurdu.

Çünkü;

“Hadi bakalım müzmahal ettiniz her tarafı... Ben şimdi nasıl temizleyeceğim buraları... Zorla uyuttuğum çocuğumu da uyandırdınız.

Hadi bakalım... Dağılın...” diyerek oyunumuzu sonlandırdığında evinin önü yeterince batmış olan teyzeler olurdu.

O bizi dağıtmasa da oyunumuz dağılma noktasına gelmiş olurduk.

Gene de mahalleli teyzeler bizlere çok kızmazlardı.

Onların kızgınlıklarında bile bir sevecenlik vardı.

Onlar bizim mahalleli teyzelerimiz veya annelerimizdi.

Biz mahallemizde ki pek çok komşu kadınlarına anne derdik.

Onları anne bilip evimizde annemiz olmadığı anlar;

“(.....) anne Evde annem yok.... Garnım acıktı. Bi dilim ekmek domates verir misin?” diyebilirdik.

Onlar bizi ve toprağı biliyorlardı.

Çocuğun ve çocukluğun ne olduğunu anlıyorlardı.

2. Çömlek Yapmak

O yıllarda kentimizde bazı sokaklar topraktandı.

Toprak sokaklar bu oyun için yetersizse her sokakta kesinlikle uygun bir arsa vardı.

Arsada da bu oyun için yeterli toprak bulurduk.

Çömlek yapma oyununda oyuncu sayısı önemli değildi. Ama tek başımıza da oynayamazdık.

Sanal bir oyunda değildi.Geç bilgisayarın başına monitörde oyna.

Bu oyunda en az üç kişi olmalı idi.Kızlarda oyuna katılırsa, oyuncu sayısı beş altı kişi olunca oyun daha da neşeli olurdu.

Oyuna katılanlar önlerine yeterince toprak toplardı. 2-3 dm toprak oyun için yeterli idi.Bu toprak taşsız, kumsuz ve kil özelliğı taşımalı idi.

Yapışkan özellik taşımalı idi.

Toplanan toprağı yere güzelce oturarak koni şekline getirilirdi. Sonra koninin tepesine kolumuzu bükülerek dirseğimizle bir çukur açardık. Açılan çukurun düzgün olmasına özen gösterirdik.Bu çukura köşe başlarında bulunan çeşmelerden ağızımızla su taşırdık. Ağızımızda ki suyu özenle dışarıya taşırmadan ip şeklinde akıtarak çukura doldururduk. Su yetmezse bir daha taşırdık.

Çukuru dolduran su, toprak tarafından yeterince emilince koninin tepesinde oluşan ıslak kısmın altındaki kuru toprağı özenle eşeleyerek boşaltırdık.

Üstteki çamurdan oluşan çanak ele alınacak duruma gelince elimize alırdık.

Topladığımız toprak taşsız, kumsuz ve kil özelliğini taşıyorsa yaptığımız koninin üzerindeki çukur yeterince derin ve çevresi düzgünse , ağızımızda taşıdığımız suyu dışarıya taşırmadan koninin tepesindeki çukura doldurabildiysek, yaptığımız çömlekte çok güzel olurdu.

Bu oyunda yaptığımız çömleklere gene topraktan yaptığımız fırınlarda pişirmeye çalışırdık.

Kızlar daha özenli ve titiz olduklarından bu oyunda daha başarılı olurlardı.

Kendileri başaramayan saldırgan çocuklar ben yoruldum diyerek önce kendi oyunlarını, sonra da kızların oyunlarını bozarlardı.

Kızlar ağlayıp oyun yerinden uzaklaşınca da “Ben yoruldum. Artık çeşmeden su taşıyamam ,” diyen çocuklar yeniden çömlek yapmaya başlarlardı. Son kez çömlek yaparken çeşmeden su taşıyacaklarına pantolonlarının önünü açarak çukura işerlerdi.

Sidikleriyle yaptıkları topraktan çömleği ellerine alıp herkese gösterirlerdi.

O arkadaşlarla başka bir gün yeniden oyun oynarsak onların su ile yaptıkları çömlekler ve elleri bana sidik kokuyor gibi gelirdi.

Eh işte...

Herkesin bir yapısı var.

O arkadaşların elleri veya ayakları başka bir oyunda yaralanırsa yara mikrop kapmasın diye açar pantolonlarının önünü yaranın üzerine işerlerdi.Hatta bu davranış içinde olan arkadaşlar birbirlerinin yarasına da işeyiverirlerdi.

Türkçe'mizde en küçük yardımdan kaçınan kişilere;

"Yaralı parmağa bile işemez," diye bir deyim vardır.

Bu yapıda olan arkadaşların zaman zaman birbirlerinin yaralarına işemediğini de gördüm.

Ben ne çocukluğumda topraktan yaptığım çömleğin içine, ne de yaralı bir parmağa işedim.

Herhangi bir şeyin içine işemek kolay değil.

Siz siz olun yapılan bir işin içine işemeyin.

Yapılan o iş sokakta oyun için yapılan topraktan bir çömlekte olsa...

3. Fırın Yapmak

Çömlek yapmak için topladığımız toprağı bu kez koni biçiminde değil , yarım küre şekline getiririz. Çapı ise 20cm dolaylarında olsa yeter. İki elimizin avuç içleriyle ağır ağır vurarak yarım küre şeklindeki toprağı iyice sıkıştırmamız gerekir. Bu kez yarım kürenin üzerindeki toprağın tümünü ağzımız veya başka bir yöntemle taşıdığımız su ile ıslatırız.

Toprağa hafif çiseliyor şeklinde sulayarak kürenin yüzeyinin bozulmamasına dikkat ederiz.Bu ıslaklık yarım küre şeklindeki toprağın 2cm kadar içine işlemelidir. Suyun işlediği kalınlık daha az veya çok olursa fırını yapmada başarılı olamayız.Üzeri ıslatılan yarım kürenin üzerine yeniden 1-2cm kuru toprak atarız. İki elimizin avuç içi ile kürenin üzerinde oluşturduğumuz ıslaklığı kura toprakla iyice ovuştururuz.Böylece alttaki ıslak toprağın kurumasını ve düzgün şekil almasını sağlarız.

Islaklığın gittiği ve kürenin yüzeyinin yeterince düzgün bir şekil aldığı kanısına vardığımız an sonradan attığımız toprakları kürenin üzerinden temizleriz.

Kuruma durumuna gelmiş yarım küremizin bir kenarından yeterli büyüklükte üstü yuvarlak bir kapı çizeriz.Çizdiğimiz bu kapıdan bir çivi veya çomak yardımıyla önce ıslak bölümü, sonra da kürenin içindeki kuru toprağın tümünü oyup dışarıya çıkarırız.

Bu işlemi kürenin çeperindeki ıslak toprağa dek sürdürürüz. Sonunda tam tepesinden bir delik açarız.

Böylece bacası açılmış olan fırınımız tamamlanmış olur.

Evden getirdiğimiz kibritle içine kağıt, tahta ve çomak parçalarını bir güzel yakarız.

Oyunda oynayan çocukların sayısınca oyun alanı fırınlarla dolmuş olur.

Her şeyde olduğu gibi bu oyunda da başarılı olanın bacası tüter.

Bacayı tütürmek kolay mı...

3. Dağlar Tepeler Göller Barajlar Ve Kentler Kurmak...

Çocuğun düş dünyasına ulaşamayız.

Fırın yapma oyununda da bizim düş dünyamıza hiç kimse ulaşamazdı.

Oyundan kızları kaçıran arkadaşlar olmazsa fırın oyununu çok farklı boyutlara ulaştırırdık.

Oyunu tamamladıktan sonra fırınları ikişer üçer kapılı şekle dönüştürürdük.

Bunları ev olarak düşlerdik. Evler bahçelerle komşu evlere bağlanırdı.

Bir iki saat önce fırın olarak yaptığımız yapılar bu kez ev olurken arkadaşlarımızın yaptıkları ile yanyana getirip mahalleye dönüştürürdük.

Düş dünyamızı daha geniş tutup bunların kent oluşturduğunu kurgularдық.

“Kentler değirmensiz kalmamalı,” derdik.

İbriklere doldurduğumuz suyu fırın olarak yaptığımız bir yapının bacasından dökerek kapısından çıkan suya yol verip başka bir arkadaşın iki kapılı yapısının bir kapısından girip diğerlerinden çıkmasını sağlardık. Bunlara sıra sıra sıralanmış *Su Değirmenleri* derdik. Bunların bazılarında da “*Hamam*” derdik.

Yapılardan birine hamam adını taktıktan sonra elimizin parmaklarını açıp diğer elimizin parmakları ile birleştirerek bir küre oluştururduk.

Hemen sorardık.

“*Bu ne?..*” diye.

Hep birlikte yanıt verirdik.

“*Hamam!..*”

Arkasından da eklerdik.

“*Herkes evine tas tamam!..*”

Bu üç beş saatin geçtiğini oyunun bittiğini ve eve gitme zamanının geldiğini anlatan karardı.

Oyun biter yapılar ya aynen kalır veya hep birlikte yıkardık.

Yarına kalması içinde, yıkmak içinde verdiğimiz kararlar yeni bir dünya yaratırdık.

Çocuğun düş dünyası tükenmiyor ki...

Yeter ki çocuklar buyruklarla büyütülmesin.

Her çocuk yeni bir beyin.

Her beyin yeni bir düşünce değil mi?...

O beyinler korkularla, yasaklarla doldurulmasa. . . .

5. Milye-Bilye

Bilyenin toprakla ne ilişkisi var diyebilirsiniz. 1950 öncesi Uşak'ta değil Türkiye'de 10-12 yaşlarında çocuk olmuş olsaydınız bilyenin toprakla ilişkisini bilirdiniz.

Ülkemizde cam bilyeler (cicöz-cız-misket) ilk kez 1954'lerden sonra Marşal yardımıyla okul çocuklarına gönderilen yardım kutularının içinden çıktı. Bunu ben ilk okul sıralarımda okulumuza gelen yardım paketlerinde gördüm.

Bununla ilgili anılarımı “Menderesin Develeri,” isimli yapıtımda uzun uzun anlattım.

Ondan önce bilyeler kilden yapılıp, fırınlanıp, üzeri boyanarak kırtasiyecilerde satılırdı. Bizde çamurdan yapıp kurutur üzerini de boyardık .Ama hiçte çarşıda satılanlar denli güzel olmazdı.

Bu konuda anılarını anlatan İlyaslı köyü doğumlu Yüksel GENCER (Doğ. 1962) “*Biz de Keçi bokunu boyar uyulcu diye oynardık*” dedi.

Biz bilyelerimizi topraktan yapardık ama ,yaptığımız bu bilyeler tunçlarla sert bir vuruşta kırılıverirdi.

Bu oyunda oynanan topraktan yapılanlara milye, elde sürekli atış için tutanlara da Uşak'ta çocuklar "Tunç," derlerdi. Tunç rulmanlardan çıkarılan çapı 1 cm den büyük 2 cm den küçük bilyelerdir.

Tamircilerden elde tutuşa uygun büyüklükteki Tuncu eline geçiren çocuğun ünü Uşak'ta tüm mahallelere yayılırdı." (.....)nun bi tuncu var. Gitte bak..... " denirdi.

Bunun dışında tunçu el becerisi büyük olan çocuklar mermer veya granitten küçük bir parça koparıp onu 1-1.5 cm çapında küre şekline getirmek için çeşme başlarındaki taşlara saatlerce sürte sürte kendileri de yaparlardı.

Mermerden veya granitten yapılan tuncun değeri daha da büyüktü.

Bu oyunun oynanışı gazoz kapaklarıyla oynanan oyundaki "*çizgili*,"ye benzerdi. Kurallar aynı idi.. Elde Kayrak yerine tunç, yuvarlak çizginin içinde gazoz kapağı yerine topraktan bilyeler olurdu.

Toprak bilyelerin yerini 1960 sonrası cam milyeler (misketler) aldı.

Cam misketler renk renk olduğu için bazı kentlerde ismi cicili olarak ta anılırdı. Uşak'taki adı cızdı.

Bu oyunun kurallarında gazoz kapağındaki çizgiliden farklı olarak yuvarlak çizginin içindeki milyelere atıp onları çizgi dışına çıkararak kitmekten=ütmekten= (kazanmaktan) öte karşı oyuncunun tuncuna (cızına) atarak onu vurup o oyuncuyu oyun dışından bırakabilirdin.

Bunun dışında bilardo örneği bir atışta karşı iki oyuncunun tunçlarını aynı anda vurarak ikisini birden oyun dışı da bırakabilirdin.

Ama ikisini de vurmak üzere iken karşı oyuncudan önce "*kafalardan ikili*," demek zorunda idin.

Bunu senden önce karşı oyunculardan birisi söylerse senin bilardo örneği ikinci kişinin de tuncunu vurman geçersiz sayılırdı.

Her oyun öyle değil midir?

Oyunlar salt bedenle değil,

Beden ve beyinle oynanmaz mı?

Oynanan oyunda beyin olmazsa ne işe yarar.

Şimdiden söyleyeyim.

“*Kafalardan ikili*,”

“*Mındirek.....*”.

“*Mındirek'in*” sözcüğüün Uşak ağzında bozulmuş şekli “Mındirek,” olsa gerek.

Mındirek "*Ben buradayım. Bilyemi buraya koydum*," demektir.

Uşak'ta çocuk bu oyunda bilyesini bir yere koyarken bu sözcüğü olanca gücüyle bağırarak söylerdi.

-Mındirek.....

Kısaca "Ben buradayım"

Siz nerelerdesiniz ?....

HAYVANLARLA OYNANANAN . OYUNLAR . . .

1-ARILAR ve OYNANAN OYUNLAR

Uşak'ta 1960 öncesi her evin en çok 100 metre ötesinde kesinlikle bir sokak çeşmesi vardı. Doğada da taban suyu bol olduğundan 3-5 metre kazınca suya ulaşıyordun.

O nedenle Uşak'ta kuyularda boldu, çeşmelerde.

Çevredeki derelerde yaz aylarında da azda olsa akan su vardı.

Yeşilliklerle, su ile iç içe olan Uşak'ta doğal yaşam doğal akışı içinde sürüyordu.

Doğal yaşamın parçası olan arılarda sokak çeşmelerinin önlerindeki sulara bolca toplanıyorlardı.

Buralarda toplanan arılar üç çeşitli.

1- Sarı Arı

2- Bal Arısı

3- Eşek Arısı

Bal arısı ile sarı arıyı çok kimse tanır. Sarı arıya bazı kentlerde Sarıca arı da denir. Eşek arısı sarı arıya göre daha büyüktür. Onun iki katından da fazladır. Üzerindeki halkalar daha kalın daha koyu renklidir. Kendisi büyük zehiri etkilidir.Soktuğu zaman o bölgeyi daha fazla şişirir. Alerjik yapılar arasında arı sokmasından ölenlerde vardır.

Biz çocuklarca bal arısı üretken olduğu için saygındır. Onlara zarar vermek istemezdik.

Sarı arı bal arılarını öldürdüğünden, üzümün meyvelerin öz suyunu emdiğinden, sokunca kişiyi balon gibi şişirdiğinden onun ölmesi gerekiyordu.

O yıllarda bu kanılar nedeniyle çeşme başlarında biz sarı arılarla bol bol oynar ve onları öldürürdük.

Arılarla oynadığımız oyunlara gelince;

Arı Yakalamak ve Öldürmek

Öldürmenin çeşitli yöntemleri vardı.

1- Bir avuç çamuru alır çeşmenin önünde toplanan arıların üzerine hızla çarpardık. 2-3 dakika bekledikten sonra çamurun altında havasız kalan arı öldü.

2- Avucumuzun içinde sığacak büyüklükteki çaput topağını ıslatıp çeşmenin önündeki suya gelen arıların üzerine çarpardık. Arının çaputun altında kalmasını sağladık. Sonra çaputu bir kenarından ağır ağır kaldırarak arının yerini saptardık. Diğer elimizle çaputun üzerinden arının bel kısmını iki parmağımızla tutardık. Çaputun arasında bel bölgesinden yakalanan arı arka bölgesindeki iğnesini bir yerlere sokabilmek için çıkartabildiğince

çıkartırdı. İğnenin yeterince çıktığı an iğneyi tırnaklarımızla tutarak asılıp çıkarırdık. İğnesi ile birlikte iğnenin bağlı bulunduğu organları da çıkarırdı. (Bu anda uzağa atılan iğnenin son hareketleri ile bir arkadaşın ayağının üzerine düşüp son hareketleri ile arkadaşın ayağını arının vücudundan ayıran bu iğnenin soktuğunu gördüm.) İğnesi çıkan arı o anda ölmez. İğnesini çıkardığımız arılar 5-6 yı bulduğu an bir evin duvarına yakın yere 10-15 cm derinliğinde çukur açar bu çukurun üzerini kapayacak şekilde önceden hazırladığın camla çukuru örterdik. İğnesini çıkardığımız arıları bu çukura doldururduk. Camın kenarlarını anların çıkmaması için pekiştirirdik. Çevrede bolca bulunan kahverengi renkli atlı karıncalan anların sayısından bir iki fazla olarak aynı yere koyardık. Karıncalar atik, arılar güçlü olduğundan savaş eşit koşullarda başlardı. Sonuçta iğnesiz arılar karıncaların çeneleri yanında güçsüz kalırdı.

Camın altındaki kıyasıya saldırıyı "Hey... Sinemaya gelin..." diyerek çok uzaklardaki arkadaşlarımızı da izlemeye çağırırdık.

Şimdi bu anlattıklarımı çevreciler ve hayvan dostları "İnsanca değil," derler. Doğru.

Mersin'de Kanlı Divane diye isimlendirilen şu anda her bölümüyle ayakta olan arenaya atılan esirleri dehlizlerden gelen aslanlar parçalarken krallar localardan, halk türbinlerden izlemiş...

İspanya'da günümüzde boğa güreşlerinde neler oluyor?.

2000 yılına dek büyük kentlerde sokaklarda veya apartmanların banyo küvetlerinde kesilen kurbanlara ne demeli...

Hayvan sevgisi ile balkonlarda veya küçücük apartmanlarda beslenen kurt veya kangal köpekleri ne oluyor?

Yıllar, önce Çağcıl petshoplarda ki kafeslerde yabancı hayvanlar alıcı beklemiyor mu?.

Evde maymun, papağan veya su kaplumbağası beslenir mi?..

Ben arılara oyun altında çektiğimiz vahşice yöntemleri anlattım.

Yukarıdaki sorularımın yanıtlarını sorulacaklara siz sorun.

Alın size arılarla oynadığımız vahşice iki oyun daha;

ARILARLA ÇİFT SÜRMEK

Arının çıkan iğnesinin yerine arının arkasına süpürge çöpü sokardık. Sonra bu arıyı yolun topraklı bir kısmına koyardık. Arı süpürge çöpünün ağırladığından uçamazdı. Ağır ağır toprakta yürürdü. Yürürken de süpürge çöpü toprakta iz bırakırdı.

Biz çift sürdüğümüzü düşünürdük.

Arının ne çektiğini bilemem.

Kim bilir ne denli acı çekerlerdi...

ARILARI GÜDÜMLÜ UÇURTMAK

İğnesini çıkardığımız arının bir bacağına ince iplik bağlar uçması için havaya bırakırdık. Arı olunca gücünü toplar uçmaya çalışırdı. Ama bizim bıraktığımız denli uçabilirdi.

Çünkü ipin ucu bizim elimizde idi. Hep ipin ucu elinde olan kazanmıyor mu?

Bizim anlarla oynamadığımız zamanlar mahallede arı sokmadık kadın kız, çocuk çocuk kalmazdı. Belki de bizim arılarla oynamamız doğal bir denge idi.

Ne söylersem söyleyeyim bizim arılarla oyunlarımız insancıl değil...
Arılarla oynamakla mahalleyi arı sokmasından koruyorduk.
Bunu bu günde söylüyorum, o günlerde de söylemiştim.
Söylesem de söylemesem de yaşamın ve oyunların kuralları böyle oluşmuyor mu...
O oyunları azda olsa bende oynadım.
Her oynadığımda arıların duyduğu acıyı içimde duyumsadım.
Aklıma gelmişken sorayım.
Geçmişten günümüze hangi savaşı çocuklar çıkardı...
Bu savaşlarda kaç çocuk öldü.
Bu çocuklardan kaç anasının karnında, kaç kucağında idi.
Yıllar önce yazdığım “Çocuk ve Savaş” şiirimi buraya alıyorum.

ÇOCUK

VE

SAVAŞ

Savaş alanlarında savaşılanlar

Ve de

Çok uzaklardaki komutanlar

Savaşı siz çıkarıyorsunuz

Yükünü biz çekiyoruz.

Çünkü

Savaşta öldürdükleriniz

Ya biz...

Ya da

Uğruna gözyaşı döktüğümüz

Büyüklerimiz...

Yılmaz SUNUCU

Tarih kitapları İkinci Dünya Savaşının çıkış nedenini “*Saraybosna’da Avusturya Velihtının Sırlı bir öğrenci tarafından sırtından bıçaklanmasıyla çıktı*” diye sunuluyor.

Gerçekten öyle mi?..

Ne dersiniz...

HAYVANLARLA İÇİÇELİĞE GENEL DEĞERLENDİRME

Kedi köpek koyun kuzu oğlak civciv tavuk hindi ördek kaz güvercin karga saksağan keklük kanarya at eşek balık kirpi kaplumbağa gibi hayvanların bazıları kız erkek ne olursa olsun Uşak’lı çocukların yaşamlarının bir bölümüne kesinlikle girmiştir.

Her çocuk belirli bir dönemde bu hayvanlardan bazıları ile iç içe olmuştur. Çocuklar değil, koca koca adamlar evli barklı torun sahibi amcalar bile bu hayvanların bazılarında kopamazlardı.

1950 öncesi bizim de eşeğimiz varmış. Bizim gibi bazı aileler aldıkları eşekleri 3-4 ay bağa gidip gelmek için kullanırlar, sonra tanıdık bir köylüye verirlermiş. Onlarda bu eşeklerle eşek sahibine kira olarak haftada bir gün odun getiriverirmiş. Diğer günlerde eşeğin gücünden kendileri yararlanırlarmış. Veyahut pazara odun getirip satarak parasını kendileri almış.

Komşumuz Suat'la beraber büyük dedesinin eşeğiyle Suat'lara geldiği günler ağaca bağlı eşeği çözüp onunla sokak sokak dolaşmayı severdik. Sarı Dede'nin eşeğini çalıp sokak sokak çok gezdik.

Bundan başka bizi eşeklerle odun getiren veya Kürt Köyünden her hafta Kürt Suyu getiren köylülerin eşekleri yükten kurtulunca onlara binip kentin dışına dek gitmek en büyük zevkimizdi.

Eşek konusu böyle.

Bundan başka;

Bizim üç ev ötemizde Takmak'ların Şerafettin Ağabey'in atı vardı. Onun ata binip atı şaha kaldırmasını tüm mahalle çocuklarıyla birlikte izlerdik.

300-400 Metre ötemizdeki Vesikasız'ın oğlu bizim sokaktan her geçişin de evimizin merdivenine yanaşıp beni kesinlikle atın terkesine alırdı. At arabacılık yapan Afyonlu Üsen arabacılığı bırakmasına karşın 8-10 yıl özel zevki için binek atı besledi. Bu zevki 1970'li yılların ortalarına dek sürdü. Takım elbiselerini giyer, atını hazırlar, Ankara Asfaltından Dikilitaş'a oradan da Yüzbeşevler'i dolaşırdı.

Onun en büyük mutluluğu bu idi.

O yıllar ne dış alımdan alınan hayvanlar, ne de petshoplar vardı.

Mezbaha yeni tabakhanenin başlangıcının kuzeydoğu yönünde idi. 1950'lere hatta 1960'lara dek biz oraya köpek eniği tutmaya giderdik. Mezbahanın çevresinde artık et ve kemik bol olduğundan köpekte bol olurdu. Her senede oradaki köpekler bol bol yavrularlardı. Yavruların içinde gözümüze kestirdiğimizi süttten kesilinceye dek her gün gider gider izlerdik.

Günü gelince çoğunlukla çalardık. Bazen de mezbaha bekçisinden isterdik.

Arkadaşlarla sözleşirdik.

'Hadi Ganareye Köpek dutmaya gidem' derdik.

Elimizde köpek eniği ile döndüğümüzde bazı evlerde fatarna kopardı. Bizim eve köpek eniği getirdiğimde benden çok evin diğer bireyleri sevinirdi. Sonunda ne olursa olurdu. Birkaç gün veya birkaç hafta sonra köpek eniği evden yok olurdu.

Benim özencim geçtiğinden köpek eniğinin evden savulduğunun farkına bile varmazdım.

Birkaç gün sonra;

"Köpeğim nerde" diye sorup ağlarsam.

"Ne bilelim biz... Köpeğe bakarak olan sensin" diye beni suçlardı.

Böylece köpek konusu bir dahaki seneye dek kapanmış olurdu. Kışagirirken 15-20 hindi alıp beslerdik. Hindileri sokaklarda ve tersliklerde gezdirmek benim görevim idi. Onları sokaklarda gezdirerek yemlemek benim için en büyük mutluluktu.

Bahçemizin bir kenarındaki kümeste tavuklar hiçbir zaman eksik olmazdı. 1- Nalbant Tekçorap'tan 2- Ayvallar'ın Mustafa Amcanın oğlanlarından 3- Şu andaki Pancar İş Hanının bulunduğu yerdeki Gençler Birliğinin ocakçısından 20 kuruşa güvercin alıp beslerdim. Güvercinler hep kaçardı. Yeniden aynı güvercini fark etmeden yeniden 20 kuruşa almışım. Bunu birinde fark ettim. Gittim. Güvercinlere baktım. Bana satılan güvercini tanıdım.

"Ver bakalım bu benim güvercinim" dedim.

"Kaçırmasaydın... Biz çektirdiğimiz başkasının güvercinleri bile vermeyiz" dedi.

Güvercinimi vermedi. Biraz ağlar gibi yaptım. Bu kez benim güvercinimi bana 10

gün için kurtuldu. Ta ki Uşak'ın doğal yaşantısının bozulduğu 1970'li yıllara dek.

1970 yılından önce evimizin güneye bakan bağdadi duvarından dökülen sıvaların arasına yerleşen yüzlerce serçelerin cıvıltısından, çatıda tüneyen onlarca güvercinin sesinden her evin kümesinde bulunan birkaç horozların arka arkaya ötüşünden oluşan armonik seslerle güne merhaba derdik.

Ben sabah güneşi ile başlayan bu seslerdeki armoniyi sizlere anlatayım mı?

O doğal bir müzikti. Müzik anlatılmaz ki... Nasıl anlatayım.

Müzik duyulur.

Biz doğadaki doğal seslerden oluşan bu müziği çok dinledik.

Evimiz ve çevresi Uşak'ın doğal yapısındaki doğal orkestralardan biri idi.

Her şeyin belirli dönemlerde modası olar ya... 1960 öncesi Uşak'ta Ada Tavşanı besleme döngüsü yeniden geldi.

İki tavşan buldum, beslemeye başladım. Yavruladılar. Yavrularını ve kediler ya da köpekler kapıyordu. Bir bakıyordum. Canlı koşmaya başlayan tavşan yavrusunu ölü buluyordum.

Erkek tavşanda yavruları boğarmış.

Anne tavşan bahçeyi oyup oyuklara yavrularını saklamaya başladı. Yaptığı yuvayı o denli oymuş ki yaşlı komşumuzun kümesine dek uzanmış. Kümesinden yumurtaları sabahın kör karanlığında almaya giden komşu nine tavşanın karanlıkta parlayan gözlerini kümesini cinler bastı sanmış. Bir süre sonra göçmen şivesi ile;

"A be kuzim... Beni korkittiniz. Kümese giremez, yumurta yiyemez oldim. Bakın bunun bir çaresine..." dedi.

Kasap Rıza (Babası Kasap olduğu için adı Kasap Rıza) çok meraklanıyordu.

Ada Tavşanı da bulamıyordu.

Götürdüm tavşanları ona verdim.

Annesinden gizli bir süre de tavşanları o besledi.

Uşak'ta tavşan edi yemek yaygın değildir. Av tavşanı belki ama hele ada tavşanını kesip yemek hiç yaygın değildi. Annesi bir gün komşularının dolduruşu ile *"Götür bunu nereye götürürsen götür"* demiş.

Kasap Rıza kasaplığının verdiği beceri ile

"Kesip yemeyi önermiş"

anası;

"Uğursuzluk getirirmiş bu... Ne beslettiririm, ne de etini yedirttiririm." Deyip bir gün tavşanları sokağa bırakıvermiş.

Tavşanlar önde çocuklar arkada bahçe bahçe, sokak sokak kentin dışına ulaşmışlar.

Sanırım orada kurda kuşa yem olmuşlardır.

Doğanın yasaları kendi döngüsü içinde sürüyor.

Tavşan konusu da böylelikle kapanmış oldu.

Amcamlar soğuk demirci idi. Bana köşebent demirinden kocaman bir akvaryum yapıverdiler. O zamanlar ne silikon vardı. Ne de alüminyum profil. Şeker fabrikasından kırmızı balık getirttim. Onları bu akvaryumda uzun süre besledim.

Uşak'ta birkaç kahvenin önündeki parkta, biriside kahvenin içinde, üç hamamın üçünün girişinde, Zincirli Caminin yanındaki bahçesinde, bazı evlerin bahçelerinde havuzlar vardı.

Bu havuzların fiskiyelerinin sularında pinpon topları, havuzların içinde kırmızı balıklar yüzerdi. Bu balıklar çok soğuk sulara da yaşardı. 1950'li yıllarda bir kış zincirli caminin yanındaki havuzun suyu üstten 10-15 cm buz kalınlığında buz tutmuştu. Derinliği 1,5-2 metreye yaklaşan bu havuzun üzerindeki buzda yürüyüp geçmişim. Geçerken donmuş kısmın altındaki balıklar yüzüyorlardı. Bir tanesi hareketsiz orada duruyordu. Birkaç gün sonra havalar biraz ısınınca arkadaşlarla havuzun üzerindeki buzdu kırdık. Buzun arasında

kalan donmuş balığı buz parçası ile birlikte sokak sokak dolaştırdık.

Hayvanlar üzerine yaşanmış daha birçok öykü anlatabilirim. Konuyu uzatmak istemiyorum. Ama bu öyküyü de anlatmadan geçemeyeceğim.

Alın size hayvan sevgisini içeren ilginç bir öykü daha;

A'CAM... NO'LUR ACIK BEKLEVE...

Karşı komşumuzun evleri köşe başında tek katlı idi. Her iki sokakta da kapısı vardı. Evin sofasının önü açık bahçeye bakıyordu. Bizim eve bakan kapısı çok büyük ve iki kanatlı idi. Kapının iki kanadı açılınca bahçeye öküz arabası girebiliyordu. Ortakçılarının öküzleri yoktu. Dombayları vardı. Ben dombayların bakışlarından çok korkardım. Öküz arabasına binmeyi çok sevmeme karşın hasat sonrası komşumuza gelen arabaya dombay koşulduğu için binemezdim.

Komşumuz hasat sonralarında ürün hakları gelince bir iki koyun alıp beslerlerdi. Babaları yoktu. İki oğlan anneleri ile oturuyorlardı. Oğlanlar evlendiler. Çocukları oldu. Ben 16-17 yaşlarımda iken bu evin ilk torunu 5-6 yaşlarına geldi. Torunun babasının akşamları kahvehane alışkanlığı vardı. Amca akşamları evde olurdu.

O yıl hasattan sonra onlara küçük bir kuzu geldi. Kuzu eve girerken gördüm. Bende kuzunun arkasından eve girdim. Girerken de söze başladım.

"Bu kuzu pek güzelmiş... Kimin bu kuzu" deyi konuşmamı sürdürürken herkesten önce evin torunu Uğur söze başladı.

"Benim, Benim o kuzu..." diyerek kuzunun boynuna sarıldı.

Her akşam ya biz onlarda ya da onlar bizde olurduk.

Eve geldim. *"Uğur'a kuzu alınmış bu akşam onlara gidelim de Uğur'u biraz konuşuralım"* dedim.

Akşam yemeğinden sonra onlara geçtik. Yanımızda da akşam yediğimiz karpuzun kabuklarını götürdük.

Kapılarını çaldık. Herkesten önce kapıyı Uğur açtı. *"Benim kuzum va bakaaaaaammmmmmmm...."* Deyip söze başlayınca, *"Bizde onu görmeye geldik. Ona karpuz kabuğu getirdik"* dedim. Uğur'un sevinci daha da arttı. Elimizdeki kabukları alıp koşarak kuzunun yanına gitti.

Biz de geçip sofaya oturduk. Önü açık sofadan kuzuyu ve Uğur'u seyrediyoruz.

Bir süre sonra Uğur yanımıza geldi.

Ben; *"Bu kuzunun kuyruğunu ben kurbanaya dek bekleyemem. Açık kuzunun kuyruğundan koparıp yiyiversem"* dedim.

Uğur hemen;

"Ben kuzumun kuyruğunu kestirip yedirtmem" diye atıldı.

Sofada 8-10 kişi varız. Söyleşi hep kuzu üzerine sürüyor. Kuzu sözcüğü geçince Uğur hemen lafa karışıyor. Saat epey ilerledi. Saat gecenin 10'u veya 11'i oldu. Uğur'un uykusu çoktan geldi. Ara sıra uyukluyordu. Uğur'un uyuklamasını gördüğüm an ben "kuzu" diye söze başlıyorum. Sözümü bitirmeden Uğur hemen uyanıp söze karışıyor.

En sonunda "Babam geldi mi" diye sordu. Başı öne düştü. Yeniden uyudu.

Bir iki dakika sonra ben yeniden "kuzu" diye söze başlarken annesinin kucağından sürünerek indi. Amcasının boynuna sarılıp *"A'cam.... (amcam) No'lur guzumu açık bekleve de acıcık uyuverem"* demez mi.

Aldım Uğur'u kucağıma;

"Söz... Söz... Kuzuna bir şey yapmayacağım. Hiç kimseye de hiçbir şey yaptırmayacağım. Sen hiç merak etme kuzunun kuyruğunu falan da kestirmeyeceğim" dedim.

Uğur beni dinleyemedi. Sözümü bitirmeden kucağımda çoktan uyumuştü. Her gece en geç saat sekizde uyuyan Uğur kuzu sevdasına veya kuzunun kuyruğu kesilecek korkusuna gecenin 11'ine dek uyuyamamıştı.

Bu da yüzlerce Uşaklı çocuktan biri olan Uğur ile kuzusunun yks.
İşte böyle. Hayvanlar büyük küçük Uşaklının yaşıntısının bir parçası idi.
Zaman zaman da oyuncakları...
Ben kendi yaşıntımdan ve yaşıadıklarımđan birkaç örnek anlattım.
Kendi bildiklerinizi de siz anlatır mısınız?

BAYRAM KAVRAMI VE UŞAK'TA ESKİ BAYRAMLAR

Dilimizde yığınla sözcüğün anlam içerdiğini aşan söz dizileri vardır. Bunlardan bayram üzerine olanlardan bazıları;

"Nerede o bayramlar!..."
"Bayramsa bayram... eee...,
"Deliye her gün bayram..., " gibi.

Bu söz dizilerinin içeriği ne olursa olsun toplumumuzda bayramın ayrı bir yeri vardır. Bayram sözcüğü muştudur, mutluluktur. Geç gelen erkek çocuğa "Bayram," ismi verilir.

Görkemli geçen törenlere, şöenlere, düğünlere *"Bayram gibiydi..., " denir. Giyiniş süsleniş sokağa çıkan kişiye "Ne o... Hayrola. Bayrama mı gidiyorsun" diye seslenilir. Bayram üzerine usunuza gelen diğer söz dizilerini sizler anımsayın. Ben bayram çeşitlerini anlatayım.*

Bayramlar üç çeşittir.

- 1- Dini Bayramlar.
- 2- Ulusal Bayramlar.
- 3- Yerel Bayramlar.

DİNİ BAYRAMLAR

Dini Bayramlar iki tanedir. Şeker Bayramı ve Kurban Bayramı. Şeker Bayramı ve Kurban Bayramının doğuş nedenlerini herkes biliyor. Ben bu bayramların Uşak'ta kutlama ve yaşama biçimlerini anlatayım. Bayramların diğer yönleri bu yapıtın konusu değil.

1960 öncesi küçük büyük kime olursa olsun giysiler ve ayakkabılar bayram için alınırdı.

Gerekçelerini de;
"Bayramdan önce alalımda bayramda giysin. Ondan sonra da dura koysun. Okula giderken giyer,"

"Bayrama alalımda ondan sonra da(.....)nın düğününe de giyer,"

"Bayrama alalımda saklayalım. Kurbanı da giysin. Ondan sonra okula hazır olur "

Bu söylemlerle dile getirirlerdi..

Sonuç olarak ayakkabı da alınsa, giysi de dikilse, öncelik bayramlarındı.

Ardından sıradaki soruna çözüm olmuş olurdu.

Çünkü ayakkabılar ve giysiler ölçü ile özel olarak dikilirdi.

Hemen gidip satıcıdan beğenip alıp giyemezdin.

Dikilmesi için zaman, alınması için para gerekli idi.

Şimdi öylemi. Hazır giysi ve ayakkabı satanların yanında çarşıda pazarda;
"Karıştır!... Karıştır!..... Ne alırsan (... ..)TL,"cılardan geçilmiyor.

Gelişmiş ülkelerce tekstil üretimi bizim gibi emek ucuz ülkelere bırakılınca üreticiler dış satımdan arta kalan ürünlerini iç pazarda en düşük değere bizlere satıyorlar. Bu da gelişmekte olan ülkemizde giysilerin eskiye oranla bayramlık olma özelliğini çoktan yitirdi. Artık gelir durumu ne olursa olsun her kesim kendi ekonomik durumuna göre yılın her döneminde giysileri çeşit çeşit, ayakkabılar çifte çifte alabiliyor.

Eskiden giysilerin "Bayramlık," diye adı da vardı, tadı da?

1980 den bu yana "Bu benim bayramlık ayakkabım," diyerek ayakkabısı ile yatan çocuk var mı acaba?

1960 tan önce Uşak'ta veya ülkemizin herhangi bir köşesinde bayramlık ayakkabısı ile en az bir kez yatmayan çocuk yoktu. Çünkü o dönemde çarşıda hazır ayakkabı kolay kolay bulunmazdı. Ölçü alınarak, özel olarak dikilirdi. Özel olarak dikilen ayakkabıyı giymeden önce sevgiyle yatacasına yatarydın. Bayramlık ayakkabının adı da tadı da başkaydı.

Konfeksiyon sözcüğü konuşma dilimize sözcük olarak bile getirmemişti. Büyükler söze başlarken "Bizim zamanımızda," diye söze başlarlar.

Ben de söze öyle başlayıp bizim çocukluğumuzdaki bayramların her şeyi ile bayram olduğunu söyleyelim.

Şu anda Bornova Merkezde oturuyorum. Kenar mahallelerden bayramlarda çocuklar gelip kapımızı çalarak elimizi öpüyorlar.

Ramazan Bayramının diğer adı Şeker Bayramı. Bayramlaşmaya gelen bu çocuklara şeker verdiğimiz oluyor. Çocukların içinden büyük bir bölümü daha apartmandan çıkmadan şekerleri merdivenlere atıveriyorlar.

Şekerin kenar mahallelerden bayramlaşmak için gelen çocukların yanında bile değeri yok.

Biz çocukken Uşak'ta el öpünce mendil verirlerdi. Mendilin içinden bazen şeker çıkardı. Bazen de para.

Bayram bizim için büyükleri ziyaret etmektir.

Bayram el öpmek. Mendil, şeker veya para toplamaktır.

Bayram bayramlık giysileri giymektir.

Bayram sevinçti, mutluluktu.

Bayram beşiklere binmektir.

Ben yaşıamımın büyük bir bölümünü dört, beş kuşak birlikte yaşadım.
Yaşıantımın büyük bir kesiti üç kuşak bir arada geçti.
Anneannem 1976 da 92 yaşında ışık oldu uçu. Yaşıantisına nokta kondu.

Her bayram, önce hamama gider yıkanır paklanır bayram günü erkenden gelecekler için yemek yapılacaksa yemekleri hazırlamada üzerine düşen görevi yerine getirirdi. Sonra giyinir kuşanır gelecekleri beklemeye başlardı. Maketin köşesine oturarak gelecek olanların yolunu gözlerdi. Dostlar, akrabalar akın akın bize gelirlerdi.

Gelen kişi değil, aile sayısı yüze yaklaşırdı. Bir bayram gelen aileleri teker teker saydım. Yetmiş çoktan geçmişti. Gelenler epey olmuş, nerede ise yüzü bulacak dedim.

Anneannem konuşmamı duydu. Şöyle bir düşündü. Havaya doğru baktı. Gözlerini kırıp, dudaklarını kırırdattı. Parmakları ile saydı.

"Bulur bulur. Yüzü geçer bile. Daha şunlar şunlar, şunlar gelmedi," diye sıraladı.
Dediği de doğru çıktı.
Çünkü bayram büyükleri ziyaret etmekte.

Bizler gelenleri karşılar, boşluk bulursak bir koşu gereken yerlere bizde ziyarete gidip geliverirdik.

On, oniki yaşındaki küçük çocuklar için ise bayram kesinlikle beşiklere binmekti. Anne ve babaları büyüklerinden "*çocuğu bi beşiklere götürelim*", diye izin alırlardı.

Uşak'ta ki Bayram Yerleri denilen yerler vardı.

Kurban Bayramında da olsa Şeker Bayramında da olsa "Bayram yeri," diye isimlendirilen yerler beşiklerle donanırdı.

1954 yılına dek Bayram Yeri şu andaki Ulu Camiinin batı yönündeki Cumhuriyet Meydanına kurulurdu. Buraya Teldeki Teyyare, Nenni Beşik, Cıngırık, Dönme Beşik, Atlı Beşikle, Halkacılar, Daş Helvacılar, Baloncular, Muhallebiciler, Boş Yok ...Boşa Para Yok'cular, Saç vurmacılarla dolardı.

Sonradan "Orman Parkı" dediğimiz şu andaki Pazar yerine taşındı.

Cumhuriyet Meydanı Orman Parkından Küçük olmasına karşın Cumhuriyet Meydanındaki bayramın yerini hiçbir şey, hiçbir yer tutmadı. Çünkü o dönemde biz bayram çocuğu idik.

Sonradan Uşak'a Uçan sandalyeler, büyük dönme dolaplar geldi.

Gelenler Luna Parka dönüştü.

Luna Parklar bayram dışında da gelmeye başladı.

Artık eski bayramların gerçekten tadı kalmadı.

Eskiden bayramlar bayramdan bayramaydı.

Günümüzde luna parklar her zaman oldu.

Kurtuluş bayramlarında tüm esnaf kurtuluşları kendi mesleklerini anlatan arabalarla törene katılıyorlardı.

Kurtuluş bayramları ve yerel bayramlarında tadı kalmadı...
Belki de bize öyle geliyor...

BAYRAM OYUNCAKLARI

TELDEKİ TAYYARE

Teldeki Tayyare; Şu andaki Cumhuriyet Meydanının kuzey yönünde yola paralel boydan boya uzanan iki direk arasındaki teldeki uçaktı. Telin üzerine gövdesinden bir demir ve demirin makara ile tele takılabilen tayyare asılırdı. Tayyarenin kanat uzunluğu 1,5 m yi bulurdu. Alanın yukarı yönünde, direğin yanındaki merdivenlerden çıkan çocukları görevli birisi tele taktığı tayyareyi ata biner gibi bindirirdi. Tayyarenin kuyruğuna doğru oturan çocuk ayaklarının kanatların üzerinden sallardı. İki eliyle sıkı sıkıya tele asılı olan demire sarılırdı.

Tayyareyi görevli bırakıverirdi. 40-50 metre uzunluğundaki hafif eğimli tel üzerindeki makara dönerek giderdi. Tayyarenin üzerinde oturup sıkı sıkıya demire sarılan çocuk uğma duygusunu yaşırdı. Bu tayyareye binen çocuklar 3-5 yaşlarında ise. veya daha büyük olup ta korkusunu aşamamıŐsa görevli çocuğu belinden tutup 40-50 metrelik yolu birlikte yürüyerek ona uğma duygusu yaşıtırdı. Olası bir acı sonucu da önlemiş olurdu.

Kendisi telin üzerinde kayarak uğma duygusuna kapılan çocuğu sonundaki görevli bitiş noktasından önce belinden yakalardı.

Tayyarenin burnunun telin sonundaki direğe bağlı olan saman çuvalına çarpmasını önlerdi. BitiŐteki görevli yakalayamazsa tayyare saman çuvalına çarpardı.O an İnsanın iç organları sallanırdı.

Yürekli olanlar telin sonundaki görevliye bağırırlardı.

"Beni tutma!.. Beni tutma!.. Teyyarem çarparak dursun," derelerdi.Ben demezdim. Bir kez dedim. İç organlarımın sallanıp yer deđiŐtirdiđini duyumsadım.

Bu oyuncağa 10-12 yaŐından küçük çocuklar binerdi. Bende çok bindim. Bir biniŐ

10 kuruŐtu. 50 kuruş verip, bir de cabası olmak üzeri altı kez binerdik.Akşama doğru paramız bitince yeniden gelip binmek isterdik.Görevliler yorulmuş olurdu. Tayyareye binmiş olan çocukların boş tahta tayyarelerini alıp telin baŐlangıç noktasına götürürdük.

Beş kez götürünce altıncıya kendimiz binerdik.

Tayyareleri taŐırken yorulurduk ama bedavaya binerken kendimizi dinlenmiş sayardık.

Teldeki tayyare Bayram Yeri buradan taŐınınca diğer yerlere nedense kurulmadı.

1960 sonrası da UŞak'ta hiçbir çocuk teldeki bu tayyareye bizim gibi ne paralı ne de parasız binemedi.

CINGIRIK

İsmini belki de ilk kez duyuyorsunuz. O nedenle cıngırığı anlatayım. Ne olduğunu yakından tanıyın.

Cıngırık çocuk bahçelerindeki tahtaravellidir. Bunu da nenni beşik gibi sevmezdim. Birde cıngırığın başka bir çeşidi vardı. Onu hem sever, hem de binerdim.

Sevdiğim cıngmk şöyle yapılırdı;

Dört beş metre boyundaki bir sıruk tam orta noktasından 5-6 cm çapında 7-8 cm derinliğinde oyulurdu. Birbuçuk metreye yakın bir sırıgın ucu 4-5 cm kalınlığında inceltilerek 60-70 cm si toprağa gömülerek taşlarla pekiştirilip sallanması önlenirdi. Uzunca sıruk ortasındaki oyuktan bunun inceltilen ucuna takılırdı. Takılmadan önce oyuk yerine gaz yağı dökülüp meşe kömürü konurdu. Çocuklar bu uzun sırıgın ucundan karınlarından asılarak ağırlık oluştururlardı. Elleri ile sıkıca tutunurlardı. Yönleri birbirlerine göre ters olan çocuklar ayaklarını yere vurarak dönme hareketine başlardı. Çocukların ağırlıkları eşit ise karınlarından yeterince sırığa sallanabildilerse birde eş zamanlı ayaklarını yere vurabiliyorlarsa cıngırağa binmeye doyum olmazdı. Çünkü ayaklar bir vuruşta bir turdan fazla dönebilirdin.

Ortadaki oyuğa yeterince kömür ve gaz yağı kondu ise cıngırağın kağını gıcirtısına benzeyen sesi birkaç sokak öteye dek uzanırdı.

Mutluluk bir yerde uyumluluk değil mi...

Birde bu işe her yönüyle kendin başarısın mutluluğun tadına doyum olur mu?.. Ebek'te Dovala çeşmesine yakın bir yerde birisi evlerinin bahçesine bu cıngıraktan kurmuştu. Bayram dışında da paralı bazen de parasız çocukları cıngırağa bindirirdi. O yaparda ben yapamaz mıyım deyip bende evimizin bahçesine cıngırık kurdum. 11-12 yaşlarımda mahalledeki çocukları topladım. Bir süre zevkle bindik. Sonra usandık.

Bayramlardaki cıngıraklar daha zevkli idi.

Onlara sıra bekleyerek biniyorduk. Bayramdan bayrama biniyorduk.

Bu cıngırık her gün bizimdi. Başında da binmek için o denli çocuk toplanmıyordu. Bir süre sonra da cıngırığı söküp attım.

Yaşam paylaştığın an güzel oluyor.

IRLANGEÇ=NENNİ BEŞİK = SALINCAK

Bu beşiğe ben hiç binmezdim. Şu anda çocuk bahçelerinde üçer, dörder kişinin karşılıklı oturarak sallandıkları beşiklerdi. Buna daha çok kızlar binerdi. Bana biraz çocuksu gelirdi. Hem de uykumu getirirdi.

Belki ismini buradan almıştı.

DÖNME BEŞİK

Dönme beşik günümüzde lunaparklarda olan dönme dolaplarının dört sepetli olanı idi. Bunun her yeri tahtadandı. Çocukların yaşına ve kilosuna göre karşılıklı ikişer veya üçer kişiden dört veya altı kişi otururdu. Görevli sepetlerden birini doldurduktan sonra sıradakini boş bırakır üçüncüye geçirdi. İkinci ve dördüncü sepetler sonradan dolardı. Sırada beklerken

sürekli arkaya geçip beşiğin ilk sepetine binmeye çalışırdım. Böylece diğer sepetler doluncaya dek tepede beklerdik. Sepetler dolunca görevlilerden biri asılıp döndürürdü. 4-5 kez dönünce de sıramız biterdi. Görevli gene eliyle tutarak, tutamazsa asılıp sallanarak sepetleri durdururdu. Akşam üzerleri binersek görevli "Bu da cabası," diye bağırarak birkaç kez daha döndürürdü. Beşiklere binecek çocukların ilgisini çekmeye çalışırdı. Daha olmazsa sepetlerin içinden biz bağırırdık. "Cabası yok mu..." "Cabası yok mu..." derdik.

Onunda neşeli bir anına geldi ise "Bu cabası..." "Bu da benden....."

"Bu da dedesinin hatırına..." diye sıralayıp giderdi.

Uşak'ta bayramlarda dört sepetli Dönme Beşiklere, daha büyük yaşlarımda daha büyük kentlerde, lunaparklarda ki Dönme Dolaplara bindim. Aynı tadı alamadım. Dönme beşiklerin elle çevrilmelerine karşın rüzgarın hızı bana bunlarda daha fazla gelirdi.

Elle çevirirken hızlandıkça tahtaların çıkardığı gıcırtilar müzik gibiydi.

Lunaparklarda kulaklarımızı patlatan müziğe hiç benzemezdi.

SÜRME BEŞİK

Çocuk bahçelerindeki salıncakların daha yüksek, daha büyük oranlarının adı Uşak'ta Sürme Beşik' Bunlarda zincir yerine urgan vardı. Urganların asıldığı yükseklik 5-6 metreyi bulurdu. Parklardaki salıncaklar gibi ikisi üçü yan yana dizilmişti. Bunda oturarak ta sallanılmazdı. Karşılıklı iki kişi dikilerek sallanırdı. Oturma tahtası bunlarda 1 m kare ye yakındı. 5-6 metre yükseklikteki sırığa takılı olan, kamyoncuların yük sarınca halatlarını sıkıştırmakta kullandıkları toyokaya bağlanmış olduğu sırığın arasına gaz yağı döküp meşe kömürü sıkıştırırlardı. Sallandıkça çıkan kağı gıcırıtısı sesi üç beş sokak öteden duyulurdu.

O günün koşullarına göre bu salıncakların (Sürme Beşiklerin) ana malzemesi sırık ve urgandı.

Bu beşiklere binen kişiler tabanlarının ortası ile oturma tahtasının kenarına basarlar, iki elleri ile yanlardaki urganlara sıkıca tutunurlardı. Yüzleri birbirlerine dönük olurdu. Aşağıya doğru inen dizlerini bükerek yukarıya doğru çıkan ayakları ile bastığı tahtaya itme hareketi verirdi.

Karşılıklı uyum içinde bu hareketler sonucu salınım açısı 180 dereceye yaklaşırdı. Uzaktan izleyenler urganların bağlı bulunduğu yatay sırığın etrafında dönecek gibi algılardı. Bu anda salınım hareketlerinin sonunda halatlarda bir boşluk doğardı. Bu salınan kişinin başarısının veya korkusunu getirirdi.

Sürme Beşik erkeklerin bindiği bir beşiktir. Bayanlardan yürekli ve pantolonlu olanlar binebilirdi. Erkeklerden de 17-18 yaşını aşanlar binerdi. Bu konuda kendisini başarılı bulanlardan 40-50 yaş üzerindekiilerden de binenler de olurdu. Urganlarda boşluk yaratabilme, salınım hareketlerinde ses çıkartanı, salınırken tahtanın üzerinde ters dönerek boşluğa atlama büyük bir beceri idi.

Bu beşikler bayram yeri Cumhuriyet Meydanında iken stadyumdan önceki boşlukta kuruluyordu. Bunlar için geniş alanlar gerekiyordu.

1954'ten sonra Bayram Yeri o zamanki Orman Parkına, günümüzdeki Pazar yerine taşındı.

O yıllarda Nuri Şeker Caddesinin sağı solu boştu. Caddenin sağ tarafına beşiklerin tümü kurulurken, sürme beşikler için daha geniş alan gerektirdiğinden şu andaki Emniyet

Müdürlüğü binasından önceki boş arsalara kuruluyordu.

Burada bulunan beş-altı sürme beşikte salınarlarda özgünce salınabiliyordu.

Bayramlar bir yerde özgürlük değil mi?..

**BAYRAM BEŞİKLERİNDEN
LUNA PARKLARA. . .**

1955 lerden önce Cumhuriyet Meydanına kurulan bayram beşikleri daha sonra şu andaki pazar yerinde bulunan Orman Parkının kenarına taşındı. Bir ara beşiklerin bir bölümü orada kalırken Sürme Beşik denilen Halk Kitaplığının bulunduğu yerdeki boş arsalarda kuruldu. Bir süre sonra da orman parkının kenarında bulunan beşiklerin yanına Uşak dışındaki kişilerin getirdiği zincirli dönen sandalyelerin gelmesiyle birlikte Uşak'taki bayram beşiklerine elektrik enerjiside katılmış oldu. Daha önceleri bayram yerine kurulan oyuncaklar, ya binenlerin ya da dışarıdan birisinin gücü ile hareket kazanıyordu.

1960'lara doğru motor gücü ile hareket eden zincirli sandalyelere önce dönme dolaplar, sonra da diğerleri katıldı.

Bu yıllardan sonra bayram yerlerine önce elle döndürülen dörtlü dönme dolaplar, sonra teker teker diğerleri kurulmaz oldu.

Bu dönemden sonra bayram yerlerinin ismi de değişti.

1960 öncesi çocuklar "*bayram yerine gidiyoruz,*" derlerdi.

Sonraları bu söylem "*Luna Parka Gidiyoruz,*" a dönüştü.

Böylece büyük kentlerde kurulan Luna Parkların küçük bir örneği Uşak'lıda gördü.

Bu dönemden sonra Uşak'ta beşikler salt bayramlarda kurulurken Luna Parklar soğuk kış aylarının dışında da bayram seyren düşünülmeden;

1-Esentepe ismi verilen kapalı spor salonunun kuzeyinde kalan Ankara asfaltının diğer yanındaki tepede,

2-Şu andaki meteoroloji istasyonu binasının bulunduğu boş arsada,

3-Ankara ve Çivril asfaltının arasında kalan üçgen alandaki boş arsalar,

4-Bu üçgenin daha ilerisindeki boş arsalar farklı zamanlarda farklı şekilde bayramlar dışında da kurulmaya başladı.

Luna Parkların gelişiyle bayram dışında kurulan bu beşiklerin tadı bayram beşikleri gibi sürgit olmadı.

Bizler çocukluğumuzda dörtlü tahta dönme dolaplara binerdik.

Bizim bindiğimiz dörtlü tahta dönme dolaplarının dönüşünde çıkardığı tahtanın çeşitli tonlardaki gıcirtısı bize müzik gibi gelirdi.

O sesler tahtanın verdiği çeşitli tonlardaki melodiler bütünü idi.

Başlı başına bir parkisyondur.

Bu bize günümüzde Luna Parkların yayınladığı yüksek düzeydeki tempolu müzikten daha tatlı gelirdi.

Yanımdaki arkadaşarımla konuşabilir, birbirimizin sevinçten kahkahalarımızı, korkudan çığlıklarımızı rahatlıkla işitirdik.

Günümüz Luna Parklarındaki gibi efek olarak üretilen yapay çığlıklara ve kahkahalara gerek kalmazdı.

Şimdiki çocuklar Luna Parklardaki yüksek düzeyli yapay seslerden birbirlerini duyamıyorlar.

Gene de onu seviyorlar.

Herşey değişiyor.

Herşey kendi içinde ve çağında güzel oluyor.

Yinede alışmak, yenede güzeli yakalamak kolay mı?...

Yeniye ve yeniliğe alışamayanların birbirlerinin bekçilerin öyküsünü bundan sonra okuyacaksınız.

**GECE BEKÇİLERİNİN
ZİNCİRLİ SANDALYELERDEKİ
MUTLULUKLARI**

1960 öncesi gezmek için İzmir'e Fuara gitmeye karar verenler aylar önceden hazırlıklara başlardı.

"Biz seneye İzmir'e Fuara gideceğiz," diyenler olurdu.

İzmir'e gitmek, fuarı görmek Uşaklı için büyük bir farklılıktı. Bizim ailemizin bir bölümü İzmir'de oturduğundan İzmir'e gitmek bizim için sürekli yapılan bir işti.

Ben ilkokul öncesi 6-7 yaşlarımda *"Ben 22 defa İzmir'e gittim,"* diye övünürdüm. Bu denli İzmir'e gitmemize karşın bizde günler öncesinden hazırlığa başlardık.

Hiçbir şey yapmasak götüreceğimiz eşyaları düşünürdük.

Ben gelirken getireceğim gazoz kapaklarını düşünürdüm. fuardaki yerli yabancı katılımcıların dağıtacağı tanıtım kitapçıklarını toplamayı düşlerdim. Giderken trenin penceresinden atacağım gazeteleri ve kitapları hazırlardım. O günlerde gazete her eve giren bir araç değildi. Eski gazete gerekirse gazete alma olasılığı olan evler teker teker dolaşılır, *"Eski gazeteniz varsa bir tane verebilir misiniz? Annem gönderdi,"* denirdi. Kentlerde böyle olunca köylerde kasabalarda gazete ne arasın. Uşak'a da gazete trenle geldiğinden bir gün sonraki gazeteler günlük diye okunurdu.

Uşak'a ulaşım aracı salt trendi. Sabah saat 8 de trene binince akşam saat 8 de İzmir'de olurdun. 12 saat süren tren yolculuğunda 22 adet tünel geçerdin.

İzmir'den Uşak'a gelirken rampaları geçip 548 durağı denilen yere gelince tren şöyle bir durup soluklanırdı. Yokuşlarda fazlaca buhar tükettiğinden lokomotif orada saatlerce su alırdı. O durakta lokomotiflere su verecek düzenekler ve su depolarından başka hiçbir şey yoktu. Rampalarda tern insan hızından da az giderdi. Özellikle trenin hızının azaldığı yerlerde 10-12 yaşlarındaki çocuklar trenle birlikte sürekli koşarak

"Gazte at!..." Gazte at!..." Gazte at!..." diye bağırırlardı.

Bunları belki öğretmenlerine, belki büyüklerine götürüyorlardı.

Belki de köy odasından veya kahvede birisi okuyup topluca dinliyorlardı.

Eskimişte olsa gazetede ki haberlere susamışlardı.

Bende Uşak'tan İzmir'e giderken bu amaçla gazeteler biriktirirdim. İzmir'den Uşak'a gelirkende gazetelerle birlikte fuarda bulunabildiğim her yerden tanıtım kitapçıkları alırdım.

Bol bol *"Gazte at!..." Gazte at!..."* diyen çocuklara atardım.

Atılan gazeteleri çocuklar arkadaşlarından önce alabilmek için dere tepe yuvarlandıkları olurdu.

Eski bir gazete için bu denli koşturan çocukların yanında büyükler farklı mı olurdu.

Uşak'ta *"Fuara gitmek için 'Bilmem kim,' kazanını satmış,"* denirdi. Buradaki *"bilmem kim"* yerine isim verileceği zaman ismin yer yer değiştiği olurdu.

Fuara gitmek için kazanını satan kişilerin çıkarda ayaklarına dek gelen fuarın küçük bir parçası olan Luna Parktan yararlanmaya giden insanlar olmaz mı... Luna Parkların küçük bir parçalarının Uşak'a

gelmesinden önce Uşak'a zincirli uçan sandalyeler geldi.Bu yıllarda da büyükler "*Çocuğu uçan sandalyelere bindireceğim,*" diyerek çocuklarından önce kendileri binmek için can atarlardı.3-5 yaşlarındaki çocuklarını değil 13-14 yaşlarındaki çocuklarını kucaklarına alıp uçan sandalyelere binmek isterlerdi. Görevliler engellemese bu kocaman çocukları kucaklarına alarak beraberce binerlerdi.

İçlerindeki çocuğu, çocukları aracılığıyla doyururlardı.

O günlerde sokakları bekleyen sokakları dolaşan gece bekçileri de vardı.

Bu bekçilerden ikisi gecenin kör karanlığında sokakları dolaşırken uçan sandalyelerin önünden geçmişler.

İçlerinden birisi bomboş uçan sandalyeleri göstererek ;

"Sadeç binem mi," demiş.

Yaklaşmışlar. İyice bakmışlar. Merdivenlerinden çıkmışlar. Toplanıp zincirleri dolanan sandalyeleri açmışlar.

Birbirinden uzak iki sandalyeye oturmuşlar. Bakmışlar çok güzel oluyor. Birbirlerine sormuşlar.

"Döneken nasıl oluyo ki..."

"Bilmem ..."

"Bi denesek."

"Nasıl denecemos..."

"Birimiz şarteli indirem. Koşup hemen binem. Bi bakıp bakam. Nasıl olcek."

Bir süre düşünmüşler. Arkasında da;

"Hadi bi deneyem," demişler.

Birisi belinden aşağıya sarkarak, ağır ağır sallanarak düzeneğin ortasındaki şartele yaklaşmaya çalışmış. Bir iki üç beş derken başaramamış. Sonra inmiş etrafından uzun bir sopa bulmuş. Gelmiş yerine oturmuş. Yeniden sallanma hareketlerini sürdürmüş.

Bu kez elinde sopa da olduğundan başarmış.

Şarteli indirebilmiş.

Şartelin inmesiyle zincirlerin ucundaki sandalyelerde dönmeye başlamış.

Zincirler döndükçe açılmış. Döndükçe açılmış.

Zincirler açıldıkça ikisininde içi dışına çıkmış. Midelerinde hiçbirşey kalmamış.

Birbirlerine bağıryorlarmış.

"Sadeç elekdireği kapa..."

Ötekide ona bağıryormuş.

"Sadeç elekdireği kapa,"

Ne mümkün. Şartel ortada. Kendileri havada.

Dön baba dön.

Dön baba dön.

Dön baba dön.

Buldukları yerden yerleşim alanından da uzak olduğundan seslerini duyanda olmamış. Bayılıp kalmışlar.

Halada dönüyorlarmış.

Sabah ezanına doğru işine veya camiye giden birisi dönen bu sandalyeleri görmüş.

Uçan sandalyelerin ikisinin üzerinde bekçilerin yarı bellerine kadar sarmış hareketsiz bedenlerinin havada uçtuklarını izlemiş. Bir farklılık olduğunu sezinyip onlara doğru koşmuş. Bakmış, bekçiler baygın.

Çıkmış şalterin bulunduğu yere, şarteli kapatmış.Sandalyeleri durdurmuş.

Bekçileri indirmiş.

Bekçileri götürdüğü yer dosdoğru hastane olmuş.
Her tutkunu bir bedeli var.
Yaşamlarında ilk kez uçan sandalyelere gecenin kör karanlığında binen bekçiler bedelini önce hastaneye giderek ödemişler.

Daha sonra nasıl ödediler bilmiyorum.
Belkide dilden dile dolaşan bu olay salt söylence. Ama 1960 larda bu söylenceyi birçok Uşaklının ağzından dinledim. Yitirilen ve kazanılan her değer için bir söylencesi vardır.
Ben burada yitirilen eski bayramlar üzerine (belkide kurgu olan) bir söylenceyi anlattım.
Yitirdiğimiz değerlerden bazılarını da siz anımsayın.
"Eski bayramlar güzeldi," demiyorum.
Herkesin kendi bayramı güzeldir.
Bayramları, güzellikleri ve çocukluğu yaşayabilmek ne güzel...

DİKİŞ MAKARASINDAN YAPILAN OYUNCAKLAR

TANK YAPMAK

Boş dikiş makarasının her iki kenarına çentikler açılır. Böylece dikiş makarasının yuvarlak kenarları dişli çark gibi olur. Sonra bu makaranın deliğine yeterli kalınlıkta ve sağlamlıkta iki kat lastik geçirilip düğümlenir. Makaranın diğer tarafına lastiğin içinden bütün bir kibrit çöpü veya küçük bir çıta geçirilir.

Sonra bu çöp döndürülerek makaranın içindeki lastik gerdirilir. İçindeki gerilmiş lastikli makara uzun çöp arkada olacak şekilde yere bırakılır. Bu haliyle makara düz yolda yürümekten öte tepelere bile tırmanabilir. Bazen önüne gelen toprak ve çakıl parçaları nedeniyle devrilir. İçindeki lastiğin kurgusu boşalmış ise devrilen makara bu kez başka yöne doğru yol alır.

Bu yol alış yeteneğiyle biz buna tank derdik.

Bu oyuncak tankımızın ne pili vardı, ne de bataryası.

TELEFON YAPMAK

Boşalmış bir kibrit kutusunu arka ortasından içine ulaşacak şekilde çivi ile delerdik. Bu delikten kalınca bir pamuk ipliğini geçirip, kibrit kutusunun içinde bu ipin ucunun yarım kibrit çöpü üzerinde düğümleyip sabitleştirirdik.

Sonra ipin diğer ucunu boş bir dikiş makarasının üzerine çok sıkı olmayacak şekilde bağlardık. Dikiş makarası ile kibrit kutusunun arasındaki ipin uzunluğu 10-15 metre olmalı idi.

Kibrit kutusunun bir arkadaşımıza verip kutuyu kulağına tutmasını sağladık. İpin makaranın üzerinde olan kısmını biraz tükürükleyip ıslatarak ipi gergince tutardık.

Belirli bir gerginlikten sonra makarayı ağır ağır çevirmeye başladık. Makara dönerken ıslak ipin çıkardığı tıkırtının iple yarattığı titreşim arkadaşımızın kulağındaki kibrit kutusunda yankılanarak daha artardı.

İpin gerginliğini ve makaranın dönme hareketini farklılaştırarak kendimize göre morsa alfabeti yarattık. Yarattığımız tıkırtılardan oluşan morsa da bir anlam verirdik.

Yaşamda her ses ve tıkırtı başlı başına bir anlam değerli ki...

TRİKO MAKİNESİ YAPMAK

Büyükçe bir dikiş makarasının dairesel bölümünün bir tarafına 4 veya 5 tane küçük çivi çakardık. Elimize aldığımız herhangi bir ipi makaranın boşluğundan geçirip çiviler

etrafında döndürerek uzatırdık. İpin uzayan kısmını tığ yardımı ile çiviler arasında dokuyarak makaranın deliğinin içinden aşağıya inen bölümün kaytan şekline dönüşmesini sağlardık.

Bazen makaranın üzerindeki ipin dokunacak bölümüne renkli küçük işleme boncukları dizerdik. İpi dokuyup kaytan şekline dönüştürürken boncukları da yeri geldikçe teker teker bırakarak kaytanın üzerinde boncuktan şekiller oluşmasını sağlardık.

Sonra da bu boncuklu kaytanlardan kolyeler, tespihler, bilezikler yapardık. Dokuduğumuz kaytandan yeni ürünler üretmek bizim yaratıcı zekamıza kalmıştı.

Sanayi ürünleri de yaratıcı zeka ve becerilerle yeni ürünlere dönüşüp çeşitlilik kazanmıyor mu...

OK YAPMAK

Boş makaranın bir tarafına asılınca iki kolu da yeteri kadar uzayacak herhangi bir lastik bağlardık. Makaranın içinden geçirdiğimiz uygun bir ağaç dalını ok yerine kullanarak makaranın içinden lastikle atılmasını sağlardık. Böylece özel bir silah yapmış olurduk.

Bizim de silahımız olmuş olurdu. Silah hiçbir zaman oyuncak olmamalı. Silahlarla oynanılmamalı.

Ama her konuda silahı elinde bulunduran kişi güçlü olmuyor mu?

Silah güç simgesi. Güçlü olmak çocuklarında en doğal hakkı.

Ama farklı şekilde.

UŞAKTA KULLANILAN SAAT ÇEŞİTLERİ

GÖLGE SAATI

1960 öncesi Uşak'ta herkeste kol saati her evde masa saati yoktu. Duvar saati pek azdı.

O günlerde saatler mekanikti. Bunun için bu saatleri belirli zaman dilimlerinde kurmak gerekiyordu.

Bizim evimizdeki eşyamız çevremizdekilerden biraz farklı idi. Ama bizimde duvar saatimiz yoktu.

Bir masa saatimiz vardı. Birde babamın cep saati. 1950 den sonra babam bana Ziraat Bankasından ayrıcalığı olan Kumbaralı Saat alıverirdi. Babamın cep saatinden başka evimizde iki saatimiz oldu.

Gene de bu saatlere annem bakmaz veya güvenmezdi. Evimizin önündeki merdivenlerdeki gölgeye bakardı. Ayına ve güne göre annem gölgenin saat kaçta merdivenin kaçınıcı basamağında olduğunu bilirdi.

Merdivendeki gölgeye bakarak saati söylerdi.

Biz okula giderken merdivendeki gölgeye bakar, "saat 12 ye geliyor hadi bakalım okula geç kalacaksınız ," derdi. Annemin gölgeye bakarak bize saati anımsatmasında saat ya 12 ye yirmi var, yada 12 ye çeyrek var olurdu.

Annem saati evimizin önündeki merdivenlerde oluşan gölgeden okurdu.

Salt bizim merdiveninde değil pek çok Uşaklının evini önünde gölge saati vardı. Benim kumbaralı saatim ders çalıştığım pencerenin bir kıyısında dururdu. Pencereimizin derinliği 80 cm yi geçiyordu.

Ben orayı çalışma masası olarak kullanırdım. Burada duran saatim zaman zaman çalışmadığı olurdu. Çalışmasını sağlayan kurmayı yapabilmek için demir para atmak gerekiyordu. Demir para atmazsan kuramazdın.

Kumbaralı saat para atılmadığından , çingiraklı saat kurulmayı unutulduğundan durmuş olabilirdi.

Annemin merdivenimizdeki gölge saati hiç durmazdı. Hiç şaşmazdı.

O ev gölgesiyle annemindi.

Annem ana idi.

Ben anayım deyen her anne gibi annemin de ön yargıları şaşmazdı.

DARAKLARIN ANIRMASI ;

Dokuma fabrikalarına Uşaklı "Darak=Tarak" der. Yılandı Darağı, Bacakoğlu Darağı, Darakçı Darağı , Hacı Gedik Darağı gibi.

Dokuma fabrikalarının çoğunda o günlerin koşullarına göre enerji buhardan elde ediliyordu.

Dokuma fabrikaları üretilen bu buharla işçilerin işe başlama ve bırakma zamanlarını buharlı lokomotiflerin düdüklere gibi buharlı düdüklere bildirirlerdi Özellikle de öğlen saatlerinde işin bırakılma ve başlama zamanlarında düdüklere sesi daha çok çıkardı. Bu ses kentin her yerinden duyulurdu.

Her fabrikanın öğle arası birbirine göre 10-15 dakkika farklı olabilirdi.

Uşak'lı her fabrikanın düdüğünün sesini tanısından tanıyabilirdi.

Böylece :

"İlançı Darağı anırmaya başladı saat 12 ye çeyrek ,"var.
"Darakçı Darağı ikinci defa anırıyo.Saat bir,"derlerdi.
Nedense bu düdükler gece vardiyalarında ötmezdi.
Günümüzdeki ses düzenleri öyle mi?
Ne sabahın karanlığı dinliyorlar, ne de gecenin yarısı. Sanki o sesi duyanlar koşa koşa onların yanına gidecek gibi.

Bunun yanında Uşaklı çocukların istemleri çok büyük olursa ;
"Çarşıda bizim darağımız mı anırıyo," derlerdi.
Çarşıda "Darakları Anıranlar" o kentte oturanlara saygılı idi.
Uşaklıda bu anırmaları saat yerine kullanırdı.
Uşak'taki fabrikalar, öten düdükleriyle de Uşak'lıya yararı idi.
Düdüğü eline geçirip öttürmek önemli değil.
Önemli olan öten o düdüğün topluma yararını düşünmek.
Gecenin kör karanlığında hiç bir“darak“ olanca gücüyle anırıp Uşak'lıyı rahatsız etmezdi.

GECE ÇALISAN SAALER

1960 öncesi Uşak'ta bazı evlerde masa saati yoktu. Duvar saati belirli evlerde vardı.Büyüklerden dedeler ve babalar cep saati kullanırdı. Kol saati bazı damatlarda bulunurdu. Onların çoğuda damatlık olarak takılmış olurdu.

Bunları Yukarıda anlattım.

Bu saptamalara karşın bana 5-6 yaşımdan başlayarak en azından üç beş sene senede iki kez kol saati alınırdı.

Bunların çoğunuda bayramlarda ben kendim alırdım.

Aldığım bu saatler gece çalışırdı.

Büyükler öyle derlerdi. Saat kaç diye soranlara da ben de "*Bu saat gece çalışıyor,*" derdim.

Geceleride uyumayıp çalışmasını görmek isterdim. Ama olmazdı Uyur kalırdım.

Günün birinde karar verdim. Saat dediğin gün boyu çalışmalı idi.Gece çalışıp gündüz çalışmayan saatin içi farklı olmalı idi.

Açtım içine baktım.

İçinde birbirine 90 derece ile dayanan iki dişli vardı. Bu dişlilerden dik olanı saatin kurma yerine bağlı idi.Yatay olanıda mikadan camın arkasındaki rakamların üzerinde birbirine 30 veya 40 derece ile bağlı bulunan akrep ve yelkovanına bağlı idi.

Kurma kolunu çevirince bu akrep ve yelkovanlar aralarındaki açığı bozmadan hareket ediyordu.

Çok önceleri"*saat kaç*" diye bana soranlara "*gece çalışıyor,*"dediğim an ; "*hadi canım sende.Gece çalışan saatimi olurmuş,*"deyenlere. "*İnanmıyorsan gelde bak,*" diyerek kurma kolunu çevirip akrep ve yelkovanın dönmesini gösterirdim.

İçini açıpta o iki dişliyi gördükten sonra bende karar verdim.

"*Gece çalışansa saat maat olmaz,*"dedim.

Ben böyle dedim ama Uşak'ta 1960 öncesi hatta 1970 lere dek bayramlarda çocuklar için gece çalışan saatler en çok satılan oyuncaklardan biri idi.

Siz bu anılarımı okuyunca belki de gülüyorsunuz.

Çünkü siz koluna "*gece gece çalışan saat ,gözüne renkli selefondan camlı Kağıt Gözlük takan çocukların sokaklarda yürüyüşünü hiç görmediniz,*"

Gece çalışan saatler ve renkli gözlükler 5-6 yaşındaki o çocukların sokakta yürüyüşünü bile değiştirdi.

Ben günümüzde uzaktan kumandalı uzay araçlarını oynayan çocuklarda bile o mutluluğu göremiyorum.

Alışılmış bir sözcükle bitireyim.

Neydi o günler...

GEÇİCİ SAATLER –KALICI SAATLER

Günümüzde dövme(tattoo) moda.1960 larda 70 lerde biz dövme yi sinemalarda Afrika yerlilerinin üzerinde görürdük. Dövmeli birini görüncede onun totemlerden umar bekliyen yabancı biri olduğu kanısına varırdık

Şu anda sokaklardaki kişilerde değil,belki de evimizin içinde birilerinde de "**Dövme** ,"var.

Ben büyük kentlerde veya sahil şeridindeki yerleşim birimlerindeki dövmecilerin duyurularından değil, kendi çocuklarımdan öğrendim.

Dövme iki şekilde oluyor.

1-Geçici Dövme

2-Kalıcı Dövme

Geçici Dövme kınadan yapılmış.Çok eskilerde ebem başına kına yakardı. Eline yaktığı da olurdu. Çocukların veya genç kızların ellerine ebem kına yakıverecekse onlara kendi eline yakacağı yöntemden farklı bir yöntem uygulardı.Kına yakılacak kişinin önce parmaklarına ip dolardı. Dolarken de farklı şekiller yaratırdı. Avucunun içine de demir para koyar ondan sonra kınayı yakardı. İpin ve paranın altlarına kına girmezdi. Ten rengi oralarda doğal şekli ile kalırdı.

Böylece girişimli şekiller oluşurdu.

Buna "**çatık kına** ," derlerdi.

Günümüzde bu uygulamaya birazda teknik katılarak ele, ayağa, karına ,göbeğe ve de başka yerlere yapılıyor.

Bunun adına da "**Geçici Dövme**," deniliyor.

Geçici dövme yi ben Çatık Kına adıyla yıllar önceden beri biliyorum.

Çocukluğumda ben de benden daha küçük çocuklara geçici dövme yapıverirdim.

Bu yöntemle mahallemizdeki çocukların tümünü saat sahibi yaptım.

Sorardım.

"*Saat yapıvereyim mi?*" diye.

"*Yapıver* ," derlerse sol kollarını iki elime alır, bileklerinin üst kısmını güzelce ısırırdım. Isırarak dişlerimin izinin kalmasını sağlardım. Suratlarının ekşimesinden ısırmanın dozunu ayarlardım. Dişlerimi gevşetir, Daha sonra mürekkepli kalem denilen kalemi tükürüğümle ıslatıp saatin kayışını ,akrebini,yelkovanını çiziverirdim.

Çocuklar o denli sevinirlerdi, o denli sevinirlerdi. Bu sevinçleriyle doğru evlerine gider saatlerini gösterirlerdi. Çoğunlukla da evlerindeki büyükler "*Çok güzel olmuş.Söyle de bize de yapıversin,*" derlerdi. Gelirler evlerindeki bu istemleri bana anlatırlar , hatta diğer ellerine de yapıvermemi isterlerdi.

Bu saatler birkaç gün içinde , birkaç yıkamada çıkardı.

Bu yöntemle saat yapıveren başka mahallede de başka çocuklar veya koca koca kişiler vardı.

İstek fazlalaşınca mahallemizde başka çocuklarda başka çocuklara bu yöntemle saat yapıvermeye başladılar.İşte bunlardan birisi körpecik bir çocuğun körpecik bileğini öyle bir ısırmış ki dişlediği yerlere kan oturmuş.

O çocuk büyüdü gitti kolundaki o saat yeri geçmedi.

"**Kalıcı Dövme** ," olarak kaldı.

Benimkisiler "**Geçici Dövme** , idi.

Kolay değil herkes kaşık yapar ama sapını ortaya getiremez.

İşte Uşak'ta 1960 öncesi kullanılan saat çeşitlerinden birde bu vardı.